

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 3(146) / toamnă 2017

Editori:

**MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIU PENTRU COMUNITATE”**

Partener:

**DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL IAȘI**

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE

Editura Muzeelor Literare

Iași, str. Vasile Pogor nr. 4

Contact: Tel. 0232.213.210

E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Lucian Dan Teodorovici

Redactor șef: Călin Ciobotari

Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu

**Redactori asociați: Amelia Gheorghică, Monica Salvan
Georgiana Leșu**

Layout/DTP: Anca Bîrliba

Corector: Roxana Drugescu

Copertă: Anca Bîrliba

**Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la adresa dacialiterara@yahoo.com**

**www.muzeuliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro**

**Opiniile exprimate în revistă aparțin autorilor
articolelor și nu reprezintă neapărat
punctul de vedere al redacției**

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 3 (146) / toamnă 2017

Kogălniceanu 200

În luna septembrie a acestui an s-au împlinit două secole de la nașterea lui Mihail Kogălniceanu. Bicentenarul a trecut aproape în totalitate neobservat/ nemarcat într-o cultură, cea română, care are totuși vocația celebrării, uneori chiar cu asupră de măsură.

În general, despre Kogălniceanu se vorbește rar, doar în anumite contexte de „nișă”, și, de cele mai multe ori, combinându-se și recombinaându-se aceleași fraze-șablon, golite de orice conținut și lipsite de orice valoare. O vastă mașinărie de retorică țină locul analizelor reci și oneste, situație frecvent întâlnită în spațiul cultural românesc unde adorarea statuiilor blochează întâlnirea reală cu cel din spatele statuiii.

În special, numele său este invocat în legătură cu revista „Dacia literară” și cu așa numitul curent cultural-politic al pașoptismului. Desigur, aproape că nu există mare oraș în România care să nu aibă o stradă ce-i poartă numele. La fel, școli, licee, ba chiar un aeroport internațional... Altfel spus, numelui *Kogălniceanu* i se întâmplă acel fenomen psiho-lingvistic de vidare prin folosire excesivă și abuzivă. Pe cât de intens îi este invocat numele, pe atât de intens îi este ignorată opera.

Tocmai pe astfel de considerente, în locul festivalurilor discursive, propunem o revizitare, fragmentară ce-i drept, a scrierilor lui Mihail Kogălniceanu. În funcție și de spațiul limitat pe care îl are la dispoziție o revistă culturală, am optat pentru publicarea a trei texte majore, din registre total diferite: *Fiziologia provincialului în Iași* (bucată satirică, la granița literaturii, seducătoare prin stilistică liberă și gând necenzurat), *Notele de călătorie în Spania* (ceea ce, aparent, pare a fi un banal jurnal de călătorie de socoteală, în fapt, de profunda europenitate a unui intelectual român de secol XIX) și *Dezrobirea țiganilor* (text politic, aproape violent prin virulența unor idei care, în mod cert, își depășeau epoca).

De dragul reconstituirilor culturale, propunem, de asemenea, o imagine de epocă a politicianului și o telegramă inedită aflată în fondul Muzeului Național al Literaturii Române Iași. Întregul dosar este ilustrat cu fotograme ale Iașului vechi.

Călin CIOBOTARI

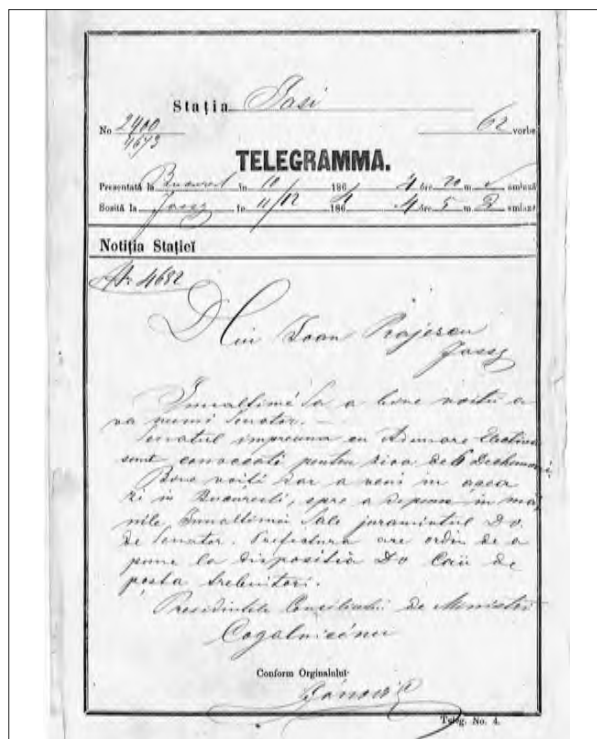

Mihail Kogălniceanu
Litografie: Eduard Sieger (Viena)
în „Dacia literară”, ediția a II-a, 1859

O telegramă de la Mihail Kogălniceanu

În patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române Iași se găsește o telegramă trimisă de Mihail Kogălniceanu, în calitate de Președintele al Consiliului de Miniștri, către Ioan Prăjescu, prin care îl informa cu privire la numirea sa ca Senator. Mai scrie despre necesitatea prezentării la București pentru depunerea jurământului „în mâinile Înălțimii Sale”, domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Redăm textul telegramei.

Corina M. Irimiță, Oana Melinte

Stația Iași

No 2400
4673

62 vorbe

TELEGRAMMA.

Prezentată la București în 10 1864 ore 20 m ... amiază
Sosită la Iassy în 11/12 1864 ore 5 m ... amiază

Notiția Stației

No 4682

Dlui Ioan Prăjescu

Iassy

Înălțimea sa a bine voit a vă numi Senator.

Senatul împreună cu Adunarea Electivă sunt
convocați pentru ziua de 6 Decemvrie.

Bine voiți dar a veni în acea zi în București, spre a
depune în mâinile Înălțimii Sale jurământul Dv de Se-
nator. Prefectura are ordin de a pune la dispoziția Dv.
caii de poștă trebuitori.

Presedintele Consiliului de Miniștri

Cogălniceanu

Conform Originalului

SS

Fiziologia provincialului în Iași¹

Dar dintăi să ne înțălegem. Acest titlu de *provincial* sau *țunutaș* este foarte mare; împărăția lui se întinde, în Moldova, de la barierele Iașilor – socotind afară de barriere mahalalele Păcurariul, Tătărașul, o bucată din Sărărie și partea orașului zidită pe șesul Bahluiului – și până la marginile principatului; această împărăție a provincialului este hotărâtă la nord prin Bucovina, la sud prin Valahia și Turcia, la est prin Basarabia și la vest prin Transilvania: ea cuprinde deci toată populația țării, afară de Iași, unde sunt iașeni, lăcuintori capitaliei; așadar cuprinde peste un milion și o sută de mii de trupuri – nu zic suflete – de toată vârsta, de toată starea și de toată mâna, un milion și o sută de mii de bătrâni, de femei, de copii și de oameni coțți, carii se subîmpărțesc în oameni cu capital, în lăieși, în dvorenini² mari și mici, în negustori, în slujitori, în comisari, săraci, privighitori, surugii, advocați, pojarnici³, proprietari, țărani și cinovnici⁴.

Ar fi un lucru foarte greu pentru noi, dacă într-un biet călindar, care trebuie să cuprindă de toate, am vroi să zugrăvim toate aceste varietăți a soiului provincial. Departe de noi nebuneasca pretenție de a ne crede în stare să arătăm toate aceste nenumărate figuri. Ar fi o sarcină mai presus de puterile noastre

și vrednică de a fi numărată între cele douăsprezece fapte eroice a voinicului Ercul.

Tot ce putem face este să alegem între o mie – sau mai bine între un milion și o sută de mii – un tip pre care să-l poată cunoaște fieștecine și care să samine cu majoritatea provincialilor pre care fluxul harabagiilor, al căruților de țară sau de poștă în toată ziua îi aduce calzi și-i trânteste liop pe paveoa Iașilor, cum zicea prietenul meu Carl Nervil⁵, iarăși într-o descriere ce face despre provincial – însă despre provincialul *evghenist*⁶.

Pentru ca să putem ajunge la această alegere și să putem găsi așa de bine pre individul nostru, încât oricine să-i poată ceti pe frunte cuvântul de provincial, ca un blăstăm strămoșesc, noi vom începe dintăi a scoate dintre ținutași pre bătrâni, pre copii și pre dame.

Din categoria bărbaților carii plutesc pe râul vieții de la douăzeci și cinci ani cel puțin și până la cincizeci de ani cel mult, o analiză adâncă și făcută cu o scumpătate, ne silește să tragem un mare număr de oameni carii, la cea întâi vedere, samănă a fi provinciali, dar care în faptă nu sunt nicidecum provinciali.

Așa ținutașul, fie din Țara de Sus, fie din Țara de

Jos, care a fost în Iași de douăsprezece ori și în fieștecare oară a șezut câte douăsprezece săptămâni, nu se poate socoti de provincial. În atâta petrecere în clima capitalei, el și-a pierdut caracterul primitiv, prostia de ținutaș. Adunarea noastră l-a cioplit, pâcla noastră i-a schimbat vâpseaua; colbul nostru l-a înălbit; tina noastră i-a văcsuit ciubotele. Trăsurile iașenilor sau l-au călcat pe picioare și așa l-au mântuit de bătături, sau l-au stropit din creștet până în talpe. El a fost la teatru, la cel franțuzesc, la cel nemțesc, sau la cel românesc, nu-i nimică. El a auzit cântând din gură pre d. Bruker, din scripcă pre d. Stiulțer. El a văzut jucând pre d. Greceanu, sau pre d[emoaze]la Șiler. El a văzut dănțuind pre d[emoaze]la Töhman, sau pre d[emoaze]la Dolores,

spanioala cea cu ochii negri și frumoși. El a răs de comicul d-lui Pélier.⁷ El a fost la bal masche, el s-a îmbrăcat în domino, și a avut o mulțime de aventuri cu o cucoană mare, în mască, care, neavând trăsură, l-a rugat s-o aducă acasă. El a jucat la billard în casino lui Nicoleti. [...]; nu vorbesc de d-nii Ortgies, Derigo și Bogdanovici, la care lucrează numai *ursoșii* provinciali evgheniști, cu a căroră descriere, cum am mai zis, s-a însărcinat Carl Nervil. Prin toate aceste întâmplări el păstrează undeva pecetea capitalei; el nu-i încă iașan, dar nu mai este provincial; prin urmare, cum s-ar zice, nu-i nici copou nici ogar.

Asemine acel ce are mai mult duh decât șese capitaliști de rangul lui nu poate fi numit provincial. Geniul nu este lipit locului; el zboară peste deșărtă-

Baia populară din Iași

ciunile și dobitociile ținuturilor; mintea sa îl face lăcucitor a lumii civilizate și orișunde se înfățișează, are drit de împământenire.

Cinovnicii ocârmuirii, socotind de la ispravnic, și până la slujitor, n-ar merita să fie numărați în starea vrednică de toată cinstea a ținutașilor de soi curat. Dumnealor n-au patrie. Soarta lor îi face cosmopoliți; povățuiți de Dumnezeirea *Chivernisală*, dumnealor n-au gând, cuvinte, pasuri, conștiință și duh decât numai gândul, cuvintele, pasurile, conștiința și duhul nacealstvii⁸. Dumnealor sunt lipiți de niște ațe a cărora vârfuri se trag în Iași.

Tot cu același rezon care amploiații nu se pot so-

coti de provinciali, tot cu același rezon, zic, și acei ce au fost în slujbă în capitalie, în vreme de trei ani, potrivit Reglementului, nu învrednicesc acea numire.

Aseminea și născuții în capitalie, mutați pe urmă în ținut, nu se pot numi provinciali, ci *provincializați*, o numire care cât pentru mine o urăsc mai mult decât toate poreclile din lume, și pre care, pe sfântul meu, n-aș vroi a o avea. Mai bine aș prefera să car apă, să fac cărbuni, decât să fiu numit provincializat: fui, ce scârnnav nume!

Țăranii, adecă muncitorii de pământ, asemenea nu pot să-mi slujească tipului meu; viața lor este așa de firesc, compătimirea mea pentru dânșii este așa de

Piața Halei din Iași

mare și de dreaptă, încât mi-aș împluta ca o nelegiuire cea mai mică glumă ce aș putea face asupra unei stări de oameni, asupra căria razimă toate sarcinile, afară de cele folositoare, și care ne hrănește pre noi, leneșii și trândavii orașelor.

Fericiții acestei lumi, carii au un venit de zece mii galbini pe an, sau rangul de logofăt mare⁹; nu pot fi provinciali. Cum zicea Sertorius:

„Rome n'est plus dans Rome, elle est toute où je suis.”¹⁰

Așa și d-lor pot zice:

Iași nu mai sunt în Iași, ci sunt unde suntem noi.

Asemine nu putem da titlu de provincial boierului ținutaș, care vine în Iași cu caretă și cu doisprezece cai de poștă la dânsa. Atât putem face; că cu opt cai, cine nu merge astăzi la drum, când cu patru cai merg atâta în Iași la plimbare. Toți perucherii, toți bacalii la drum își iartă astăzi cheltuiala de doi surugii și douăzeci și patru picioare de cal, socotind de cal câte trei picioare.

Damele asemine – negreșit cele frumoșele – de la cincisprezece și până la patruzeci de ani, să trăiască măcar în Sulițoiaie sau la Odobești, în Herța sau la Adgiud, în Mamorniță sau la Podul Eloaiei (Pont d-Aloës, după expresia unui parfumat sau afumat traducător), sunt din născare iașence, adecă vrednice de iubit. Cât pentru cucoanele trecute peste patruzeci ani, însă care au fost frumoase odată, ele se șterg din catalogul provincialelor, pentru *hatâru* trecutei lor frumusețe. Iar cele slute, fie de cincisprezece ani, fie de cincizeci ani, sunt cu drept cuvânt și,

fără cât de puțină tăgăduire, vecinică și nestrămutată proprietate a provinciei, acum și pururea și în vecii vecilor.

Noi dar scoțând dintăi cei mai sus pomeniți, din rămășiță vom lepăda încă și pre provincialul evghenist, văr, cumnat sau nepot cu toți logofeții și vornicii cei mari¹¹ din Moldova, carele se poștește de sine la bal la curte, este față la toată nunta aristocratică și se cernește la moartea fieștecăru boier sau cucoană mare, subț cuvânt că răposatul sau răposata au fost văr sau vară a triia cu sora mătușii moșului său de văr premare. Carl Nervil a zugrăvit cu condei de maestru acest biped curios, pre care Buffon a uitat să-l treacă în *Istoria naturală*. Neiubind a avea a face cu evgheniștii, noi lăsăm deoparte această clasă animală, și ne alegem tipul din acei provinciali, clucerași¹² sau slugerași¹³ care n-au nicio rudenie între oasele sfinte: care nu poartă urs în spate și curcan în coadă, și care nu trag la gazdă la moșu logofătu și la văru vornicu, sau la Thița logofeteasa. Noi îl alegem dintr-acei carii vin în Iași, sau cu căruța lor cu trei mârțoage și cu un ficior boieresc înainte, sau cu căruța de poștă, [...] și, neavând nicio cunoștință între aristocrați, trag sade¹⁴ la han.

Deci începem. Scoateți-vă pălăriile și vă închinați. Provincialul întră în scenă.

Iată omul nostru. Ce ne pasă de unde vine, să fie de departe sau de aproape, de la miazănoapte sau de la miazăzi, dintr-un târgușor sau dintr-un oraș, de la Adgiud sau de la Focșeni, de la Galați sau de la Cotnar, de la Herța sau de la Bârlad, el n-a fi și nu

este decât un provincial. Iată-l. Să-l luăm îndată după ce simte cea întâi impresie. Îndată ce harabagiul sau surugiul i-a spus că se zăresc turnurile, întocmai ca patru fesuri, a mitropoliei, provincialul își freacă ochii, își întinde vederea, dacă este în căruță acoperită își scoate capul afară, întocmai ca un pui de lăstun din cuibul său, și se înalță, dându-se cu totul priveștiții ce așteaptă să se destindă dinaintea privirii sale. El vine pe drumul de la Păcurar, spre pildă. Iașii de departe i se arată în cea mai frumoasă poziție; bordeile nu se văd, palaturile albesc, turnurile bisericilor strălucesc cu o mie de raze. Atunci inima-i zvâcnește; mai că-i sare din loc, pulsul său bate o sută douăzeci de ori pe minută; nu se poate ținea în trăsură, mai că-i vine să sară jos, și în entuziasmul său, strigă: „În sfârșit, iată-mă în cel mai frumos oraș a *Principatului* Moldaviei, sau a *Cnejeii!*” dacă a fost în slujbă, în vremea ocârmuirii provizore.

Dar se apropie de barieră; și ce vede? Două rânduri de bordeie acoperite cu paie, nevăruite... Ajunge la barieră. Harabagiul sau surugiul stă. Un fel de amfibie, îmbrăcat jumătate turcește și jumătate căzăcește, vine și întreabă pre provincial: cine-i, de unde-i și unde trage? Voinicul nostru nu știe ce însemnează și pentru ce i se fac asemenea întrebări. În sfârșit, răspunde că-l cheamă Oboroc sau Poloboc, că vine de la Herța sau de la Bacău, și că trage la gazdă la hanul cutare, că acolo l-a trimes protopopul ținutului. Zice să pornească; dar n-a scăpat cu atâta. O altă amfibie vine și-l întreabă de n-are marfă cu dânsul. Minunat de o asemenea întrebare care-i

dovedește că oamenii îl socot de bacal, sau brașovan, el nu știe ce să mai zică. Amfibia nu mai așteaptă, îl pofteste jos, îi scoate geamantanul și lada, pentru că adevăratul provincial nu merge niciodată la drum decât cu ladă de Brașov. În zădar el strigă împotriva acestei călcări a pravilii, în zădar el cheamă în ajutor *Reglement* și *Noul Așezemânt*; cinovnicul¹⁵ îi împunge geamantanul cu niște vergi de fier, îi scormonește prin ladă, și, în sfârșit, dă peste câteva lucruri ce samănă a niște potcoave de cal, învăluite cu cea mai mare sânguință în hârtie vânătă.

– Ce-s aieste? întreabă el.

– Aieste – răspunde provincialul, cu nevinovăția sa obicinuită – îs niște cârnați uscați cu usturoi, care la noi se fac tare buni; și i-am cumpărat înadins să-i duc prezent unui prietin ce am în Iași.

– Prieteșugul – răspunde amfibia – este un simțiment ce-l prețuiesc ca om; dar ca cinovnic a Eforiei, nu trebuie, nu se cuvine să uit, că cârnații nu pot avea slobodă înțrare în capitalie, ca unii ce sunt făcuți din carne; și carnea, precum știi sau trebuie să știi, este dată în oțcup¹⁶. Deci cârnații se opresc la barieră și se vor predstavlisi¹⁷ locurilor mai înalte.

Provincialul nu înțalege nimica din oțcupuri și monopoluri; el știe atâta că carnea îi lăsată de Dumnezeu ca să fie mâncată; și că, sau fiartă, sau friptă, sau în cârnați, poate fi mâncată oriunde-i foame cuiva. El nu se poate dar hotărî a lăsa cârnații săi să se alătoreze la dellă¹⁸ sau să se predstavliscă la nacealstvă. Provincialul, de felul său, îi zurbagiu și gata la bătaie, mai ales când are a face cu un iașan.

El s-apucă la sfadă cu cinovnicul Eforiei; de abia un comisar de poliție poate să-l oprească să nu vie la pumni, o faptă care, în loc să-l ducă la han, l-ar duce drept la agie¹⁹. Bietul ținutaș îi prost din naștere și din creștere, ca unul ce n-a fost încă în Iași. Numai acei norociți ce au petrecut mai multă vreme în capitalie știu câtă pagubă se poate pricinui veniturilor Eforiei prin ascunderea sau sloboda trecere a unui cârnat din ținut în oraș.

În sfârșit, cârnații rămân la popreală și provincialul are slobodă întrare în mult așteptații Iași. El măsură, în toată lungimea ei, șoseoa Păcurariului; și atunce buza sa cea de jos se lungește ca semn că este

înșelat, în vreme când sprincenile sale ieu forma ca două perispomene²⁰ grecești. El nu poate înțălege cum niște case așa de urâte, cele mai multe acoperite cu paie sau cu șindrila putridă, fără nicio arhitectură, pot să alcătuiască acel oraș de care a auzit atâte în copilăria sa. Mai că-i vine să creadă că harabagiul l-a înșelat, și că, în loc să-l ducă în Iași, l-a dus în Vaslui. Dar în puțin, această grozavă îndoială trece; provincialul ajunge în prejma temniții statului; atunce, dinaintea ochilor săi se dizvălește ulița aristocratică a Copoului, cu frumoasele sale palaturi. Atunci marea capitalie i se arată; își găsește iarăși Iașii ce i-a văzut în visuri. Îi mulțămît și strigă: „Slavă

Gara din Iași și împrejurimile

ție, Dumnezeuule, slavă ție, că nu fusei înșelat!”. Cu ce privire se uită la lucrurile ce trec dinaintea lui! Cu ce regegiune îi bate inima când vede încă ceva necunoscut! Cu ce sfântă văpaie pizmuieste norocita soartă a unui iașan! Toate îi pricinuiesc mierare; toate sunt pentru dânsul izvor de nouă senzații și de nouă întrebări. Da’ asta ce-i? Da’ casa ceea a cui-i? – Da’ turnul cela? – Da’ tabla ceea?

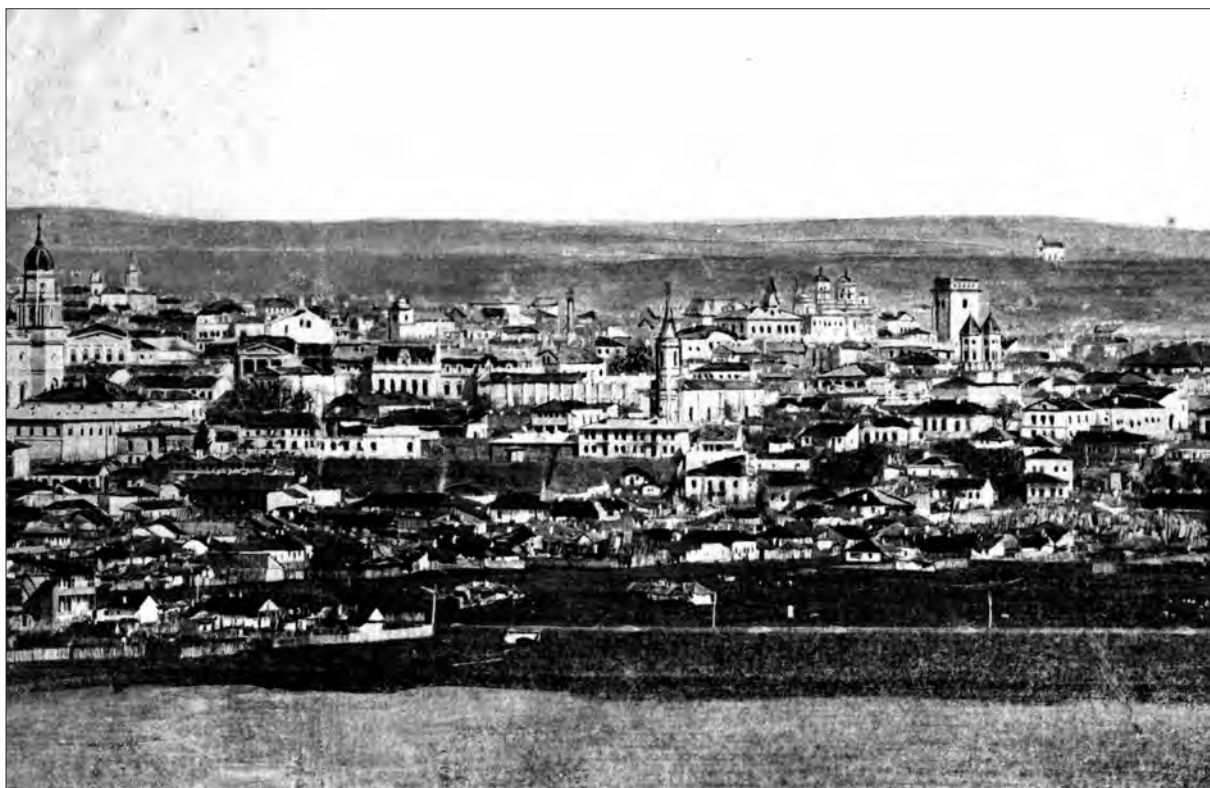
În sfârșit, îl întrebă harabagiul:

– Cucoane, unde vrei să te duc?

– Zău, nu știi încă unde, se întâmplă să răspundă câte un provincial, carele a uitat să întrebe pre bunul

său, sau pre soacră-sa, pe vremea lor când mergea la Iași, unde trăgea la gazdă.

Cea mai mare nesocotință ce poate face un ținutaș este să sosească în capitalie, fără să știe unde are să tragă. Alegerea gazdii este un lucru foarte mare și care trebuie făcută de mai înainte și în urmarea cercetărilor celor mai cu de-amăruntul și cu scumpătate. Ai auzit negreșit de o mie de istorii groznice, întâmplate pe la ratoșe²¹ și cârcime, în codrurile Herții, sau în alte atâtea codruri și păduri sădite cu stejari și cu tâlhari, cu brazi și cu hoți. Ei bine, toate întâmplările de noapte din acele locuri nu se

Iașul sfârșitului de secol XIX

pot potrivi cu primejdiile ce așteaptă ziua mare pe nesocotitul călător carele se rătăcește în tractirul²² de frunte din Iași.

Provincialul, neștiind unde să tragă, harabagiul, cumpărat de Regensburg, îl duce la ospătăria de „Sant-Petersburg”. Îndată ce trage la scară, un lacheu vine îmbrăcat, iar nu în cămeșă și izmene cum se obicinuiește pe la târgușoarele de țară, se înfățoșază și apucă de subsioare pe domnul călător, carele într-un minut de deșărtăciune iertată mai că se crede logofăt mare. Lacheul îl duce într-un apartament frumos, decorat și mobilat mai bine decât odăile ce a văzut la ispravnicul sau la prezidentul ținutului său. O altă slugă cu *livre*²³ vine și-i zice cu cel mai mare respect:

– Când veți avea ceva de poruncit, mă rog să trageți clopoțelul. Eu stau la ușă, gata a vă sluji. Veți mânca în sală, sau poftiți să se puie masa în apartamentul măriei voastre?

Măria sa va mânca în sală. Merge în sufragerie și ochii îi sunt orbiți de noile frumusețe ce descopere. Păreții sunt zugrăviți și samănă cu acei descriși de Nervil. Masa îi bine acoperită și luminată cu lampe, lucru cam rar obicnuit în provincie, șervetele numai sunt cam negre; dar așa-i moda în ospătărie. Talgerele sunt de farfurie fină. Provincialul, carele n-a văzut încă nimică asemine, se socoate în palaturile din Halima. El se pune la masă uimit, între un lord englezesc și o contesă leșească. Bucatele sunt tot beftecuri, anghemahturi, budinci și blamanje²⁴, bucate favorite în ținuturi și care de unii se mănâncă cu sar-

dele, ca să nu fie prea dulci și să strice dinții. Văzând că toți beau șampanie, cere și d-lui de acest vin; și așa, îndopat și adăpat, putându-se de abia ținea în picioare, se întoarce în apartamentul său și pică pe o canape de adamscă²⁵ în brațele lui Morfeu – adecă a somnului, pentru cei ce nu știu mitologia, o stare de oameni foarte numeroasă în ținuturi.

În cursul somnului, nimene nu-l trezește; dar a doua zi, când se deșteaptă, când fumurile vinului i-au ieșit din cap, provincialul care nu-i de tot prost vede în închipuirea sa un șir de gânduri posomorâte.

„Toate aceste-s tare frumoase; dar toate aceste pot fi și tare scumpe”.

El întrebă și află că socoteala sa se mărginește în mica somă de o sută șeptezeci și nouă de lei, afară de bacșișuri pe la slugi.

O sută șeptezeci și nouă de lei pentru o masă și un pat! Adevărat că patul era moale, masa bună și vinul cu spumă. Adevărat că străinul a fost primit cu cel mai mare respect, și ca un logofăt mare purtat de subsiori când s-a scoborât din trăsură; lacheii i-au zis *măria ta*. Nu-i nimică, dar îi prea scump. Provincialul, lovit în ce are mai scump în lume, în punga sa, strigă. Dar Regensburg se arată cu pântecelul său cel gros. La dânsul nu-i de târguit. La dânsul trebuie să dai ziua fără împotrivire, aceea ce în codrii Herții ar trebui să dai noaptea. Nenorocitul călător n-are încotro să facă, decât scoate punga și plătește această întâi lecție. Ispita este un profesor care se plătește mai scump decât cei mai scumpi profesori din Iași.

Provincialul se hotărăște să-și schimbe gazda. El iese și caută în târg un han destul de bun și de ieftin, în care să nu tremure pentru punga lui, și, în sfârșit, dă și se așază la hanul lui Coroi, dacă este din Țara de Sus, sau la hanul lui Evangheli, dacă este din Țara de Jos.

Până aici; la anul viitor, cu darul și învoirea cerescului împărat, dacă vom trăi, vom arăta mai departe odiseea provincialului nostru. Cetitorii noștri îl vor vedea pe uliță, la bal, la teatru, la muzeu, pe turnurile Trii-Sfetitelor și a Goliei; îl vor vedea mâncând, dănțuind, făcând curte, și, în sfârșit, înturnându-se în provincie cu o barbă de țap, cu plete de un cot, cu haine făcute de Ortgies²⁶ și cu o mie de galbini datorie. Tot atunce va duce în buzunar și „Foaia sătească”, în care va fi publicată scoaterea în mezat a o a patra sau a opta parte de moșie ce are clironomie²⁷ de la părinți, în trupul cutare și cutare. Toate aceste le vor vedea cinstiții cetitori, numai dacă îmi vor cumpăra destule călindare pe anul 1844, ca să pot cu acel câștig publica călindare și pe anul 1845.

(„*Almanach de învățătură și petrecere*”,
Iași, 1844)

¹ Pierre Durand a scris *Fiziologia provincialului în Paris*; noi am căutat ca trăsăturile lui să le micșorăm în proporția cadrului cuvenit provincialului în Iași (n.a.).

² *dvorean, dvoreanini* (din rusește) – curtean.

³ *pojarnic* – pompier.

⁴ *cinovnic* – mic funcționar.

⁵ Pseudonimul lui C. Negruzzi.

⁶ Corect *evghenis* – nobil, cu sens ironic.

⁷ Cunoscuți artiști ai vremii, angajați la Teatrul de varietăți din Iași.

⁸ *Nacealstvă* – autoritate, conducere.

⁹ Era ministrul de justiție.

¹⁰ „Roma nu mai este în Roma, ea este oriunde sunt eu” (vers din tragedia lui Corneille, *Sertorius*, III, 1).

¹¹ Vornicul cel mare avea funcție echivalentă cu a ministrului de interne.

¹² *Cluceraș* – boier însărcinat cu supravegherea cămărilor domnești.

¹³ *Slugeraș* – boier însărcinat

¹⁴ *Sade* (de origine turcească) – simplu, curat.

¹⁵ *Cinovnic* – mic slujbaș, inspector administrativ.

¹⁶ *Otcup* – arendă.

¹⁷ *Predstavlisi* – a înainta, a preda.

¹⁸ *Dellă* – dosar.

¹⁹ *Agie* – prefectură de poliție.

²⁰ *Perispomen* – accentul circumflex în limba greacă.

²¹ *Ratoș* – han la drumul mare.

²² *Tractir* – ospătărie, birt.

²³ *Livrea* – uniformă purtată în trecut de personalul de serviciu al autorităților sau al bogătașilor.

²⁴ *Blamanje* – cremă din lapte și migdale.

²⁵ *Adamască* – stofă de Damasc.

²⁶ Renumit croitor de haine „nemțești” la Iași.

²⁷ *Clironomie* – moștenire.

Note de călătorie în Spania

Crează-mă, am o simpatie pentru Espana, o iubesc ca țara mea, îi sunt foarte îndurător pentru me-tehnile sale. În toată scrierea m-am ferit de personalități. Este un popor cu mari virtuți. Impresia dintâi ce produce nu poate fi plăcută pentru că lipsește confortul; însă după o scurtă petrecere, străinul se aclimatează, face legături intime, pre care le plânge când le părăsește. Dumnezeu să mă ferească de a vorbi de rău, însă nu pot tăgădui că are încă mari muștrări și probe. Partide moderate nu prezentează moderație. Ea se poate numi mai bine *le parti de la borne*. Are însă multe excepții. Aceste excepții, unite cu capacitățile cinstite a progresiștilor, carii asemenea sunt departe de a trezi revoluții, vor face partida adevărat mântuitoare. Pe de altă parte, tinerimea de o zi se leapădă de Don Quichotismul vechilor *hidalgos*, pierde însă și energia lor. Păcat mare-i, căci în timpul nostru trebuie să lucrăm, dacă vroim să păstrăm. Nepotismul și drepturile părinților din zi în zi se șterg și în Spania. Trebuie, dar, ca tinerii să se hotărească a primi educația zdravănă și strălucită a aristocrației engleze și a caselor nobile a Franței, dacă nu vroiesc să se vadă în curând uitați. Gândească mai puțin la viața *des oisifs de Paris; elle ne convient nullement à Madrid*.

Mai toți acei ce doresc a face o călătorie în Spania își închipuiesc această țară înzăstrată și înfrumusațată cu darurile voluptoasei Italiei! Se înșală prea mult, căci afară de provinciile biscaiene și câteva provincii maritime, Spania are o privire particulară a ei, care, deși stearpă, tristă, posomorâtă, nu lipsește însă a fi frumoasă.

Castilia, cu întinsele sale șesuri, cu largele sale orizonuri, cu munții săi în depărtare goli și petroși, înfățișează maiestatea oceanului. Această provincie, ca și Mancina, deși hambarul Spaniei prin mulțimea de cereale ce produce, seamănă pustie. Vezi largi și întinse arături, și cu greu găsești brațele ce le seamănă. Satele sunt împrăștiate și rare; și când te apropii de ele, te sparii de privirea lor. Aceste sate, formate de pietre roșii pre care le socoți aprinse de ferbințeala soarelui, le vezi toate strânse, încungiu-rate de ziduri, ca când morii le-ar încungiuira încă, dezăstrate de cea mai frumoasă podoabă a satelor Germaniei, verdeța copacilor. Căci un lucru este de însemnat, castilanul este dușmanul născut a copacilor. Nu numai că nu-i sădește, dar încă cât poate desrădăcinează pre acei ce să află. Numărul anecdotelor asupra antipatii este nespus. Copacii chiar a Pradului și a aleelor de pinpregiurul Madridului

sunt ciunțiți la vârf; și când întrebi pentru ce, ți se răspunde chiar de persoane înalte: ca păsările să nu facă cuiburi. Iată cuvântul zis! Din pricina păsărilor, a vrăbiilor ca să nu mănânce grâul, nu se suferă copacii. Castileanul au izbutit. În toată Castilia și Mancia nu vezi copaci, dar nu vezi asemenea și paseri. De-abia zărești în aer câteodată rotindu-se câte un vultur; de-abia în iarnă zărești câte o potârniche; dar păsări cântătoare, poezia pădurilor, necăiri nu le zărești. Singurile paseri ce am văzut în vreme de șese luni ce am șezut la Madrid și în toate excursiile mele prinpregiur era câteva vrăbii și câte o mierlă. În grădina Ahameda a ducăi Osuna și a contesei de Montijo la epuanzi, dar trebuie să zic că tot acolo am văzut singurii copaci adevărați a Castiliei.

Însă nu este de tăgăduit că și provinciile centrale au măreața lor în armonie cu caracterul lăcuiitorilor. Castileanul este sărac, îmbrăcat cu strențe dar cine va tăgădui că aerul său este măreț? O altă impresie ce-l așteaptă pe drumeț în alaltă parte a Spaniei sunt bandele de *arreros*, ce duc catâri și măgari împovărați cu sarsanelele lor, un păstor povătuind nenumărate trupe de merinoși sau girezi de tauri meniți pentru luptele Madridului, tauri sălbateci de care de-abia păstorul lor îndrăznește a se apropia. Și poi închipuiește-ți că *arerul*, ciobanul și păstorul sunt armați cu *navaja*, cu *arabuco* (?), căci nimene nu îndrăznește a se arăta afară de câmp, dacă nu este armat. Oricum se rătă spaniolii de străini, drumurile sunt încă puțin sigure și să pradă încă chiar la porțile Madridului, și jurnalele în toate zilele în

rubrica *Gacetitta de provincias*, este plină de paragrafuri întitulate *ladrones*. Fără să vreau, când am intrat în Castilia, m-am crezut în țările rumânești și îndeobște în Orient¹. Orizontul, felul culturii, tipul și portul lăcuiitorilor, tabiile de care îngiugate cu boi, totu îmi aducea aminte de Orient. Ca și în țările noastre, *el arrero* nu trece fără ca să-ți zică: *Dios guarde a noted – vaya noted con Dios*, ca și la noi: *Cale bună, mergi cu Domnul*. Care român, auzind pre castilean cântând niște cântece jăluite, simplu modelate pe câteva note, mai cu aceleași arii, unele de amor, altele de jăle, altele din vreme morilor sau viața unui hoț vestit, nu crede că aude țărani noștri cântând doinele munților, cântecele de jăle a șesului, cântecele lui Bujor? Căci în Spania, ca și în România, bandiții sunt fiii poetici a poporului. Espaniolul, ca și rumânul, este improvizător; și la unul și la altul acest dar li vine poate de la arabi, carii au domnit în Spania supt nume de mori, în România supt nume de turci. Când la o *venta* auzeam un țaran castilian improvizând cântece, îmi aduceam aminte de danțul flăcăilor rumâni, când bătrânii, privindu-i, îi îndemna dănuind să urmeze cântecele sau să *zică*. La suitul sau coborâtul unui munte, iluzia era cumplită. Deodată auzeam un cântec monoton și jalnic, pe urmă zăream o ceată de călăreți și socoteam că vedeam muntenii noștri scoborându-se din Carpați și mergând la iarmarocul din Fălticeni. Câmpiile noastre sunt însă mai verzi, ape nenumărate le adapă; satele, în loc de a fi ca în Spania, zidite în vârful munților ca niște cuiburi de vulturi, se întind lărgite

în șes și împodobite de nenumărate livezi. În Spania, ca și în România, zărești adeseori lângă drum o peatră sau o cruce de lemn, îți arată că un drumeț ca și tine au picat supt lovirea hoștilor. La noi aceasta au încetat. În Spania însă, a doua zi după o revoluție și cu alta viitoare înainte, hoșimea încă se păstrează, când cu nume de carlist, când cu acel mai franc de *bandolero*. O altă asemănare între îmbele țări este lipsa birtelor, căci dacă o *venta* spaniolă se poate asemana cu ceva, este negreșit cu caravan-seraiul Orientului și cu ratoșul sau hanul românesc; în ele trebuia să duci tot, și în loc ca să te hrănească han-giul, tu trebuie să-l hrănești. Cu toate aceste, nici germanii cu birturile, cu paturile, cu științele sale, nici Franția cu *auberjele* sale, cu fricaseele și omletele sale nu-mi place atât ca Spania în lipsa sa. Fie această țară, poate pentru că samănă cu a mea, îmi place cu orizontele, cu bandiții săi, cu lipsa confortului, cu țărani săi simpli și politicoși, cu oamenii de societate, cu tradițiile și poveștile sale, pre care la tot pasul le găsești, cu calicii săi, boieri mari, îmi place și iar îmi place.

Niciodată nu voi uita un calic, cu strențele unei vechi uniforme, care, când la Toluza schimbam caii, au venit să-mi ceară milostenie, răzământu-se în un băț. El purta pălăria ascuțită castileană și un aer marțial îi împodobeau figura. După ce primi obolul nostru, cu un aer vrednic se răzimą pă bățul său și ne întrebă când avea să treacă generalul Nasvaez, pe carele, în adevăr, îl lăsasem în tren. Îl întrebăm pentru ce. „Mi-a fost generalul meu”, și apoi se pusă

a-m povesti bătăliile (din vremea francezilor, pe urmă războiul civil) sale cu acel aer politicos, cu acele expresii ampulate și poetice care sunt firești acestui popor.

Comorile joacă în Spania același rol ca și în România. În toate părțile, espaniolii găsesc comori și ades le pun supt paza geniilor și vrăjitorilor, ca și la noi. Poveștile îmbelor nații se aseamănă în acest punct. După însurarea ducăi de Montpensier, cazu-

Biblioteca Centrală Universitară Iași

rile de descoperitori de comori îngropate în vremea războiului independenței se repetuie în toate zilele în jurnaturi. Războaiele necurmte la care îmbele popoare au fost supuse explică această manie de comori, și acolo unde lipsa este mai mare, acolo și pofta bogățiilor.

Andaluzii au aceeași reputație de fanfaronadă ca focșănenii la noi. Vorbele lor sunt pline de exagerații: cultul lui Erod. „Eu sunt Erod-împărat care când am încălecat, / pământul s-a cutremurat”, este *à la lettre, un état de andaluz*, care zice că, când scoate sabia, *triembla la terra*.

O deosăbire însă între români și spanioli este dragostea acestora de pe urmă pentru titluri, scuturi și genealogie. În Asturia, la poarta unei colibe, unui bordei, zărești scutul familiei și nu găsești un spaniol care să nu-ți zică că nu se trage dintr-o familie strălucită: ficior de creștin vechi, fără amestecare cu sânge de jidov sau de mor. Dar aceasta contribuie la fudulia, care caracterizează pre spaniol, și pre care noi, robiți sute de ani, am pierdut-o.

Asemănarea însă se reasează când comparezi complimentele, ce sunt aceleși a îmbelor nații: *bezo los pies a cated los manos* – vă sărut picioarele, vă sărut mâinile. Pe titlurile scrisorilor: *excellētisim señor*, cinstit mie prea milostiv etc., *umilissimi servo*, preaplecată slugă etc.

Când în tot locul peninsulei cresc rămășițele morilor, în monumente, în obiceiuri, în limbă, în idei, începi fără să vrei a gândi la soarta morilor în

Espania, care nu este decât o lungă epopee, împodobită cu întâmplările cele mai romantice și poetice. Vreau să-mi talmăcesc cum acest popor barbar, nomad, fără patrie, o dată [venit] pe pământul Spaniei, s-au făcut un popor² legislator, industrial, veteaz, cavaleresc, cultivând științele și artele, civilizat în sfârșit, când Europa era încă barbară, și apoi, îndată ce s-au izgonit în Africa, își pierde toate calitățile, chiar numele, ca acel râu vestit ce-și perde apele în năsip. Evropeii își trimetea meșterii spre a învăța artele la mori, tinerii spre a culege înțelepciune și științe în universitățile Toledo, Cordova, Grenada, Sevilla; poeții, spre a se forma în Arabia Orientului, și vitejii, spre a lua lecții de voinicie, cavalerie și galanterie. Și, cu toate aceste, acest popor n-au lăsat influență decât în Spania, n-au avut înrăurire împregiur. Religia se împotriva. Și așa, ca o meteoră strălucită, după ce un minut au luminat pământul, s-au stins, și întunericul nu i-au păstrat rămășițe. Pricina este, cum am zis, religia. Evropa este esențial creștină. Privește la răsărit. Otomanii stăpânesc de cinci sute de ani cele mai frumoase provincii a Răsăritului. Neavând a face cu un singur popor compact și unit ca spaniolii, atacurile ce au suferit n-au fost nici așa de îndușmănite nici așa de statornice. Și, cu toate aceste, deși au pătruns de două ori în inima Evropii, deși Viana o au văzut de două ori amerințată de semiluna, ce influenție au lăsat în lipsa lor? Câteva moschee, câteva rămășițe de obiceiuri. Solia lor au fost numai de a regenera popoarele bătrâne și corupte; în ziua desfacerii, în

ziua slobozeniei se deșteaptă tinere și reformate. Chiar în Constantinopoli, în capitalia domniei lor, turcii se socot străini și numai *tăbiați (campés)* în Evropa. Și, cu toate acestea, care nație are mai bune calități decât musulmanii? Cinstiți, cuvântul lor este mai puternic decât contracturi legalizate. Care nație au păzit cu mai mare sfințenie tractaturile de supunere a națiilor subjugate? Care nație are obiceiuri casnice mai simple? Religia, însă, îi împedecă, și din cea civilizație îi reizgonește din Evropa, și când Constantinopoli vor fi părăsit de cel de pe urmă domnitor otoman, atunce³ provinciile supuse semi-lunei vor păstra mai puține încă rămășițe de islamism decât Spania. Grenada au fost cel de pe urmă punct a Spaniei ocupat de mori; Constantinopul, cel de pe urmă punct a Evropii ocupat de semilună.

Încă în copilărie, la 1832, când întrat de-abia în al patrusprecele an, două tomuri mici au picat în mâna mea, tipărite franțuzește, era *Gonzalv de Cordova* a domnului de Florian. Această carte, cu tot ridicolul pastoral ce-i acoperă autorul, au ațâțat în mine dorința de a vedea Spania. Îndată, cu un prieten al meu, care odată era poet și astăzi este șeful trupelor Moldovei, mă apucau de a-l traduce. Vremea și întâmplările întrerupseră această lucrare; când, pre urmă, agiunsei a fi bărbat, impresiile copilăriei nu se șterseră. Una din cele întâi îndeletniciri, când deschisei tipografia *Daciei*, fu de a îndemna pre un tânăr compatriot de a urma această traducere, și așa, una din cele dintâi cărți ce ieșiră de supt teas-

curile mele fură *Gonzalv de Cordova*. Totdeauna când o carte, când un jurnal îmi arăta numele Spaniei, dorința de a o vedea mi se făcea mai mare. Întâmplări lungi, care mă siliră să-mi părăsesc țară, mă aduseră în Spania. Această țară o vizitai de aproape. Văzută a doua zi după o cumplită revoluție care i-au scos la iveală toate ticăloșiile, n-au dărmat în nimica iluziile ce-mi făcusem despre ea; este una din puținele iluzii ce n-am pierdut la vedere. Dar îmi place pământul ce am călcat și care în tot minutul deșteaptă suveniruri romantice. De câte ori închipuirea mea m-au adus în salele Escorialului, de câte când ceteam *Don Carlos* al lui Șiler, cartea în care am învățat limba lui Lessing și a lui Goethe, mă transportam sub verdele alei a Aranjunezului, de câte ori mă visam supt bagdatiile daurite și sculptate a Alhambrei! După ce m-am aflat în ele, adese mă întrebam dacă adevărat eram în Spanie; ochii mei nu putea să mă facă să cred că eram în adevăr în țara a căruia întâmplări îmi legăna copilăria. Dar, în adevăr, nu este o minciună, am fost în Spania; i-am văzut monumentele, am asistat la serbările sale, m-am rugat în catedralele sale, m-am plimbat prin monumentele sale, am petrecut supt îmbălsămata sa atmosferă și impresia ce mi-au lăsat este tot așa vie ca înainte de a intra în ea, și că, numai Dumnezeu să-mi lase zile, nădăjduiesc încă o dată să văd Ispania.

În Spania, îndeobște, toți nu fac nimic, dar îndeosebi sunt două soiuri de oameni carii au acest privilegiu și pentru care viața este o lungă serbare; cei prea bogați și cei prea săraci. Cei dintâi n-au

trebuință să lucreze, cei de pe urmă n-au trebuință de nimic, căci, ca și câinii fără stăpân, pururea sunt siguri să li se întâmple de a găsi hrana de toate zilele. Clima, dintâi, le dă această neîngrijire și fatalitatea, care au influat asupra caracterului, le vin spre desăvârșire. Dă unui spaniol umbră vara, iarna soare, dă-i o manta ca să-și acopere strențele sau mai bine goliciunea, pe urmă o bucățică de pâine sau ceva *puchero* cu *garbanzos*, și este omul cel mai fericit și cel întâi *hidalgo* a peninsulei. În Spania, strențele nu sunt rușinoase. Un asemenea om nu simțește nicio trebuință; pardon, simțește trebuința serbărilor. O! la aceste, el este foarte legat, de aceea când este o cursă de tauri, își vinde giumătate de manta, aleargă la procesii, la danțuri; gitara și castanetele nu-l află niciodată indiferent, și fieștecare serbare pentru dânsul are o a doua zi.

O altă plăcere i-au procurat revoluția. Este *politica* în *forum* în *Puerta del Sol*. Până și *serenos* se ocupă întâi de politică, și jurnalele de multe ori se jăluiesc că politica face că fânărălii⁴ nu ard Morii Barberiei au încă credința că odată vor reîntra în Spania și că Grenada se va face iarăși capitalia imperiei lor. Tulburările de pe urmă a peninsulei i-au întărit încă în această credință. Aceste idei sunt intrate din tată în fiu. Multe familii păstrează încă numele de *Paez*, *Medina* etc., și nu se unesc decât cu familii de aceeași origină. Morii suspină după Grenada ca după raiul pământesc a strămoșilor lor, pre care o privesc ca o țară legiuită a lor și smulță de niște corupți surpători. Se zice că vinerile la mos-

cheie ei roagă pre Allah ca să grăbească vremea în care vor reîntra în Grenada și că multe familii păstrează încă documentele caselor și grădinilor ce părinții lor avea în această capitalie, până și cheile caselor. De aceea, nenumărate sunt povestele asupra acestei credințe. Când sunt morii, carii, înarmați, păstrează comorile, când prințese încântate etc. Povestele merg până acolo că pretind că Boabdilul acela și cu armia care au închinat Grenada rigilor catolici era numai niște fantasme, niște demoni cărora Allah le-au dat voie să ieie această formă, să înșele pre dușmani, iar că adevăratul Boabdil, cu toată curtea și oastea sa, este încântat și închis într-o grotă supt muntele numit a Soarelui sau de Santa Elena, aproape de Grenada, că acolo șade cu toată călărima sa nemișcată, el înălțat pe un tron de aur și înconjurat de morii săi și de o gvardie africană neagră, cu săbiile goale, și că o dată pe an, în ajunul Bobotezii (*la veille de la Saint-Jean*), toți sunt mântuiți de încântare, de la asfințitul soarelui până la răsărit, și pot să se închine suveranului lor și că tot atunce toți feudații mori, carii asemenea sunt încântați în peșterile [și] castelele Andaluziei, au voie să vie noaptea pe cai încântați ca să se închine lui Boabdil. A doua zi, fieștecare se reaflă la locul unde este osândit să aștepte până în ziua când Allah, socotind că păcatele morților sunt spălate, va da voie ca împărăția lor să se așeze iarăși. Atunci *Boabdil*, în capul armiei, se va scobori din munte și se va resui pe tronul său în Alhambra și va întinde stăpânirea sa asupra Grenadei. Atunce, adunând împregiurul

său războinicii săi încântați din toate părțile Spaniei, va resupune peninsula întreagă supt stăpânire musulmană.

Când am intrat înlăuntrul mănăstirii comandatrilor de Santiago și Toledo și văzui șase-șapte călugărițe rămășițe acei tagme, fieștecare îmi făcea un roman. M-au suit în foisorul cel deasupra casii, cu ferești mari, de unde se privea Taurul. Ce dureri ascunse, ce jărtfe nevinovate au trebuit să vadă acești păreți! Câte ființe sălitate de a se călugări fără

voia lor și, fără să vreu, mi-aduceam aminte de Agapie și Văratie și că pe acest pământ spaniol trebuia să regăsesc toate suvenirile țării mele!

...

Madridul, vara în zori de zi, ca toate orașele mari, este adormit; cu cât ziua se înaintează, vuietul muncii și a trăsurilor sporește; trăsurii, oameni, vânători apar strigând *que quiere aqua, portocali, naránjos à dos quartos*, lungi șiruri de *arreros*. Dar de la amiază vuietul începe a se micșura, și la două ceasuri orașul

Școala profesională din Iași

iarăși adoarme, ulițele sunt părăsite și numai copiii și franțujii, cum zice norodul, le frechintă; căldura se face nesuferită și toată populația este împlântată într-o imensă hornăitură. Ferestrele sunt trase, toate măsurile sunt luate spre a dobândi o răcoare artificială. Acei ce n-au casă dorm supt portalele caselor altora, în dosul coloanelor bisericilor, chiar pe trotuaruri, unde soarele nu răzbate; atunce dă mii de reali unui hamal, unui comisionar, îți va răspunde că au mâncat și are poftă de somn și cu mânie se întoarce pe ceea coastă și, aruncându-ți un „*carajo*”, adoarme.

Când soarele se culcă, orașul începe a se deștepta. Aleele părăsite ale Pradului încep a se reînvia, mișcarea plăcerii începe; toți trag cortinele ferestrelor; unii se așază pe balcoane, alții ies la plimbare ca să răsuflă aerul răcoros, bucurându-se de ducerea tiranului zilei, și salonul Pradului se umple de femei frumoase, cu părul gol, cu mantiile subțire ca mreja paingului. Când noaptea se face stăpâna pământului și este știut cât de iute se apropie în climatele meridionale, unde mai nu este crepuscul, privirea se face mai frumoasă; lumini din toate părțile, făcliile se aprind dinaintea capelelor și sfinților; auzi cântece arabe, ghitare și castagnete.

Ce trebuia să fie Madridul înainte până când modele nouă nu întrase, când ideile de politică și de trebi nu se apucase să întoarcă capul și când madrilenul, ca adevărat *espaniol*, nu gândea decât de a se bucura de vremea de afară, decât de a plăcea amoriei sale, de a danța și de a-i da serenade de amor.

Astăzi obiceiurile naționale, acele ce odată alcătuiau viața *espanio[lu]*lui, nu s-au păstrat decât în provincii, și în Madrid nu este decât o excepție. Chiar angelul de seară, acea rugăciune poetică a catolicismului, care cheamă pre toți lăcuiitorii de a mulțami ziditorului pentru ziua trecută, dinaintea căruia de la Rin până la Kebik se îngenunchea, angelul în vremea căruia vedeai că un aer de sfințenie se întindea peste toată Spania, astăzi madrilenul trece fără să-l audă, fără să se oprească, fără să puie măcar mâna la pălărie. *Espania* poetică și religioasă se duce!

Afară de ura pentru copaci, *espaniolul* este foarte simțitor pentru frumusețile și scenele naturei. Scânteierea unei stele, cursul lin a unei fântâni, zbieratul unei turme de oi, mirosul unei flori le pricinuieste senzații plăcute. Niciodată expresiile lombei lor nu sunt mai sublime decât când vorbesc de aceste scene. Cunosc un *espaniol*, un prieten al meu, d. Carlos Latorre, care-n tot anul face o călătorie de cincizeci de leghe ca să vadă tunsul oilor.

Poporul *espaniol*, ca toate popoarele meridionale care au fost în contact cu Orientul, acest leagăn măreț a imaginației și a poeziei, are o predilecție nespūsă pentru povești. Ca și românii, îi vezi seara adunați lângă vreun bătrân sau vreo bătrână, ades țigancă, și ascultă cu plăcere poveștele ce arată luptele strămoșilor cu morii, viața unui hoț vestit și în care merveilosul joacă un rol mare. Lipsa comunicațiilor, scumpetea cărților, puțină societate, raritatea sujetelor de conversație, viața cămpeană,

pururea în fața naturei, face că poveștile sunt cea mai plăcută petrecere de vreme după asfințitul soarelui. Nu este culme de deal, rămășiță de zid, pod, prăpastie, grotă care să n-aibă legenda sa, în care vraja, descântecul să nu joace un rol. Și, lucru curios, multe aceste povești au o mare analogie cu acele a românilor, care dovedesc că au aceeași baștină: Orientul. Iată câteva pilde. Comoarile, cum am zis, joacă un mare rol; la amândouă națiunile ele sunt puse supt paza unor vrăjitori și este de crezut că aceste povești au o origină adevărată. În adevăr, în vremea

resmeretiilor, cărora au fost supuse îmbele nații, mulți îngropa comorile cu nădejde că în vreme de pace să vie să le regăsească. Ei murea, comorile rămânea ascunse, și, după sute de ani, se regăsea. Este destul de câteva întâmplări asemine pentru ca să făptuiască asupra închipuirii popoarelor. Când comoarele sunt în fundul peșterilor închise cu porți încântate, care se deschid numai cu *iarba herului*, ori cu cuvinte cabalistice, când cu oameni înarmați ce stau cu săbiile goale, când acele comori ard noaptea ca flacări mari și spre a le descoperi

Gara mare a Iașului

trebuiește ciolane de un mort, aur cules la rădăcină de nouă aluni etc.

...

Sunt unii din pușinii străini cărora, prin lungimea petrecerii mele în Madrid, mi-au fost iertat de a vizita și a cunoaște viața intimă a familiilor. Contesa Montijo au avut bunătatea să mă primească ca un fiu al familiei. Dinaintea mea, fiică-sa și mai multe demuazele au avut bunătate a-mi arăta petreceri spaniole și pre care se rușinează astăzi a le arăta străinilor, de când au scris atâtea dobitocii asupra țării lor. Au cântat cântece espaniole, au giucat din castagnete și tamburii etc.

Niciodată nu voi uita plăcutele ceasuri ce am petrecut în această casă și de departe, de departe fie-mi iertat a le trimite o aducere-aminte de recunoștință.

Espania este o oglindă cu două fețe, una și-o arată supt privirile cele mai încântătoare; îți arată Spania cu clima cea mai îmbălbățmuetă, plantată cu portocali, cu palmieri, cu grenade, cu cerul de azule, cu nopțile parfumate, Espania morescă, catolică, poetică, amoroasă, patriotică, patria Cidului, a turniilor, a cavalerilor, a marelor fapte de arme, țara lui Abderraman, a Almanzorului, a fiilor lui Pelag, țara unde au lucit geniul lui Carol V și Filip II, Espania lui Lupo de Vega, lui Murilos, lui Velaschez, țara care au stăpânit Europa și America, Espania catedralelor, a procesiilor religioase, a tagmelor călugărești, a credinței; Espania galanteriei și a amorului, a frumoaselor femei, a castagnetelor, a ghitarelor, a sere-

nadelor, Espania contelui Almagro, a Rosinei și chiar a lui Figaro, Espania, în sfârșit, amoroasă, eroică, romantică – aceasta este Espania cea plăcută poetilor, inimilor simțitoare, prietinelor, a tot ce este mare, nobil și frumos.

Această Ispanie se perde din zi în zi de noua Ispanie, de Ispania ce se zice nouă, civilizată, constituțională, reformată, unde tot este neorânduială, de la guvern până la calic, unde cârmuirea nu se deosebete decât prin pilda și inițiativa răului, unde singurile slobozenii ce sunt, sunt acele care au scăpat la ochii despotismului, adică a guvernului central, a guvernului cu niște miniștri cărora încă astăzi *les représentants* de Ruy Blas a lui Victor Hugo se potrivesc, unde binele național nu este țelul nimănui, unde sfintele nume de patrie, de slobozenie, de fericire, de popor nu ascund decât mârșave interesuri, Espania ruinată de credit și de abuzuri lăsate de despotism în vreme de veacuri, Espania cu o aristocrație ignorantă și fudulă de vechi titluri, Espania plină de granzi, de titluri de marchizi, de conți, de cavaleri de Calatrava, de Malta etc., demiformă și săracă de oameni de capacitate, Espania nouă, care au dărâmat civilizația și instituțiile veacurilor și până acum n-au rădicat decât ruina. Espania, a căruia civilizație modernă nu este decât un ticălos mozaic de idei, de obiceiuri, de legi disparate, împrumutate de la franțuzi, englezi, nemți și italieni, Espania care pentru literatura nouă se mulțamește cu traducerea romanelor franceze a lui Dumas și Sue, ea care au produs pre Lupe de Vega, pre Calderon, pre Cervantes,

care se mulțamește cu *Les contes* a isprăvilor de astăzi, ea care au produs pre Velaskes și pre Murilo. Iată Spania de astăzi, Spania pre care astăzi numai o invazie străină, o dinastie puternică o poate reforma, Spania cu o dinastie slabă, cu un guvern neînțeles, cu oameni de stat liliputani, cu o armie comandată de mii de generali ce n-au câștigat epoletul lor decât în anticamera Mariei-Cristina sau în *promisiamentos* sau vânzând teaca săbiei Isabelei II, după ce au vândut sabia lui Don Carlos.

Espania, unde politica ticăloasă și pățimașă absoarbe tot, o politică de recriminații, această Espanie se putea regenera numai prin un mare rigă sau prin o mare revoluție; ea n-au avut nici una, nici alta, și așa, balotată între trecutul și prezentul, constituționalismul ei adeseori înfățișează despotismul cel mai asiatic, amorul de independenție și de naționalitate ascunde numai influența străină, ori a franțuzilor, ori a englezilor, Spania cea tare și mare, stăpâna îmbelor lumi și care astăzi nu poate face nimic de la sine și pururea este supt epitropie unor epitropi lacomi și prădători averii, sermană orfană!

Iată la ce aduce mania noutăților când nu prevede, când nu judecă. Poporul espaniol poate forma armia cea mai bună, organizată după obiceiile și trebuințele și conformitățile sale. Astăzi, îmbrăcată cu împrumuturi făcute franțuzilor, englezilor, prusilor, austrienilor și rușilor, ea nu prețuiește nimic, din pricina răilor organizatori. Pe o căldură de 20 graduri silește pre soldat să facă marșă cu cibote, cu chivere, acum chiar cu cască de alamă, cu haletuh!

Zumalacareghi singur au înțeles pre soldatul espaniol. Acesta cu *voina sarofi*, cu opince, cu gulerul gol face 12 leghe pe zi. Ghegeneralul Cordela spunea că în vremea războiului civil mulți soldați cristianos fugea numai din pricina grelei uniforme!

Și ce este mai trist este că din zi în zi generațiile sunt mai stricate. Generația trecută a nobleții era mai bună decât aceasta; cea care vine este mult mai ră decât aceste de față.

Cea trecută a dat pre duca de Frios, pre contele Toreno, pre duca de Rivas, pre marchisul de Miraflores; aceasta de față are numai pre Raca Tagores; cea care vine n-are pre nimine; ba are cursele de cai, clubul, datoriile etc., anglimani, sportul și turful, ignoranția. Nu, nu, nădăjdea este numai în norod! Este o poveste românească: țăranul ce mirosă peștele de la coadă. De la coadă este încă nădejde; căci capul este de multă vreme împuțit!

(*Gazeta de Moldavie*, 1850)

¹ Cuvintele „și îndeobște în Orient” sunt șterse în original cu o linie.

² Popor civilizată (variantă).

³ Atunce, Evropa va fi slobodă (variantă).

⁴ În ms.: *fănarulitu* (jurnalistu?).

Dezrobirea țiganilor

Discurs rostit în Academia Română. Ședința solemnă de la 1/ 13 aprilie 1891

[...]

Contemporanii mai își aduc aminte, și aci am ca martor pe mai junele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol-Calimach, își aduc aminte ce erau țiganii, sunt acum 50 de ani, chiar atunci când razele civilizațiunii moderne îmblânzise moravurile în toate societățile Europei și când sclavia nu mai avea domiciliu decât în Rusia și din nenorocire și în România.

Legea țarei tracta pe țigani de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin deriziune numărul sau individul se califica de *suflet*: am atâtea *suflete de țigani*, am vândut și am cumpărat atâtea *suflete de țigani*; în realitate, și mai ales stăpânii care aveau puțini țigani, îi tractau mai rău decât prescripțiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenești purtând lanțuri la mâni sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin colane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în

râuri înghețate, iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copiii rușiți de la sânul născătorilor lor și răzleți[ți], și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirei, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.

Înainte ca cestiunea dezrobirei țiganilor să fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocârmuitorilor, ea a început a se agita prin însăși inițiativa parțială a stăpânilor de țigani. Mulți din aceștia, și numărul lor din zi în zi sporea, ori în viață, ori mai ales în moarte, își dezrobeau, își *iertau* țiganii. Întrebuințez cuvântul de *iertare*, pe care îl găsim în toate actele de dezrobire; dar reforma era prea grea, ea jicnea prea multe interese ca să se poată opera cu înlesnire.

Erau *țiganii domnești* și foarte mulți; ceștia constituiau un venit mare în bugetul statului; erau

țigani mânăstirești și ai așezămintelor publice ale cărora servicii intrau în trebuințele zilnice ale acestor comunități; erau, în fine, țigani particulari, *țigani boierești*, cari constituiau personalul de servitori în curțile boierești, bucătari, vizitii, rânđași, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorițe. Boierii cei bogați aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcțiuni se exercitau

de țigani; dezrobirea lor era dar combătută de trebuințele zilnice și casnice ale vieții familiilor; de aceea emanciparea nu s-a putut face decât treptat și sub două domnii, atât în Moldova, cât și în Muntenia.

Întâia lovire care s-a dat sclaviei a fost legea emancipării țiganilor statului și a mânăstirilor. Dezrobirea s-a făcut mai întâi în Moldova de către domnul Mihail Sturdza prin două legi din 31 ianuarie 1844, iar în Țara Românească de către domnul Alexandru Ghica prin o lege din 1845.

Această emancipare, deși parțială, era hotărâtoare și pentru emanciparea țiganilor particulari, rămași încă în sclavie. Toate mințile prevăzătoare au înțeles că ora ștergerii sclaviei de pe pământul românesc sosise și că dezrobirea țiganilor particulari nu mai era decât o cestiune de timp. Un strigăt de bucurie a izbucnit în inima tuturor oamenilor luminați. Ochii, atât ai emancipaților, cât și ai acelor reținuți încă în fiarele sclaviei, dar însuflețiți de o dreaptă speranță, au vărsat șiroaie de lacrimi, și numele emancipaților, Mihail Sturdza și Alexandru Ghica, mulți ani au rămas sub bolta cerească. Noi, tinerii din Moldova – vorbesc numai de acei cu cari împreună am lucrat – uitarăm în acea zi lupta înverșunată ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de orice justiție în țară; ne-am adunat, plini de entuziasm, hotărând și hotărâți de a arăta domnului că în fața unui act mare, junimea română știa gândi și lucra

Biserica lipovenească,
oglundită în râul Bahlui

înalt și bine! O deputațiune de tineri, între cari se aflau Costache Negri, Vasile Alecsandri, Costache Rola, D. Rallet, P. Mavrogheni și alți atâți și a cărei orator fusei ales eu, se prezentă domnului spre a-i exprima recunoștința tinerei generațiuni. Mihail Sturdza în acea zi și-a adus aminte că și el a fost tânăr și că era omul cel mai luminat al țării; el ne exprimă recunoștința sa, declarând că în noi vedea viitorul țării, că nouă aparținea de a face din Moldova și Valahia o țară civilizată și o societate europeană, și că stăruințele lui erau de a ne pregăti acest viitor. „Foaia științifică și literară”, redactată de mine, tipări un număr extraordinar din 6 februarie 1844, în culoare verde, culoarea speranței, în care, în proză și în versuri, se cânta marea reformă.

Țiganii particulari, cu toată lovirea dată sclaviei, au mai urmat a-și purta lanțurile, deși mult ușurate prin ideile nouă și prin îmblânzirea moravurilor, până la căderea domnilor reglementari în 1848. În București, prin marea proclamațiune revoluționară din 11 iunie 1848, țiganii auziră cuvântul armonios al libertății, ei deveneau cetățeni liberi; iată ce se zicea în acea proclamațiune: „Poporul român lea-pădă de pe sine neomenia și rușinea de a ținea robi și declară libertatea țiganilor particulari. Cei ce au suferit până acum rușinea păcatului de a avea robi sunt iertați de poporul român; iar patria, ca o mamă bună, din vistieria sa, va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească”.

Dar curând revoluțiunea, marea revoluțiune, toate marile reforme, fură călcate și zdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare, și nenorociții emancipați fură din nou lănțuiți; dar sămânța era aruncată și curând ea trebui să-și poarte roadele sale. Tânăra generațiune a Moldovei nu înceta a cere dezrobirea robilor particulari, atât în țară cât și prin felurite broșuri ce le publica în străinătate: așa de exemplu, între alții, Alexandru Papadopol-Calimach scria, la 1855, pentru emanciparea țiganilor articolele sale, publicate în Iași în *Foiletonul Zimbrului* din februarie 1856: „Un popor care păstrează robia – scria el – merită să fie așezat în rândul popoarelor osândite!”.

Domnul Grigore Ghica al Moldovei, înainte de a depune frânele guvernului, după dispozițiunile Tractatului de la Paris, vroi să-și încoroneze domnia prin acte mari. Între acestea figura și ultima lovire dată sclaviei, dezrobirea țiganilor particulari. Consilierii tronului, miniștrii, erau luați dintre tineri, din pleiada acelor cari din Unire și democratizarea țărilor române făcuseră programa vieții lor. Ministru de finanțe era Petru Mavrogheni; el și eu furăm însărcinați de domn cu redacțiunea proiectului de lege; el fu votat, putem zice, în unanimitate și cu entuziasm de către Divanul ad-hoc, care pe atunci, în urma tractatului nefast de la Balta-Liman, devenise simulacrul Adunărilor legiuitoare desființate în 1848.

Entuziasmul Divanului ad-hoc era numai înaintemergătorul entuziasmului general ce pe atunci în-

sufla toată România pentru viitoarea sa renaștere. Dovadă, sutele de proprietari care au respins orice despăgubire acordată lor de legiuirea emancipatoare. Numele acestora au fost publicate și aparține iubitului nostru coleg, zelosul nostru cercetător și colecționar, d-nul Dimitrie Sturdza, să ne înprospăteze memoriei și istoriei contimporane numele acestora cari, prin o generoasă renunțare, au expiat păcatele lor și ale părinților lor de a fi fost ani lungi stăpâni pe suflete de țigani.

Cu o mică mândrie de moldovean, să-mi fie permis de a spune că atât legea privitoare la emanciparea țiganilor mănăstirești și ai statului, cât și aceea privitoare la emanciparea țiganilor particulari, s-a votat mai întâi în Moldova; și anume cea dintâi în Iași în 31 ianuarie 1844, iar în București în 1847; cea de a doua în Iași la 10 decembrie 1855 și în București la 8 februarie 1856.

Reforma emancipatrice a avut în curând efectele sale salutare: afară de țiganii lăieși, cari încă trăiesc în parte sub șatră, și afară de ursari, cari fac încă meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuși se dau lucrului pământului, mai toți astăzi din celelalte clase de țigani s-au contopit în masa națiunii, și ei nu se mai cunosc decât prin fața lor smolită și asiatică și prin vivacitatea imaginațiunii lor: altmintrelea, noi îi găsim în toate clasele societății noastre.

Deși de la proclamarea emancipațiunii nu sunt încă îndepliniți 50 de ani, țiganii ne-au dat industriași, artiști, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aci.

Sunt sigur că părinții noștri, dacă s-ar scula din mormânt, văzând progresele ce au făcut sufletele țigănești emancipate de dânșii, nu s-ar căi de reforma umanitară proclamată de ei.

Biserica „Treierarii” din Iași

cristina vs. hermeziu

foto: corneliu grigoriu

Adriana RADU

Palatul Braunstein, „europeanul renegat”

• *Ridicat de Alfred Braunstein, un evreu român foarte bogat, la kilometrul zero al orașului, la sfârșitul secolului al XIX-lea și finalizat în 1915;*

• *Cea mai impunătoare clădire particulară din Iași, la vremea aceea;*

• *O soluție arhitectonică unică în Iași și de o frumusețe sobră;*

• *Destinație modificată de-a lungul a peste un secol de existență;*

• *Deteriorat structural, în interior, dar și în exterior;*

• *Fără soluție financiară de reabilitare, având în vedere respingerea proiectului european care îl viza.*

O clădire impunătoare desparte două străzi celebre ale Iașului: Cuza Vodă și Ștefan cel Mare. Suntem la kilometrul zero al orașului și o privire din fața statuii lui Alexandru Ioan Cuza ne dezvăluie un ansamblu arhitectonic de excepție pentru perioada în care a fost construit: Palatul Braunstein. Ridicat acum mai bine de un secol de un evreu român foarte bogat, monumentala construcție s-a dorit a fi, la începuturile sale, o reușită superioară Palatului domnesc de pe strada Lăpușneanu și cea mai importantă clădire a Pieței Unirii, unde, în 1912, fusese inaugurată statuia domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Dispus pe patru niveluri, Palatul Braunstein a fost construit pe ruinele altor clădiri deținute de respec-

tivul proprietar pe Ulița Mare a Iașului (care avea să devină ulterior bulevardul Ștefan cel Mare), ansamblului fiindu-i adăugată în 1915 și o cupolă enormă. Clădirea este emblematică și unică în Iași, atât ca dimensiuni, ținând cont că este o inițiativă particulară, cât și ca dispunere în unghi, cu o curte interioară respectabilă.

Ceea ce atrage atenția privitorului este valorificarea extrem de ingenioasă a unghiului realizat de cele două axe principale ale Iașilor de altădată și maiestruozitatea ansamblului, raportat – repet – la clădirile urbei noastre din perioada respectivă. De asemenea, este demnă de observat dantelăria ce ornează exteriorul și pune în evidență etajele înalte și ferestrele enorme, diferite total de ceea ce noi numim, uzual, confort. Frumoasă este și cupola – de dimensiuni unice pentru o clădire particulară a Iașului – și care are un luminator circular, la rândul său acoperit cu o micro-cupolă. Palatul a fost, împreună cu Hotelul Traian, martor al principalelor evenimente petrecute în ultima sută de ani. La început, destinația sa a fost de hotel de lux, probabil la fel de respectabil precum celebrul Hotel Traian. Venirea Primului Război Mondial a eliminat liniștea „la belle époque” de dinainte de conflagrație, aici fiind încartiruiți, pe perioada în care orașul a devenit capitala României, ofițeri, având în vedere că populația orașului crescuse de patru ori. Proprietarul Alfred

Palatul Braunstein din Iași

Braunstein nu a supraviețuit cu mult războiului și perioadei extrem de tulbure de după, murind în 1922, iar palatul pierzându-și destinația de hotel de lux. În 1932 au avut loc inundații catastrofale în centrul Iașului, mai multe clădiri din jur fiind afectate. În toată această perioadă, Palatul Braunstein a fost închiriat, aici fiind sediile de partide, magazine scumpe, bănci, farmacii, dar și locuințe ale unor funcționari ai vremii. În 1940, ansamblul a fost subrezit de un mare cutremur care a făcut și victime, iar între 1941 și 1944 a fost bombardat de aviația sovietică, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

După război, asemenea nenumăratelor clădiri impunătoare ale vremii, ansamblul din centrul orașului a fost naționalizat și a devenit proprietatea „oamenilor muncii”. În fapt, camerele palatului au devenit locuințe pentru noii constructori ai ordinii sociale (la etajele superioare) și sediu pentru magazinele cu tentă de „universal”. În anii șaptezeci ai secolului trecut, depășind cu bine și catastrofalul cutremur din 1977, aici fiind magazinul „Victoria” și vechiul sediu al C.E.C., la etaj fiind locuințe sociale; între timp, potențații vremii se mutaseră în blocurile socialiste construite, începând cu deceniul șase al aceluiași secol. Ulterior, cea mai mare parte din parterul generos a devenit sală de expoziție a artiștilor plastici din Iași. După revoluție, ca majoritatea clădirilor din centru, și palatul a făcut obiectul retrocedărilor, Primăria Iași devenind, prin cumpărare, proprietar de drept al întregii clădiri. Ca urmare, aici au fost înființate și înființate sediile de partide, asociații și organizații neguvernamentale, la etajele superioare păstrându-se încă, parțial, destinația de locuințe sociale.

Astăzi, Palatul Braunstein este o ruină. Acoperit, ca și fosta clădire a Coloseului Bragadiru, cu o hăinuță străvezie ce poartă desenele vechii fațade exterioare a edificiului, ansamblul este un pericol pentru locuitori și pentru trecători. Clădirea are risc seismic extrem de ridicat, iar la ultimul cutremur, din septembrie 2016, fapt mediatizat, bucăți din tencuială și dantelăria exterioară s-au desprins, căzând pe caldarâm. Tot astăzi, Palatul este obiectul inutililor bătălii politice. Vizat a fi consolidat, restaurat și inclus în circuitul istoric prin accesarea unui consistent proiect european, Palatul Braunstein nu s-a „calificat” pentru „finanțare”, datorită unor modificări arhitecturale ulterioare și redesenării peisajului edilitar după construcția inițială. Asta în afara unor surde și inutile dispute politicianiste care afectează – a câta oară? – Iașii „vechilor zidiri”. Cele 23 de milioane de lei, solicitați inițial Uniunii Europene pentru a fi folosiți pentru repunerea în valoare a monumentului, vor trebui acoperite din firavul buget local. Greu de crezut că vom avea parte de o realizare în scurt timp, având în vedere experiențele nefaste ale lucrărilor edilitare locale.

O soluție ar fi un parteneriat public-privat. E clar că Primăria Iași ar pierde bruma de chirii subvenționate, dar ar putea câștiga restaurarea clădirii și includerea acesteia în circuitul turistic, singura șansă de dezvoltare reală a capitalei culturale a României. O idee care ar trebui poate macerată de autorități, pentru că, dacă ne uităm cu atenție în jur, vedem că ce este gestionat de mâna privată arată bine și produce profit. Ce este gestionat de stat...

De la comă la speranță...

Până nu demult, la Iași, cultura independentă era mai degrabă o abstracție sau, în cel mai bun caz, o expresie vehiculată an de an de câteva ONG-uri privilegiate, abonate la fondurile publice alocate cu zgârcenie de autoritățile publice.

Singura excepție cu adevărat notabilă, ieșită însă din zona localului, a fost Editura Polirom, proiect independent ce a validat posibilitatea de a vorbi la Iași, cu mult timp înaintea altor mari orașe românești, despre așa numitele industrii culturale.

Chestiunea culturii independente a fost redeschisă odată cu înscrierea orașului în competiția națională pentru Capitală Culturală Europeană. A fost momentul când, în sfârșit, ne-am prins oficial de ceva ce doar bănuiam: că suntem aproape zero la capitolul acesta. Între timp, Clujul și Timișoara – orașe cu care, în mod tradițional, se compară Iașul – făcuseră pași tot mai vizibili pe linia culturii alternative (alternativă la cultura instituționalizată, desigur!). Dincolo de orice orgoliu local, cele două orașe ne-au servit (și ne servesc) de model (uneori până la imitație pură) pentru inițierea și dezvoltarea unor practici similare.

La ora actuală, de departe, cel mai viciat pare teatrul independent, reprezentat la Iași doar de Teatru Fix și Trupa IDIOT, organisme ce se încapățânează, cu mari eforturi, să supraviețuiască. La polul opus, mult mai bine par să se simtă proiectele din zona muzicală a culturii: Rocanotherworld (ajuns la a doua ediție) și Afterhills (prima ediție) anunță un fel de dezmoțire în creștere.

Dosarul de față al „Daciei literare” își propune să cartografieze perimetrul acesta al culturii independente din Iași. Încercăm să înțelegem cine suntem, cum stăm și, poate cel mai important, ce este de făcut...

Călin CIOBOTARI

- 1. Descrieți-ne, vă rugăm, proiectul! Cum, când și de ce v-a venit ideea unui astfel de proiect?**
- 2. Cât de deschisă vi s-a părut piața culturală ieșeană pentru implementarea lui?**
- 3. Ce dificultăți ați întâmpinat în faza propriu-zisă de implementare?**
- 4. V-ați asumat riscuri financiare?**
- 5. Există la Iași, în cultură, un mediu concurențial?**
- 6. Se poate câștiga din cultură independentă la Iași?**
- 7. Vorbiți-ne despre satisfacțiile – morale și, eventual, financiare – pe care proiectul vi le-a adus!**

Cultura independentă la Iași (II)

Otilia CHITIC

cofondator Meru

Patru ani, un test de reciprocitate

1. Într-o zi de iunie 2013, am plecat de la Clubul Creatorilor cu sora mea la o plimbare pe Copou. Ne-a atras atenția, a nu știu câta oară, Casa Conachi. O clădire cu multă istorie prin care, după retrocedare, se perindaseră niște cluburi cu faimă proastă. Am aflat contactul proprietarilor și am început negocierile. La sfârșitul lunii septembrie lansam proiectul Meru, un Hub Creativ cu galerii, ateliere pentru artiști și cafenea.

Sunt cofondator Meru alături de niște oameni foarte ambițioși. Mirela Antoci în lipsa căreia cafenea ar fi un dezastru, artistul Titus Ivan, coordonatorul galeriei, și Andreea Chitic, președinta ONG-ului. Am muncit mult, foarte mult în amenajarea spațiului ceea ce fără ajutorul prietenilor nu ar fi fost posibil.

Personal, trecusem printr-o perioadă în care am călătorit mult, sincronizăm Europa și Asia. M-am supus un timp șocului cultural și al diversității.

În paralel studiam Design Interior, în cadrul Facultății de Arte Vizuale și Design de la Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, unde întâlneam des bariere, rigiditate, structuri învechite, lipsă de comunicare, de interes, motivație și actualitate. Dar cel mai tare mă afecta lipsa de colaborare între specializări. Faptul că facultățile Universității de Arte sunt împrăștiate prin oraș și nu exista un spațiu comun de expresie, un loc de întâlnire și socializare, mă preocupa cel mai mult.

Am terminat facultatea, eram pe ambele maluri și îmi permiteam să mă joc cu acest avantaj. Cunoșteam îndeajuns anturajul creativ și modul în care acesta opera, dar, în același timp, eram un spectator format departe de el și sesizam care sunt barierele de comunicare între comunitatea creativă și ceilalți - publicul sau un eventual public.

Am început în octombrie 2011, când mi s-au alăturat doi colegi de la Design, cu susținerea morală a regretatului profesor Dan Micu, unul dintre fondatorii secției Design la Iași, și cu suportul prietenilor. Găsisem un spațiu în centru, foarte accesibil la prețul chiriei, la demisolul Galeriilor „Ștefan cel Mare”. Fusese înainte club de rockeri, club de ma-

nele, în jur erau și sunt doar cluburi de noapte. Mi s-a părut ideal pentru un loc alternativ, underground atât la propriu cât și pe direcția inițiativei noastre. Clubul Creatorilor a fost gândit în principal ca un spațiu de co-working pentru designeri, dar deschis tuturor celor activi sau pasionați de zona creativă. Deschiderea a fost atât de mare, încât a fost rapid receptat ca opțiune și s-a transformat într-un spațiu de producție, găzduire teatrală și evenimente artistice. Aici s-au născut câteva spectacole de teatru în tinerele regii ale lui Ovidiu Ivan, Vlad Volf și Vlad Cepoi. Am inițiat Atelierul 7 zile Design de Obiect și evenimentul structurat pe 4 niveluri artistice, 96 OreNonStop. Resursele ajunseseră totuși la o limită și necesitatea unui suflu nou a condus inevitabil către Meru.

2. A existat în primul an o problemă de percepție a proiectului ca un întreg. Suntem în apropierea campusului universitar și publicul care ne frecventează sunt studenții, unii dintre ei veniți în Iași printr-un program Erasmus. Faptul că studenții străini au primit atât de bine atmosfera întregului concept Meru i-a provocat pe studenții români să privească lucrurile din perspective diferite și să își contureze criteriile proprii despre diversitate și multiculturalism. Găseau, la pachet cu băutura pentru care veneau în cafenea, și proiectul din galerie. Pe lângă cafenea, care știam că va aduce vizibilitate mult mai repede, Meru însemna spații pentru galerie, atelierelor artistice și organizarea unor eveni-

mente culturale artistice. Desigur, în primul an era și un deficit de dinamică și lipsa unui program clar de evenimente.

Artiștii sau operatorii culturali au comportamente diverse. Pe de o parte, profanam spațiul tradițional, sacru pentru artă, cu un bar. Pe de altă parte, barul era privit ca o sursă de venit pentru unii artiști. Unii artiști ne-au vizitat pentru prima dată atât la CC, cât și la Meru, doar în urma susținerii publice a artistului Dan Perjovschi.

Îmi amintesc o situație când o studentă la Fotovideo, care participase la prima ediție 96 OreNonStop, a refuzat chemarea la cea de-a doua și mă chestiona cu privire la ceea ce îi oferim noi în schimb. Dar evenimentul era susținut public de cel mai mare artist contemporan al României. Mă uit în urmă și îmi trece prin minte că unul dintre cei mai deschiși oameni din piața culturală ieșeană a fost sibianul Dan Perjovschi.

Cei mai mulți participanți la Atelierul de Design au fost mereu studenții de la Arhitectură. Designul din materiale reciclate, care și-a depășit trendul deja și este în mentalul colectiv, încă este pentru unii profesori „design din gunoaie”. Era clar o problemă de comunicare în spațiile academice a inițiativelor independente și a proiectelor care nu se încadrau în curricula de studiu.

Dintre instituții, Muzeul Național al Literaturii Române Iași rămâne printre cele mai colaborative. Sunt acolo oameni motivați în ceea ce fac și nu așteaptă propuneri, ci le inițiază. [Tranzit.ro/Iași](https://www.muzeulliteraturiiiasi.ro), un

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

spațiu de producție proiecte de artă contemporană din zona artelor critice, sociale, ne arată dorință de comunicare.

Un alt exemplu, o tânără artistă din Iași a expus în galeria Meru un proiect foarte experimental, care a fost primit în moduri din cele mai diferite. Vizitatorii și-au exprimat părerile în cuvinte foarte colorate, desene comice și uneori obscene pe caietul de impresii. A fost atât de supărată, încât l-a rupt și a criticat aspru publicul de la Meru. Atunci am înțeles încă o dată cum unii artiști nu își asumă societatea

în care activează, o doresc puritană și perfectă în consumul actului artistic, neavând conștiința formării unui nou comportament. I-am arătat că puteam face o expoziție cu acele pagini. Acum este deschisă pentru o colaborare de curatoriat și suntem încântați de acest lucru.

Dar îmi amintesc și cele mai mari fane Meru încă de la început, când nu aveam căldură, și ne cereau pături să se învelească, dar nu plecau și nu renunțau să vină. Se interesau mereu ce planuri avem și ce program de evenimente. Acești oameni ne motivau.

Interior Cafeneaua MERU, Iași
(foto: Ecaterina Leonte)

Interior Cafeneaua MERU, Iași
(foto: Ecaterina Leonte)

3. La Clubul Creatorilor prima dificultate a fost de percepție privind disponibilitatea totală a unui spațiu de expresie. Unii artiști primeau suspicios existența unui spațiu de expresie pentru care nu trebuie să plătești ca să faci repetiții, să produci un spectacol, să expui sau să organizezi un eveniment cultural-artistic. Studenții au înțeles ușor, dar cel puțin asupra mea au planat o perioadă suspiciunile apartenenței la unele grupuri elitiste, secrete.

În 2012, 2013 deschiderea publicului către spații alternative era aproape inexistentă. Evenimentele

erau din ce în ce mai rare, iar publicul se limita la același grup de oameni din zona creativă care se susțineau între ei. Cea mai mare provocare a fost și rămâne în continuare spațiul în raport cu nevoile lui și în balanță cu mentalități și concepții. Meru este la etajul unei clădiri cu machiajul stricat pe exterior, care nu îți povestește de la intrare despre acțiunea din interior, fără încălzire asigurată. Modul funcțional și plăcut în care încercăm să îl menținem cere atenție și resurse mari în mod constant. CC era într-un demisol, fără lumină naturală, fără încălzire

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

proprie și în preajma unor activități nocturne – un spațiu cu multe lipsuri în raport cu mentalitatea și nevoile artiștilor și ale publicului de atunci.

4. Nu le numesc riscuri, pentru că, personal, nu le-am pus niciodată pe lista investițiilor rambursabile. Au investit în proiect familia și prietenii. Investim în continuare, fără niciun risc. Prin proiectul acesta contribuim la construcția personală, este o investiție care merită toți banii. Nu avem prea multe opțiuni.

Ne-am propus însă, chiar de la început, ca acest proiect să meargă mai departe de puterea și resursele noastre. Împreună cu ceilalți membri fondatori ne-am angajat și suntem foarte determinați să creăm o structură care să facă posibilă autofinanțarea proiectului pe un termen cât mai lung. Nu există predictibilitatea în acest sens și legislația nu doar că nu ajută, dar jonglează cu un mediu extrem de alunecos și neprielnic pentru scena antreprenorială în general, cu atât mai mult pentru un ONG care are activitate economică și care

Seară la Clubul Creatorilor, Iași

încearcă să mențină un echilibru între uman, corect și legal.

De patru ani testăm diverse situații de lucru și management astfel încât să nu ieșim din zona umanului, a spontanului, a relațiilor agreabile în mediul de lucru, dar să păstrăm cadrul legal de bun simț.

În contextul social, politic și economic actual, am considerat trocul ca fiind cel mai onest mod de a aduce arta, artiștii și comunitatea extinsă mai aproape. Servești o cafea, participi la implementarea unui proiect artistic. Bei o bere, ajuți la chiria pentru atelierele artistice. Plătești un bilet la jazz, participi la formarea unui mod sănătos de a gusta actul artistic. Și dacă acum proiectul este în stadiul acesta, încă nu este din cauză că s-au băut prea multe beri, ci pentru că sunt din ce în ce mai mulți oameni implicați în diverse moduri în susținerea lui.

5. Un mediu concurențial sănătos ar atrage actori culturali din exterior către oraș. Ori noi suntem într-un continuu exil de oameni cu potențial creativ. Inițiativele din Iași sunt puține și nișate, iar pierderea unui proiect (cum este situația foarte recentă a Teatrului Fix care este nevoit să renunțe la spațiul actual din cauza unei chirii pe care nu o poate susține) este un mare dezechilibru atât pentru comunitate cât și pentru oraș.

Nu agreez intervențiile administrațiilor locale, însă, într-o criză de genul Teatrului Fix, ar trebui să fie în alertă și să propună soluții. Am cunoscut în 2011,

într-una dintre călătorii, un parizian, un tânăr angajat al primăriei din Paris care avea rolul strategic de a monitoriza și interveni cu propuneri și soluții pentru comunitatea artistică independentă ce ocupa clădiri abandonate. Sigur, știm riscurile acestor intervenții, însă pe termen scurt și mediu pot însemna rezolvări și realizări. Un artist/proiect independent va căuta mereu un mediu care îi permite spontaneitate, inovație și dreptul la viziune. El va ieși din orice structură limitativă, dar pe termen scurt îl va ajuta să își reorganizeze resursele și să se repună pe poziție.

Anul trecut, împreună cu Titus Ivan, am răspuns pozitiv provocării unui nou demers. Am anunțat oameni, i-am scos din spațiile lor împrăștiate prin oraș și ne-am adunat într-o proiect în care am crezut, care acum se numește Hubrica. Un nume genial găsit de artistul Radu Carnariu, cofondator în proiect alături de mulți oameni faini de acolo care nu ies în evidență și despre care ar trebui să se cunoască mai multe. Un alt proiect în care am împărtășit din experiența noastră și am investit financiar. Fără niciun risc, fără regrete. Pentru că fără Hubrica, fără Teatrul Fix și fără inițiative culturale independente, Meru ar ajunge la o limită. Deci ne construim singuri concurența, dacă înțelegem semnificația acestui termen dintr-o perspectivă constructivă, noncapitalistă, nonindividualistă.

6. Da. Dar nu poți supraviețui. Nu este un mediu

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

stabil, predictibil și constant. Din proiectul care azi îți poate oferi o satisfacție financiară nu știi dacă trebuie să pui deoparte pentru pâine sau țigările pentru o lună, un an sau zece.

Întrebarea este dacă se poate trăi din cultură independentă în Iași, iar răspunsul este, clar, nu.

Pe un mal avem un public prea puțin educat să capitalizeze în procesul vieții și resursă culturală pentru care să plătească, pe celălalt mal există o administrație locală și un minister care mențin boala prin evenimente bugetate masiv, flasce și nefertile.

Este și motivul pentru care conceptul Meru include un motor financiar, cafeneaua. Ne-am asumat resursa epuizantă enormă pe care o extrage o activitate economică, pentru că există și beneficiul propus de la început, cel de socializare, cunoaștere, comunicare inter și intra comunitatea artistică și extinsă. Scopul nostru este de experiment și rezistență prin artă și comunitate și ne menținem efortul, nervii și resursele până în momentul în care legislația va contura o strategie diferențiată pentru astfel de activități. Și nu mă refer la un tratament special, ci

Prima ediție a Atelierului „7 zile Design de Obiect”,
Clubul Creatorilor, Iași, noiembrie 2012

unul adaptat, care își asumă rolul și importanța proiectelor economice non profit.

În cei patru ani nu am apelat, accesat sau beneficiat de niciun fond, finanțare, buget extern. Când cafeneaua era în impas, susțineam centrul din resursele noastre proprii. Toți cei implicați avem alte activități din care ne extragem veniturile.

Și în continuare atelierelor și galeria sunt oferite fără costuri din partea artiștilor. Chiar am reușit uneori, cu resursele limitate pe care le oferă cafeneaua, să participăm financiar și la implementarea unor proiecte. Sunt evenimente care uneori ocupă spațiul dedicat consumului în cafenea și îngreunează uneori situația, dar acest lucru nu ne-a deviat de la scopul propus.

Primeam la început cereri de sponsorizări și ne-am trezit într-o discuție pentru susținerea unei acțiuni caritabile spunând că artiștii în sine sunt o categorie defavorizată. Spre deosebire, însă, de alte categorii, artiștii au indiscutabil mai multă resursă și putere de schimbare, de aceea nu este loc de victimizare. Ci doar de rezistență, strategie și adaptare continuă. Sigur, există și limite, le-am atins și noi de multe ori, dar până acum le-am depășit.

7. Conceptul Meru funcționează ca un măsurător de reciprocitate între artiști, pe de o parte, privind felul în care aceștia înțeleg contextul social în care activează și societate, pe de altă parte, analizând modul în care aceasta își asumă mediul său de dez-

voltare. Meru interconectează arta și artiștii cu publicul, cu scopul de a participa la susținerea activității artistice și de a stârni interesul comunității în sensul conștientizării, implicării și susținerii artelor – extras din manifestul nostru și Statutul Asociației.

Acesta este scopul nostru ca Mișcare Experimentală de Rezistență Urbană prin artă și comunitate.

Coagularea unei comunități creative și a unui public care s-a dovedit din ce în ce mai divers, mai curios și mai informat. Comunicarea dintre mediul creativ activ și public. Dinamica oamenilor, relațiilor, evenimentelor pe parcursul celor patru ani. Toate aceste se traduc în satisfacție.

Scopul financiar nu a existat printre satisfacțiile personale ale niciunuia dintre fondatori, însă gândim proiectul și în direcția creșterii economice care îndeplinește rolul de susținere și dezvoltare a activității cultural artistice.

În acest sens, primii patru ani au fost un test de reciprocitate între puterea comunității de a finanța direct un astfel de proiect și capacitatea noastră de a rezista doar cu suportul comunității prin cafeneaua Meru. Începând de anul acesta începem a doua etapă a experimentului prin campanii de atragere de fonduri private, sponsorizări.

George PLEȘU

cofondator AltIasi.ro

Un peisaj deloc favorabil pentru sectorul cultural independent ieșean

1. Povestea a început cu un grup de prieteni, preocupați de cultură, care, neavând unde să se informeze despre puținele evenimente culturale ce aveau loc în Iașul anului 2008, au pus bazele AltIasi.ro. Până la apariția AltIasi.ro, în segmentul site-urilor de evenimente din Iași nu exista o platformă care să propună o selecție a proiectelor culturale și să facă recomandări cu informații complete evenimentelor artistice.

Asociația Culturală Alt Iași a apărut în anul 2011 ca o modalitate formală de recunoaștere și validare a unui proiect cultural susținut exclusiv prin voluntariat: site-ul AltIasi.ro. În decembrie 2015, Asociația Culturală AltIași a susținut deschiderea spațiului de artă contemporană Borderline Art Space, inclusiv printr-o finanțare obținută de la AFCN. Având în continuare sprijinul AFCN și al Primăriei Municipiului Iași, în anul 2016, Asociația Culturală AltIași a organizat prima ediție a Noptii Albe a Galeriilor, în Iași, iar în 2017, cu sprijinul Consiliului Județean Iași, ediția a doua.

Între timp, accentul s-a mutat deci dinspre site-ul de evenimente AltIasi.ro spre activitatea Borderline Art Space și, în sens mai larg, susținerea scenei locale de artă contemporană.

2. Inițiativa a fost primită cu mult entuziasm. O bună parte din blogurile și site-urile ieșene (peste 150 la număr) au scris articole despre proiect și au preluat bannerele de promovare AltIasi.ro. Pe 18 septembrie 2009, la mai puțin de un an de activitate, AltIasi.ro a primit premiul II la secțiunea Publishing a concursului național WebStock Awards 2009, o competiție anuală ce își propune să premieze cele mai bune și inedite proiecte din mediul online.

Eveniment Borderline Art Space, Iași

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

Ulterior, echipa a crescut și și-a schimbat componența de mai multe ori (în 2012 s-a ajuns la un vârf de 19 colaboratori). În urma colaborării cu Asociația Culturală AltIași, o bună parte din foștii și actualii membri au fost integrați în viața culturală ieșeană (în calitate de jurnaliști, specialiști în relații publice, artiști, actori, critici de specialitate etc.)

Dacă ne referim la Borderline Art Space, apariția primei galerii cu un program coerent, axat doar pe artiști cu o practică conectată la noile tendințe la nivel global, a fost din nou primită cu simpatie. De-a lungul celor aproape doi ani de activitate am reușit să facem mult mai mult decât am sperat la început, atât din punct de vedere al cantității de evenimente, dar mai ales din perspectiva calității artiștilor și curatorilor invitați, a valorii producției rezultate.

Oricum, nu întâmplător una dintre principalele critici aduse dosarului de candidatură al Iașului la nominalizarea pentru CEaC a fost neglijarea artei contemporane. Există o nevoie acută de reducere a decalajelor dintre discursul artistic dominant al artiștilor ieșeni și discursurile dominante din marile centre culturale ale lumii. Însă există în paralel și o lipsă acută de instituții care să promoveze arta contemporană și să educe publicul, de aceea unul dintre obiectivele Asociației Culturale AltIași este și acela de educare și formare de noi audiențe.

Dacă e să punctez școlărește, cu liniuță, punctele slabe ale contextului ieșean ar fi:

- lipsa unor spații dedicate exclusiv artei con-

temporane și practicienilor ei (de tipul Fabrica de pensule, WASP etc.);

- incapacitatea instituțiilor existente de a forma și atrage un public constant consistent pentru arta contemporană;

- absența unei piețe de artă locală și a artiștilor ieșeni din topurile vânzărilor de artă românească;

- insuficienta capacitate managerială și lipsa de resurse umane cu formare în management cultural;

- subfinanțarea artelor vizuale la nivel local în raport cu alte orașe de mărime echivalentă și prioritatea redusă acordată acestui domeniu în strategiile administrației locale;

- incapacitatea de a atrage finanțări publice și private consistente din surse naționale și internaționale;

- numărul operatorilor culturali privați este redus;

- lipsa, în prezent, a unor evenimente/ manifestări de mare amploare internațională și națională;

- absența unor factori care să stimuleze parteneriatele publice-private în domeniu;

- valoarea inconstantă a materialelor promovate de mass-media (amestecul de kitsch și valoare);

- calitatea discutabilă a artei promovate în spațiul public;

- lipsa unei „atitudini critice” a ieșenilor în favoarea întreținerii mitului de „capitală culturală a României” și prezența unei atitudini autosuficiente;

- problema spațiilor insuficiente de creație și expunere, mai ales pentru artiștii tineri;

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

– atitudinea refractară a unei părți a mediului artistic față de inițiativele antreprenoriale în domeniu;

– spații de artă amenajate fără rigorile unui spațiu expozițional profesionist și fără discurs curatorial.

3. Principala provocare, în cazul site-ului Altiasi.ro, e cum să menținem interesul și participarea constantă a unor tineri care contribuie exclusiv voluntar la conținutul informațional și eforturile

editoriale. După ce termină studiile, mare parte dintre colegi se angajează, timpul liber se reduce și, automat, contribuția lor se diminuează. Pe de altă parte, sunt colaboratori care au o vechime de 6-7 ani.

În cazul Borderline Art Space, principala provocare este să aducem mereu public nou, în sensul că nu suntem mulțumiți cu fidelizarea unui public pe care-l vedem și la alte expoziții de artă contemporană, ci, așa cum spune și numele galeriei, vrem să transcendem granițele lumii artei și să atragem tineri

Eveniment Borderline Art Space, Iași

intelectuali (comunitățile literare, grupurile de filosofi și sociologi, ingineri, arhitecți și informaticieni care se interesează de manifestările fenomenelor artelor vizuale contemporane), dar și oameni de afaceri sau antreprenori creativi. Nu în ultimul rând, decidenți și posibili stake-holderi, persoane interesate și cu influență asupra domeniului artei.

4. Încă de la lansarea site-ului AltIasi.ro, toate cheltuielile legate de dezvoltarea sa, întreținere și actualizare au fost suportate de echipa AltIasi. Ulterior, când am început să aplicăm la finanțări europene, naționale sau locale, a trebuit mereu să acoperim partea de cofinanțare (minim 10% din valoarea bugetelor totale ale proiectelor). De aceea, multe ONG-uri nu își permit să aplice cu proiecte mari: le lipsesc atât sumele necesare pentru cofinanțare, cât și un anumit cash-flow pentru a face anticipat o parte din cheltuielile proiectului. Degeaba câștigi o finanțare de 25.000 de lei de la Consiliul Județean, de exemplu, dacă nu ai acești bani să îi pui până când îți sunt returnați, după ce depui raportul de decontare.

În diverse intervenții publice pe care le-am avut, dar și în discuții cu consilierii locali și județeni, am propus crearea unui buffer, un fond cultural comun din care ONG-urile să se poată împrumuta pentru a putea asigura suma necesară cofinanțării (și a aduce bani europeni sau de la bugetul național către Iași) și pentru a avea resurse financiare pentru cheltuielile proiectului, urmând ca atunci când primesc

bani înapoi de la autoritatea finanțatoare să îi poată returna în acel fond cultural comun.

În condițiile în care concurența pentru bugetele de sponsorizare ale puținelor companii care fac profit e extrem de mare, iar arta contemporană e percepută ca având un public de nișă, e foarte dificil pentru un ONG cultural să atragă sume de bani. Sponsorizările vor căuta, de cele mai multe ori, zone cu impact emoțional maxim și public cât mai larg (cazuri sociale, sănătate, sport etc.)

5. Comparativ cu ce se întâmplă la București și Cluj, încă nu există o concurență atât de mare în ceea ce privește oferta culturală a organizațiilor. Însă, din punct de vedere al concurenței pentru resursele infime puse la bătaie pentru sectorul independent de administrația locală, da, concurența e foarte mare. Dau un singur exemplu: fondurile pe legea 350, acordate de Primărie și Consiliul Județean, au însumat 250.000 de lei (150.000, respectiv 100.000), adică aproximativ 54.000 euro. E ridicol de puțin, în condițiile în care Clujul investește de zeci de ori mai mult, iar cu Bucureștiul nu ne putem compara vreodată. Adăugăm și faptul că Timișoara a câștigat nominalizarea pentru titlul de CeaC și avem un peisaj deloc favorabil pentru sectorul cultural independent ieșean.

6. În niciun caz. Se poate, în cel mai bun caz, supraviețui pe termen scurt.

7. Satisfacțiile morale sunt cele care ne fac să mergem înainte. Faptul că Altiasi.ro împlinește 9 ani anul acesta, timp în care s-au scris mii de articole care au avut ca rezultat promovarea culturii ieșene, este un câștig major nu doar pentru actuali și foști membri ai echipei, cât mai ales – cred eu – pentru cititorii noștri, pe care i-am adus mai aproape de cultura contemporană ieșeană.

La Borderline Art Space am avut ocazia să descopăr tineri artiști de mare perspectivă, să lucrez cu artiști români importanți, care vor rămâne în cărțile de istoria artei, sau să intermediez întâlnirea publicului cu artiști internaționali. Am organizat, printre altele, prima expoziție de fotografie contemporană din Africa de Sud în România – cu ajutorul lui Cristian Nae și al Universității din Johannesburg, prima expoziție de artă video din Australia, iar instalația cinetică monumentală produsă de Lolo & Sosaku (un argentinian și un japonez) încă mai poate fi vizitată în holul Palatului Culturii.

Totodată, sunt foarte bucuros de reușita primei ediții a Noptii Albe a Galeriilor, pe care am avut oca-

zia să o organizăm la Iași anul trecut. Am produs patru expoziții speciale și am convins peste 30 de artiști și designeri să-și deschidă atelierelor începând cu ora 19:00 și până la 1 noaptea. Din 30 în 30 de minute au fost organizate tururi ghidate pentru cei care au dorit să înțeleagă mai multe despre lucrările expuse. Galeriile de pe strada Lăpușeanu (zonă pietonală centrală) au primit peste 2.200 de vizitatori, iar atelierelor din aceeași clădire, 650. La Galeria Meru au fost între 700 și 1.000 de persoane, în timp ce la Galeria apARTE și Hubrica (un hub creativ nou înființat) în jur de 700 fiecare.

Mai mult, cele patru expoziții pregătite special pentru eveniment au fost realizate exclusiv cu lucrări ale unor artiști ieșeni și găzduite de Borderline Art Space, Galeria apARTE, Galeria Meru și Galeria Th. Pallady. Acestea au putut fi vizitate în Iași timp de două săptămâni, după care au fost itinerate la Baia Mare, respectiv Craiova, pentru a promova scena artistică ieșeană și a stabili un dialog cultural între orașe.

Altiasi.ro

Cătălin GHEORGHE

membru al Asociației Vector

Riscurile financiare în de o țară ideologică

1. Fac proiecte punctuale de la începutul anilor 2000 în cadrul organizației non-guvernamentale Vector și colaborez din 2015 cu Centrul de Fotografie Contemporană (C_F_C) din Iași.

Asociația Vector s-a înființat la inițiativa artistului Matei Bejenaru și a unui grup de tineri artiști și teoreticieni din lumea artelor vizuale cu intenția de a realiza prima bienală internațională de artă contemporană din România, Bienala Periferic. Între 2003-2007, Asociația Vector a beneficiat de un grant al organizației Pro Helvetia care a stat la baza realizării proiectului cARTier din Tătărași, la susținerea programului expozițional al Galeriei Vector și la realizarea publicației *Vector – artă și cultură în context* cu care asociația a fost invitată să participe la evenimentul *documenta 12* din Kassel. Câțiva ani după aceea, asociația a mai participat la o serie de evenimente internaționale, pe bază de invitație directă, pentru realizarea unor proiecte critice la Frieze Londra, Viennaart Fair, Preview Berlin, Western Front Vancouver și European Network of Public Art Producers. După 2011 au mai rămas active doar două platforme de lucru din asociație, însă ambele derulate cu sprijinul direct al Universității Naționale de Arte „George Enescu” din Iași: „Vector – studio de practici și dezbateri artistice” (o platformă de cerce-

tare critică și producție artistică, cu proiecte derulate în cadrul Galeriei apARTE a universității) și „Vector – cercetare critică în context” (o publicație experimentală, bilingvă și anuală, [intenționat indefinită], alternativ concepută ca o „carte de cercetare artistică”, un „catalog de artă critică”, o „ediție experimentală de artist”, un „reader critic” etc. și care este finanțată de AFCN prin UNAGE Iași). Pentru toamna acestui an, Asociația Vector a fost invitată să participe în cadrul proiectului bienalei Art Encounters din Timișoara.

Pe scurt, proiectele și programele expoziționale, educaționale, de cercetare și publicare ale Asociației Vector din Iași sunt configurate din perspectiva unei înțelegeri (post)critice a relațiilor de putere dintre angajarea practicilor artistice și curatoriale și (neo)conservarea contextelor socio-politice. Vector> își definește proiectele ca fiind (post)critice, experimentale, participative, investigative, situaționale, contextuale, educaționale, intenționând să producă practici care ar genera obiecte, fapte, evenimente, idei, transformări, rețele.

În ceea ce privește Centrul de Fotografie Contemporană, acesta e o instituție mai recentă, cunoscută prin realizarea proiectului CAMERA PLUS. Bienală de fotografie contemporană și imagine dinamică și a proiectului Foto PUNCT, instalat temporal, o săptămână o dată pe an, în spațiul public.

2. În primul rând ar fi de menționat că atât Asociația Vector cât și C_F_C nu activează pe o „piață culturală”, ci mai curând într-o lume specifică des-

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

chisă sau, mai pe înțelesul larg, într-un „câmp cultural”, chiar dacă majoritatea celor care au o poziție mai vag critică față de ideologia „pieței” mai folosesc și expresia de „scenă culturală”. Ambele organizații nu văd o suprapunere a „pieței” peste „lumea artei”, ceea ce le permite o oarecare independență critică față de intenția de transformare a culturii în capital și a practicilor colaborative în practici concurențiale.

Dacă ar fi să vorbim despre „scena culturală” din Iași, se poate constata o oarecare diversitate de poziții, atitudini, proiecte. Ceea ce e pozitiv e faptul că, cel puțin în lumea artei și spre deosebire de alte contexte din România, în pofida diferențelor de viziuni, vocabulare, imaginare și practici, de la

susținătorii artelor plastice tradiționaliste la cei ai artelor vizuale experimentale, există un echilibru al opiniilor și un respect reciproc în comunicare ce permite co-existența acestor practici. Uniunea Artiștilor Plastici, Universitatea de Arte, Asociația Vector, C_F_C, tranzit.ro/Iași, Borderline Art Space, Comunitatea Meru, Comunitatea HUBRICA, Galeria Dana își desfășoară programele în sincronitate și fiecare are publicul său, iar în unele situații aceste publicuri se intersectează. Există o deschidere a publicului pentru orice formă de artă atât timp cât îți poți asuma caracterul de nișă atât al discursului critic din artele vizuale cât și al practicilor estetizante din artele plastice.

Matei Bejenaru, Cristian Gheorghe și alții la o ședință ad-hoc a Asociației Vector

3. Dificultățile sunt inerente în realizarea oricărui proiect, de la cele rectificabile până la cele insurmontabile. De menționat aici ar fi dificultățile sistemice produse de tipurile de politici culturale determinate de gândirea economică neoliberală care vede viața și cultura doar prin filtrul valorizării festivismelor, cantitativizării publicului și speculației financiare.

Una dintre dificultățile pentru moment imposibil de contracarat ar fi aceea că orice organizație non-profit, care prin statutul ei ar putea să aibă zero lei/euro în cont, este obligată să contribuie de la 10% la 40% dintr-o finanțare pe care ar intenționa să o acceseze dintr-un fond de realizare de proiecte. Această co-finanțare obligatorie blochează de cele mai multe ori posibilitatea de a accesa fondurile publice.

Alte dificultăți sunt legate de birocratizarea excesivă și de schimbările prea dese din domeniul legislației financiare care perturbă practicile administrative curente ale unei organizații.

4. „Riscurile financiare” țin de o țară ideologică care a inoculat mentalitățile economice ale omului din „capitalismul sălbatic” în care „omul este rechin pentru om”. Sunt foarte puține cazuri când oamenii și-ar risca banii câștigați din muncă onestă. „Riscurile financiare” și le iau, de obicei, speculatorii care au obținut ceea ce vor să investească în moduri mai curând oneroase, prin rețele de relații, aranjamente, indicii la sigur, mită, rente etc.

În domeniul cultural probabil aceste „riscuri fi-

nanciare” și le pot lua „antreprenorii” care obțin bani facili din anumite speculații și se aventurează apoi pe o „piață” de tranzacții în care arta devine doar o „marfă” cu valoare tricefală: simbolică, economică și speculată în bulă.

5. Nu se poate vorbi în Iași despre un astfel de mediu. Instituțiile cu caracter similar colaborează în parteneriate și nu după un model concurențial. Există un dialog prietenos și constructiv care face posibilă o bună colaborare în atragerea aceluiași tip de public, în partajarea patrimoniului (spații, echipamente), în promovarea unui mesaj fără interese obscure.

În domeniul artelor vizuale ar fi prea puțin o excepție sau două care să aibă convingerea că „totul e pe bani”.

Dacă e să vorbim despre clasamentele concursurilor de proiecte, subiectivizate de viziunile culturale și politice ale evaluatorilor, acolo nu se poate vorbi despre concurență. Toți cei care câștigă au meritul șansei lor.

6. „Câștigurile”, dacă am păstra nuanța eufemistică a termenului, sunt de natură simbolică, afectivă, intelectuală, relațională, socială. Nu se poate spune că un onorariu dintr-o cesiune de drepturi de autor e un „câștig” și asta pentru că nu are cum să fie valorizat în calitate de „câștig”. „Câștigi” când „joci”, însă în anumite fapte de cultură a transmite un mesaj, a crea dintr-o motivație estetică, a experimenta limi-

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

tele exprimării umane nu e în mod necesar un „joc”. A beneficia de un onorariu e un drept al muncii și nu în cele mai multe cazuri el este echivalent cu ceea ce faci.

Într-o anumită paradigmă, proiectele culturale sunt considerate o „afacere” din care câștigi pentru că suprapui un joc economic peste o interfață culturală. Sunt însă și organizații culturale care nu prioritizează valoarea economică a unui proiect.

7. E inevitabil să nu ai satisfacții morale atunci când gândești un cadru de comunicare, de întâlnire,

de partajare a experiențelor și atunci când realizezi proiecte care analizează stări de lucruri, care răspund unor dileme existențiale, care produc experiențe afective, imaginative, reflexive, relaționale.

Financiar, de cele mai multe ori ești pus în situația de a contribui din resursele proprii pentru a face ca proiectul să iasă cât mai bine. Dar știi că nu faci artă pentru bani, pentru că altfel ai fi făcut altceva decât artă.

Foto Punct, un proiect al Centrului de Fotografie Contemporană Iași

Alice și Emanuel FLORENTIN

fondatori Teatro Blu

Am cheltuit și cheltuim, în continuare, foarte mult

1. Suntem trupa de teatru de magie Teatro Blu și am luat naștere, ca gând, în anul 2013, în Italia (de unde și numele trupei), primele spectacole prezențate publicului ieșean fiind în 2014. Este o trupă mică, „de familie”, fiind prima (și singura) trupă de teatru de magie din Iași (poate chiar dintr-o arie geografică mai largă). Avem în repertoriu mai multe spectacole care se adresează copiilor, în care îmbinăm arta teatrală cu cea a magiei. Spectacolele noastre sunt interactive (copiii participă la realizarea trucurilor de magie), au scenariu, regie, scenografie, coregrafie, personaje, costume etc. Acestea se pot juca pe scene tradiționale, dar și în spații neconvenționale: spații de joacă, săli de clasă, săli de sport, sedii de firme, restaurante etc.

2. Fiind primii care propunem genul acesta de spectacole, încă întâmpinăm probleme (e drept, din ce în ce mai puține), deoarece unii viitori spectatori se întrebă (și ne întrebă) dacă vor vedea un magician „clasic” (obișnuitul magician cu masa plină de obiecte colorate, care face truc după truc) sau vor asista la un spectacol de teatru. Însă îmbinarea celor două arte a prins foarte bine la public, având surpriza să auzim copii care îi corectează pe cei care

spun că vor vedea, la spectacolele noastre, *magie*, zicându-le că vor urmări *teatru de magie*. Și tocmai această simbioză ne face unici pe piața ieșeană.

3. Problemele de început erau legate de faptul că publicul nu înțelegea foarte limpede ce oferim. Ne dorim să nu mergem pe linia spectacolelor și a textelor clasice, toate spectacolele noastre fiind originale. Au fost apoi problemele logistice. A trebuit să gândim (și o facem în continuare) cum să concepem decoruri care să poată fi transportate, montate și demontate ușor și repede, dar și să poată fi adaptate diferitelor spații de joc. Fiecare spațiu are caracteristici unice, trebuind să adaptăm jocul actoricesc, dar și trucurile de magie, atât la spațiu cât și la numărul de spectatori și vârsta acestora.

4. Am cheltuit și cheltuim, în continuare, foarte mult. Producția unui spectacol ne costă foarte mult, trucurile de magie sunt foarte scumpe, costumele sunt realizate pentru fiecare spectacol în parte, facem imprimări în studio pentru fiecare spectacol etc. Dincolo de ceea ce vede publicul, este partea mai puțin știută și anume investiția în perfecționare: cărți, DVD-uri, participare la conferințe on-line și altele, toate acestea nefiind deloc ieftine. Am avut spectacole în care am investit timp și bani și de care nu am fost mulțumiți, așa încât fie nu le-am prezentat publicului, fie le-am retras după o perioadă, fie le-am regândit până au ajuns la forma pe care ne-o doream.

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI

5. Pe piața spectacolelor pentru copii există concurență, dar este loc pentru mai multe trupe. Însă pe segmentul nostru, spectacole de *teatru de magie* pentru copii, suntem unici.

6. Nu știm cât de bine, financiar, o duc celelalte trupe independente din Iași. Noi am preferat, cel puțin o perioadă, să percepem prețuri mai scăzute decât considerăm că ar fi normal. Vrem să obișnuim publicul cu genul acesta de spectacole și ne-am dori ca, atunci când vine vorba de magie, cel puțin în Iași,

numele trupei Teatro Blu să fie primul pe buzele celor cărora ne adresăm.

7. Ne bucură și ne onorează faptul că suntem foarte solicitați și cunoscuți. Anul acesta, până la începutul lunii septembrie, am avut peste 200 de spectacole la care au asistat peste 6000 de spectatori. Este o creștere față de anii trecuți, și am avut parte de astfel de creșteri în fiecare an. Nu sunt puțini cei care ne solicită la aproape fiecare eveniment din familie, iar acest lucru nu poate decât să ne bucure.

Reprezentatie marca Teatro Blu, Iași

Bogdan GUȚU

„Trăiesc cu teama ratării”

Proaspăt absolvent al școlii ieșene de regie, Bogdan Guțu este uneori perceput ca un excen- tric. Adept al experimentului în teatru, un revol- tat în sensul clasic al termenului, se dorește a fi, adeseori, un avangardist. Creativ, surprinzător prin soluțiile estetice la care recurge, imprevizi- bil, are un mod foarte personal de a-și amprenta spectacolele. În cele ce urmează, Bogdan Guțu ne vorbește despre spaimele și speranțele sale, des- pre modul în care se vede integrat sau integrabil în societate, dar și despre metodele sale de lucru ori convingerile pe care le are despre teatru.

(Lavinia Lazăr)

Lavinia Lazăr: Drumul tău către regia de tea- tru a început cu teatrologia.

Bogdan Guțu: Drumul meu spre regie... e lung și sinuos. Nu a început cu teatrologia. A început cu Medicina (parcă), ulterior cu Dreptul, apoi cu Jurna- lismul, apoi cu încercarea eșuată de a face film și, într-un final, am ajuns la teatrologie. Mi-a prins bine perioada de la teatrologie, dar m-am plictisit repede, m-am plictisit după câteva luni. Tânjeam după scenă. A fost frică, a fost teamă. Credeam că toate cheștiile astea sunt un blestem. Ajunsesem să cred

că sunt un damnat al sorții, un ratat suprem.

De ce regia de teatru și nu regia de film?

După cum spuneam, am cochetat cu regia de film. Cred că e un joc al destinului.

Crezi în destin?

Încep să cred. Zilele astea mă gândeam dacă sunt mulțumit.

Și?

Sunt pe deplin mulțumit. Practic, primele mele forme de manifestare artistică aveau de a face cu teatrul. Încă de mic copil simțeam asta. Înainte să

descopăr scrisul sau desenul sau pictura, eu mă jucam de-a teatrul.

Cum te jucai de-a teatrul?

Fără să știu, fără să am habar. E o chestie paradoxală pentru că primul spectacol l-am văzut târziu, undeva la douăzeci de ani, aici în Iași: *Hecuba (Aici, la porțile beznei)*, în regia lui Mihai Măniuțiu. M-a captivat în așa fel încât încercam să gândesc pașii următori, cumva încercam să gândesc regizoral văzând spectacolul. Îmi spuneam că așa ceva trebuie să fac și eu, dar fără să ascult de cineva. Până atunci habar nu aveam că există teatrul. Îmi aduc aminte că eram în școala generală și veneau tot felul de trupe particulare. Practic, eram obligați să luăm biletele alea și eram bucuroși că nu mai mergem la ore. Eu am mers o singură dată și m-am simțit vinovat că era gălăgie în sală. Atunci am zis că nu merită să iau parte la așa ceva, la dezastrul ăla, la hărmălaia aia.

Asculți de cineva când faci teatru?

Nu ascult de nimeni.

Să ne amintim un pic de copilăria ta...

Am fost tocilar și vagabond, ulterior tocilar, din nou vagabond. Sunt mereu la extreme și mă ajută aventurile mele de pe stradă. Nu am avut o copilărie fericită. Eram o fire destul de solitară.

Prietenii tăi erau...?

Prietenii mei erau tot timpul vagabonzii ăia cu zece, douăzeci de ani mai mari ca mine. Mă protejau și mă simțeam răsfățat. Așa puteam comunica mereu cu societatea, cu cei de vârsta mea nu găseam

subiecte comune, deci nu comunicam cu ei.

Din ce moment al copilăriei tale aveai ideile astea ușor ciudate care te fac și azi un tip controversat?

Nu mai știu care a fost momentul de la care a pornit totul. Ce-i drept, eram aparte. Toți prietenii îmi reproșau lucrul ăsta. Aproape toți colegii și profesorii îmi ziceau la unison: „bă, ești ciudat, ești o persoană greu de înțeles”. Deja eram o „marcă înregistrată”. Recunosc că mă regăsesc în ciudățeni și le caut, caut ineditul, caut să ies din tipare. Nu e o chestie forțată, e mai mult o nevoie... Am momente în care mă urăsc pentru că sunt prea cuminte și prea normal.

Ți-am urmărit proiectele din cadrul Facultății de Teatru din Iași. Mai degrabă țiin de zona experimentală decât de cea a programelor analitice.

Da, clar. Dincolo de toate, în toate cărțile în care le citim noi regizorii, cărți de teorie teatrală, personalități precum Stanislavski, Meyerhold, Brecht arată că teatrul e pe *făcutele*. Îl descoperi *făcând*, îl descoperi din accident și de cele mai multe ori din accidente se nasc lucrurile cu adevărat interesante și utile.

Păstrezi accidentele?

Nu le păstrez neapărat, mai degrabă le nuanțez și construiesc în jurul lor. E greu să reproduc o acțiune spontană. E aproape imposibil, oricât de mult ne-am chinui noi să ne (re)întoarcem la lucrul extraordinar pe care îl descoperim din greșeală, e

greu să-l reproducem identic. Ceea ce pot face eu cu echipa e să căutăm o formulă asemănătoare prin care să redăm ce-am văzut și ce-am simțit noi acolo. Îmi pare rău că foarte mulți spectatori nu sunt acolo să vadă cum, la repetiții, se naște actul artistic.

Ți-ai dori să asiste spectatori la repetițiile tale?

Nu am zis niciodată *nu* publicului atâta timp cât păstrează liniștea și respectă niște reguli simple, minime.

„Recunosc, îi fac pe actori să devină într-un fel sau altul dependenți de mine”

Ce mai contează când lucrezi, în afară de corpul actorului?

Vocea. O replică spusă prost, cu o tonalitate greșită, mă poate scoate din convenție. Mi se întâmplă deseori, ca spectator de teatru, să fiu scos din convenție. E neplăcut.

În timpul spectacolului, la vreo premieră de-a ta, te-ai gândit să intervii?

M-am gândit. De acum, nu cred că o să mai vreau să particip vreodată în viața mea la premieră probabil tocmai din cauza asta. E ca și cum mi-aș purta biciul în mână și m-aș autoflagela. E fix un soi de autoflagelare. Știu că nu pot interveni și mă consum în interior. Prefer să stau deoparte de momentul respectiv. Recunosc, îi fac pe actori să devină într-un fel sau altul dependenți de mine și ei îmi simt lipsa;

s-a observat lucrul ăsta de foarte multe ori.

Ai momente în care desființezi actorul/renunți la el în favoarea altuia?

Depinde, depinde de situație. Uneori, desființez tot, alteori construiesc în jurul personalității lor, alteori desființez ca să deconstruiesc, construiesc ca să desființez. Îmi place să construiesc cu mintea actorului. De aceea, lucrez tot timpul cu ei pentru că accept opiniile și sugestiile lor, dar de cele mai multe ori opiniile și sugestiile mele contează; asta nu înseamnă că zic *nu* la o idee bună.

Totuși, care e metoda ta standard de lucru?

Nu știu dacă e o metodă standard. Nu aplic nici o metodă, nici un sistem. Pot să zic că sunt adept al lui Meyerhold, dar la lucru aplic mai mult Stanislavski. Încerc să iau de peste tot. Eu cred în regula universală a teatrului: teatrul e sugestie și teatrul e convenție. Plecând de la astea două lucruri, conștientizez faptul că orice e posibil.

Ce înseamnă posibilul pe scenă?

M-am încuiat la întrebarea asta. Înseamnă tot, înseamnă fantezie, magicul, neașteptatul, viul. Cred că mai degrabă viul, neprevăzutul.

Inspirația ta vine din...?

Mă inspir din eșecuri. Tot timpul mă inspir din eșecuri și uneori le caut, mi le auto-induc. Trăiesc constant mai mult din eșecuri decât din succese. Atunci când am parte de un eșec meditez asupra lui ceva mai mult decât atunci când am o reușită. Mă inspir din eșecuri atunci când lucrez, mă inspir din

propriile eșecuri teatrale.

Pentru modul tău de lucru, trebuie un actor anume?

Ar trebui să fie pregătiți psihic. Foarte mulți ce-dează. Ei trebuie să fie conștienți de faptul că din punctul meu de vedere nu există individualități și eu nu lucrez cu individualități. Am observat asta la studenți, de aceea prefer un actor mediocru, muncitor, mai degrabă decât un actor talentat, genial, înzestrat de la natură.

Capriciile tale în lucru cu actorii?

Nu accept să-mi întârzie la repetiții, nu accept să-mi vorbească în timpul repetițiilor, nu accept să-și dea cu părerea în timpul lucrului, uneori nu accept nici relații amoroase între colegi pe scenă deoarece mi se par dăunătoare în construcție. Mai ales tinerii actori nu pot să facă diferența între lucrul propriu-zis și viața personală și nu neapărat că se blochează, dar își blochează partenerul. Nu le permit actorilor să vină băuți sau drogați la repetiții. În mod normal, nu le-aș permite nici după repetiții, dar nu pot interveni în viața lor personală. Îmi place ca actorul să fie viu pe scenă, nu îi cer actorului să știe textul la perfecție, nu îi cer să-mi facă nu știu ce exerciții de gimnastică complicate, îi cer doar să caute viul, să caute spontanul. Uneori, îi cer să uite că există text, să uite chiar și de personajul lui. Doar să fie el.

Le ceri ce-i mai greu: să fie ei...

Într-adevăr, e greu. Am observat că problemele

apar când încep să-și construiască personajul. Aduc instant o mască, o mimică, un fel de a vorbi, un fel de a merge, și mi se pare forțat. Mie mi se pare că lucrurile nu trebuie să vină brusc, forțat, din asta derivă neveridicul. Asta nu înseamnă că într-un teatru trebuie să fii neapărat veridic, dar trebuie să fii natural în artificialitate și asta se vede când lucrurile nu au doza de spontaneitate sau când nu au nebunie scenică.

Ce înțelegi prin nebunie scenică? O aplici în „laboratoarele” tale?

Dezinhibare totală. Fiecare repetiție e un laborator. Nu știu dacă e de bine sau e de rău, dar nu pot să citesc *Munca actorului cu sine însuși* de Stanislavski și să mă întorc la repetiții să le zic actorilor: acum avem schița asta, după aia, facem așa. Îmi place să-i surprind, îmi place să nu-i las să creadă sau să se cramponeze în ideea fixă a personajului pe care și-o creează unii pentru că o reprezentație nu seamănă cu alta, o zi nu seamănă cu alta. Trebuie să fie pregătiți pentru a primi *noul*, să fie conștienți tot timpul că sunt într-o perpetuă schimbare și cred că de aici vine și sursa viului. Recunosc că sunt fixist, am o fixație pe ideea asta a teatrului făcut în jurul mesei și scaunului. Eu unul nu o aprob. Actorul poate să stea pe scaun, în jurul mesei, dar prefer să mi se mai urce și pe masă la un moment dat.

Îți place actorul revoltat?

Da.

„Eu nu fac diferența între bine sau rău, frumos sau urât, pentru mine totul e un tot”

Cum îți alegi temele?

E foarte simplu. Citesc un text și nu contează dacă e dramatic sau e comic sau orice altă subspecie a teatrului, dacă mă face să râd cel puțin pentru o secundă, lucrez pe el. În rest, sincer, mă surprind și pe mine, adică îmi fac temele de acasă, dar nu caut niciodată să insist, nu caut niciodată să fixez nimic. Accept ideile actorilor, dar le nuanțez, le trec prin filtrul meu deoarece consider că e mai bine așa. Universul lor trebuie adaptat la universul meu și nu există un compromis în meseria asta. Am probat pe propria-mi piele ideile din exterior în spectacole și nu au ieșit niciodată bine, ele trebuie să pornească de la aceeași sursă. Oricum, mă folosesc de orice, mă folosesc și de întâlnirea cu femeia de serviciu de pe scară, profit de orice văd. Orice văd este al meu, orice ideea pe care o aud o preiau și devine a mea, nu las nimic.

Care ți se pare că este limbajul estetic al generației tale?

Noi,ăștia tineri, ne plictisim repede, nu avem timp să stăm să medităm prea mult la subînțeleșurile tăcerii. Mă pun în postura spectatorului care vrea să vadă acțiune, care vrea să se simtă tot timpul implicat în ceea ce vede. Mișcarea dusă la extrem îi ține acolo, activează în mine, ca privitor, re-

sorturile care mă fac să fiu atent, să las deoparte telefonul și să mă uit la ce fac ăia pe scenă. Bineînțeles, lucrul ăsta trebuie și contrabalansat cu momente de repaus și sunt mai mult decât necesare, dar ideea asta de a face un teatru realist care imită natura mi se pare un pic depășită. Știm că teatrul înseamnă sugestie și înseamnă imitație și, oricât am încerca noi să imităm fenomenele naturii, nu o să reușim niciodată să le reproducem. În teatru, ne putem permite să dilatăm timpul, să dilatăm spațiul sau să-l comprimăm, bineînțeles păstrând acei piloni de rezistență care să ne mențină în convenția poveștii respective. Ca și exemplu, dacă vreau să aduc pe scenă o zi toridă de plajă, pot să aduc pe plajă toate năzbâțiile pământului, dar trebuie totuși să-i las nisipul să se înțeleagă că e o plajă.

Ești un adept al simbolurilor?

Da, le folosesc deseori în exces și nu știu dacă-i neapărat în regulă, dar într-adevăr sunt pasionat de ideea misticului, a ritualului și a cultului. Consider că ceea ce facem noi nu e cu mult diferit de ce se petrece într-o biserică sau într-o sinagogă.

Dacă nu exista regia, ce erai?

Eram un ratat al societății. Trăiesc cu teama rății, trăiesc cu teama morții. Mă urmăresc constant fricile astea. Orice vine din interior devine productiv dacă îți dorești. Eu nu fac diferența între bine sau rău, frumos sau urât, pentru mine totul e un tot.

Doru SCĂRLĂTESCU

Dante, Eminescu și bufonii criticii lor literare

„N-am vrut să fiu bufonul criticii eminesciene” se lepăda de satana exagerațiunii G. Călinescu în 1936, la finele amplei sale monografii dedicată operei poetului nostru, împrumutând sintagma prin care filologul comparatist Francesco D’Ovideo l-a încondeiat pe extravagantul dantolog de ocazie, francezul Eugène Aroux: „il buffone della critica dantesca”¹. Lasă că nici profesorul napolitan nu s-a dovedit a fi cu totul invulnerabil, de unde ironiile lui Benedetto Croce la adresa subiectivismului de tip narcisist al studiilor sale dantești: „Una volta, mi è accaduto chiamare siffatte questioni «d’ovidiane », e non «dantesche»”². Revenind la dantofilii parizieni, atât opul lui Aroux, rezultat, conform precizării de pe copertă, al unor mari „revelații”, *Dante hérétique, révolutionnaire et socialiste*³, precum și răspunsul din același an al lui Ferjus Boissard, *Dante révolutionnaire et socialist, Mais non hérétique. Révélation sur les Révélations de M. Aronx*, au primit, înaintea lui D’Ovideo, chiar în țara de origine, riposta acidă a scriitorului și eseistului Barbey d’Aurevilly, (un „poligraf fermecător, picant, rar, rafinat”, cum l-a caracterizat Paul Verlaine), în capitolul rezervat lui Dante din cartea sa *Les œuvres et les hommes: XII. Littérature étrangère*. Cei doi compatrioți, constată autorul,

văd în Dante, în ciuda geniului său literar, un soi de francmason, un carbonaro tenebros, un socialist protocronic, prevestitor al comunismului modern, „lequel finira tous les poèmes et tous les mystères par d’éclatantes réalités”. Înainte, așadar, generalizează polemistul francez, de ceea ce era absolut esențial, adică profunda individualitate a poetului și marea originalitate a operei sale, s-a tot bătut monedă pe Dante teologul, filosoful, istoricul, omul politic, savantul („l’encyclopédie vivante du XIIIe siècle”), fiecare comentator ambiționând să regăsească în autorul *Divinei Comedii* câte ceva din „mica lui specialitate”⁴.

În propria ogradă, derapajele în dantologie sunt semnalate la începutul secolului trecut de istoricul de artă Corrado Ricci și de prietenul său, criticul și esteticianul Benedetto Croce, într-un schimb epistolar găzduit de prima fascicolă a revistei „La Critica”, martie, 1903, sub titlul *Il monoteismo dantesco*. Cel mai vehement este Ricci, „chinuit de îndoială”, cu o cascadă de interogații retorice provocate de supralicitarea lui Dante la toate nivelele receptării curente, conferințe, concursuri antrenând profesori și elevi, bibliografii speciale, reviste exclusiv dantești, cărți, broșuri, articole, numai și numai despre Dante,

adesea lamentabile („molti dei quali d'una insulsagine spaventosa”): Nu este chiar excesivă această aglomerație de studiosi și de studii consacrate lui Dante? Se poate rezuma literatura italiană la numele unui singur autor? Nu cumva această specie de monoteism dantesc subminează până la urmă grav ansamblul cercetării literare italiene? Un atașament legitim al scriitorilor și al publicului larg față de Dante, transformat în curată „idolatrie”, mai poate el spori faima istoriei și a literaturii patriei lor? Ori, dimpotrivă, limitarea la o temă unică e de natură să le micșoreze și să le sărăcească? În scrisoarea sa de răspuns, mai calm, Croce constată și el că există în „producția critică italiană” aplicată la Dante, pe lângă două categorii onorabile, dar restrânse, critica istorică și critica artistică, încă una, „copiosissima”, și anume „critica inutilă”, apanaj al celor care, angajați în chestiuni străine artei, nu au nici perspicacitatea nici orizontul de cultură pentru a realiza ceva mai temeinic („non hanno generalmente cervello e coltura da far altro di meglio”). E reeditat argumentul lui d'Aureville: acești „monoteiști” văd în Dante nu artistul, ci un *il mannequin* pus să prezinte doar „le loro gloriuzze letterarie, i prodotti della loro piccola industria scolastica”⁵. Peste doar câteva luni, tema reappare la profesorul de literatură neolatină de la Universitatea din Torino, Rodolfo Renier, într-un articol pamflet intitulat semnificativ *Dantofilia, dantologia, dantomania*⁶, și din nou, cu trimitere directă la Renier, ca un capitol în masivul volum *Curiosità dantesche*, 1913, alcătuit de filologul com-

paratist milanez Paolo Bellezza, uriaș inventar (600 de pagini) de ineptii acumulate, până la data apariției lui, în „știința” despre Dante⁷. Cu peste o jumătate de secol mai devreme, avertismentele împotriva „dantomaniei” – furioasă epidemie ce invadase Italia, necesitând o intervenție salvatoare – fuseseră deja lansate de pictorul și scriitorul bolognez Cesare Masini într-o operă dramatică de tinerețe, *La profana commedia*⁸.

Revenind la „recolta” de ciudățenii a profesorului italian, ne limităm doar la o serie de „intuiții”, „descoperiri”, „invenții”, „prefigurări”, „previziuni”, „anticipări” înșirate generos în capitolul intitulat *Dante e gli-ismi*. Enumerăm într-o ordine aleatorie aceste *isme* fără a avea certitudinea că am epuizat lista lui Bellezza; multe dintre ele sunt prefigurări ale unor direcții, concepte și teorii din mișcarea de idei a timpurilor moderne: *socialismul, cosmopolitismul, internaționalismul, universalismul, materialismul, anticapitalismul, antiindustrialismul* (îl precede pe Ruskin în aversiunea față de avalanșa industrială), *iredentismul, antișovinismul, pozitivismul, monismul, evoluționismul, dinamismul, pacifismul, ocultismul, iluminismul, umorismul...* Dante prevede *alpinismul, velocipedismul, automobilismul* (marca Fiat), navigația modernă (barca cu aburi), aviația (aeroplanul). Știința modernă îi mai datorează fonograful, telegrafia fără fir, razele Röntgen („la fotografia dell'invisibile”). Cunoștințele sale medicale cuprind fiziologia, anatomia, patologia, mergând de la vindecarea frigurilor palustre (chinina) până la bolile

cu transmitere sexuală, psihiatria, criminologia... Nu lipsește intuiția noilor concepții privind ereditatea și atavismul. În filosofie, Dante îl precede pe Schopenhauer privind teoria amorului ca principiu al ordinii universale (dar afinitățile cu opera filosofului german sunt mult mai numeroase). Ideea modernă a „luptei pentru existență” cu consecințele ei economice e prefigurată de Dante. Înainte de Karl Marx, el a intuit importanța științifică a relației dintre muncă și capital. Raportul *egoism versus altruism* îl anticipă pe Herbert Spencer din *Principii de etică*. Filosofia istoriei, sociologia, politologia îl au pe Dante ca precursor. În domeniul esteticii, autorul *Divinei comedii* știe că frumosul este relativ și nu absolut. În teoria și istoria artei el e un veritabil anticipator al lui Gluck, Bach, Beethoven, Wagner (muzicalmente, *Divina commedia* este o „grandioasă operă wagneriană”). Până și Taine, din vremile mai noi, cu doctrina *naturalismului* în artă îl urmează docil pe marele florentin. Dante e un precursor al descoperirilor geologice moderne și, deopotrivă, al cosmologiei. S-a scris despre „arheologia, topografia, iconografia e paleografia dantesca”. Opera acestuia e un veritabil compendiu privind istoria spiritualității umane începând cu antichitatea, în armonie cu evoluția artei și civilizației universale din timpul său și cu rezultatele arheologice și științifice din zilele noastre. Nu-i lipsesc cunoștințele despre vestigiile asiro-caldeene. Veritabil profesor de egiptologie, spune că frumosul și arta monumentală s-au născut pe Nil. Poliglot și glotolog de excepție, cu-

noaște greaca, latina, limbile orientale, germana, provensala, lingua d’oil, persana, anglosaxona... Îl preludează pe Graziadio Isaia Ascoli în revelarea unității limbii proto-ariene cu proto-semitica („nell’armonia primeva di un Nasso Ario-Semita”). Pe diavolii căzuți în iad îi face să vorbească ebraica înainte de crearea lumii. Pe lângă acestea toate, descoperă limbajul ochilor și vorbirea sugurilor. Anticipă dactilografia. Prefigurează doctrinele pedagogice moderne. Gândirea sa juridică „pune capăt Evului Mediu și marchează începutul Timpului Modern”. El a înțeles, dar a și aplicat în mod miraculos principiul ce guvernează întreaga legislație modernă, adică proporția dintre infracțiune și pedeapsă. Din acest punct de vedere, *Divina commedia* este „un fel de drept penal în acțiune”. Nu lipsesc nici contribuțiile privind dreptul public internațional („un precursor geniale della pace”). În fine, Dante e cel mai mare „gazzettiere” al Evului de Mijloc. Având ținuta, meticulozitatea și finețea unui savant al epocilor noi, el este în egală măsură orientat în științele ezoterice făcând figură de „mare inițiat, al cărui poem conține toate legile oculte”. Ca să încheiem lunga și, desigur, incompleta inventariere, iată, până și fumătorii îi datorează lui Dante pipa și țigara de foi.

Toate acestea sunt cuprinse într-o singură secvență a cărții. Mai cităm alte câteva titluri de capitole și subcapitole ilustrative pentru demonstrația noastră: *Dante «elastico»*, *Dante anticlericale*, *eretico*, *masone*, *Ministri*, *senatori e deputati che citano*

Dante, Dante «poeta napoleonico», Beatrice e il tricolore, Considerazioni estetiche, morali e genealogiche intorno al naso del Poeta, Pape Satan... e la cabala dantesca, Dante ebreo, Dante ba rattiere, ladro, adultero e assassino, Dante epilettico, isterico, nevrastenico, megalomane, allucinato etc., etc... Fără a atinge cotele maxime înregistrate de Paolo Bellezza la intersecția secolelor 19-20, „dantomania”, asociată cultului și mitului marelui poet, persistă în Italia, formând în continuare un obiect de cercetare, precum în studiile și articolele publicate recent de profesorul din Florența, Enrico Ghidetti, cu referiri la dantismul maniacal, supraexcitarea interpretativă și blocajul demersului critic, în consecință⁹.

Poposind acum pe meleagurile carpato-danubiane, să observăm că multe din aspectele prezentate până aici se regăsesc în eminescologie, de unde măsurile de protecție cerute de Călinescu. Numele însuși al noii discipline, cu întreaga lui încărcătură de substanță și sentimentală, pare un calc după mai cărunta dantologie. Dicționarele noastre mai avansează ca model și termenul de shakespeareologie, dar acesta e de dată mai recentă; el circulă după al Doilea Război Mondial aproape exclusiv în spațiul sovietic sau de influență sovietică din Europa centrală și de est, printre care și cel românesc. Aici, Dan A. Lăzărescu publică la editura Univers, 1974, o *Introducere în shakespeareologie*, fără a da, din păcate, informații privind originea, istoricul, structura și conținutul „științei” pe care o denuște. În arealul comunist, după cum constata profesoara americană

Ellen E. Berry, frecvența termenului de *shakespeareologie* se înscrie într-o curată manie a inventării unor noi discipline, precum *pușchinologie, napoleonologie, marxologie...*¹⁰. Să le adăugăm *newtonologie* și chiar *saharovologie*, de la fizicianul rus dizident Andrei Zaharov. Visul imperial de mărire al vecinilor noștri răsăriteni a dat și el termenul de *rusologie*. În spațiile anglofone, constructul lingvistic nu prinde și e privit chiar cu suspiciune, precum, datorită exceselor critice ale epocii victoriene, de profesorul londonez Charles Jasper Sisson, ce-l asociază cu *shakespeareolatria*¹¹. Ca și în cazul lui Dante, Shakespeare face obiectul unei religii de tip idolatru, asumată ca atare pe la jumătatea secolului al XVIII-lea de faimosul actor, dramaturg și director de teatru David Garrick. „Tis he, 'tis he,/ The God of our idolatry” recită acesta cu ocazia *Jubileului Shakespeare* inițiat de el la Stratford-upon-Avon în 1769, urmat în această atitudine mistică de o întreagă generație romantică, de unde reacția agasată de mai târziu a lui Bernard Shaw, din *Three Plays for Puritans*, 1901: „So much for Bardolatry”¹².

Și la noi, așezată adesea sub umbrela demersului „științific” interpretativ, „eminescofilia”, „eminescomania” și „eminescolatria” ating forme aberante manifestate mai ales în ultimul timp în epoca de dezmaț jurnalistic și editorial postdecembrist. Iată ce citim în numărul din 12 ianuarie 2016 al revistei „Luceafărul” din Botoșani, *Mihai Eminescu dincolo de geniul poetic, este și om de știință, astrofizician, promotorul dacopatiei și primul cosmonaut al lumii*.

RECONSTITUIRI CULTURALE

Autorul acestui fulminant manifest este medicul timișorean Virgil Ene, care, după o îndelungată carieră în chirurgia toracică, și-a descoperit brusc, după propria-i mărturisire, la venerabila vârstă de optzeci de ani, stimulată de lectura unei prefețe din 1963 a „marelui academician” și „eminescolog de marcă” Mihai Beniuc, vocația de critic literar, dar nu unul de mâna a doua, ci lider (neautorizat) al unei confrerii de căutători de comori ascunse ale operei marelui nostru scriitor, toate reprezentând „idei anticipative” ce au revoluționat știința universală. Aceste secrete au fost „decriptate” în trei volume

apărute între 2010-2014 la editura Brumar din Timișoara: *Previziuni științifice în opera lui Eminescu, Eminescu versus Einstein și Mihai Eminescu, nebănuitele enigme ale nuvelei „Sărmanul Dionis”*. Enigmele n-au fost studiate cum trebuie, se înțelege, de specialiștii în Eminescu din secolul XX, un Eugen Simion, bunăoară; acesta, ițindu-se doar „prin fereastră” la opera poetului, abia a găsit în ea niște amărâte de „opt mituri noi”, spre deosebire de domnia-sa, om al noului mileniu, care, cercetând-o „în adâncime” – cum aflăm din primul volum citat – „a descifrat treizeci și două de idei vizionare, una

„NASA, o instituție prefigurată, în opinia unor exegeți, de *Luceafărul* eminescian”

mai interesantă decât alta, privind atât macrocosmosul cât și microcosmosul”. Cu o matematică mai cumpătată, Th Codreanu numără doar „vreo douăzeci și opt de idei și de teme științifice anticipate de Eminescu” descoperite de d-l Ene printr-o „insistentă informare în subtilitățile problemei”, în recenzia sa din revista sătmăreană „Acolada” la acest prim volum scos în 2010¹³. Și fiindcă am ajuns aici, ni se pare că lacunele de informare, ideile eronate (Eminescu luetic, ateu practicant, aderent la platforma ideologică socialistă), nu în ultimul rând, gramatica precară sunt tratate cu o de neînțeleasă îngăduință, având în vedere înalta calificare a recenzentului. O sancționare mai severă a acestor derapaje l-ar fi obligat, credem, pe autor, la o anume cenzură aplicată cărților sale ulterioare unde ele cresc în progresie geometrică.

Revenind la lungul și dezlânatul articol din revista botoșăneană, mărturisim cinstit că rareori ne-a fost dat să citim, adunate la un loc, idei mai aberante înșirate cu atâta siguranță de sine, în disprețul textelor eminesciene, adesea inventate sau citate deformat (autorul pune cu multă lejeritate ghilimelele), și al exigențelor minime impuse de interpretarea acestora. Scopul demersului critic enean, declarat cu o dezarmantă candoare drept insolit și inovator, în realitate colportând idei discutate și răsdiscutate de mai bine de o sută de ani¹⁴, este luminarea opiniei publice cu privire la ipostaza, înainte de toate, de om de știință a lui Eminescu, pornind de la o premiză enunțată cu aplomb de noul

său herald: „autobiografia științifică a poetului descoperită de noi în *Scrisoarea I*”. O poezie cu cifru, aceasta. Deghizat în „bătrânul dascăl” de aici, Eminescu însuși a avertizat posteritatea cu privire la adevărata sa vocație, de matematician, fizician și astro-fizician, descoperitor al numărului fondator al universului, care e de fapt ecuația $E=mc^2$, făcută publică tardiv de Albert Einstein.

Adăugându-se celor treizeci și două anterioare, *dacopatia* lui Eminescu este „descoperirea” de ultimă oră a doctorului Ene și are la bază preluarea și deturnarea unui termen cu evident sens peiorativ inventat de cunoscutul scriitor, antropolog, cineast, jurnalist și traducător, fost student al Literelor din capitala moldavă, component al „grupului dezident de la Iași” al anilor 80, Dan Alexe, autor în 2015 al cărții de „cartografie culturală”, apărută la Humanitas, *Dacopatia și alte rătăcirii românești*. *Dacopatia* e definită aici, conform uneia din componentele grecești ale cuvântului (*pathía*, „suferință”, „boală”) drept o patologie, cu vechi rădăcini naționale, „crescute din elucubrațiile ocultistului Nicolae Densușianu, care în *Dacia preistorică* înșirase toate absurditățile pe care avea să se bazeze protocronismul, inclusiv aceea că limba latină ar deriva din cea dacă (sau proto-română) și că, în consecință, dacii vorbeau latină înaintea latinilor”¹⁵. Virgil Ene aplică senin la Eminescu o parte din simptomele bolii înșirate la modul retoric de „rătăcitul” Dan Alexe: „Ce e de făcut cu convingerea că avem limba cea mai dulce și basmele cele mai originale? Că dacii au fondat Roma și

că vorbeau latină înaintea latinilor? Că n-avem nimic în comun cu Balcanii, că bucătăria noastră e unică pe planetă, că micii au fost inventați de un cocoșat din București care nu mai găsea mațe pentru cârnați, că adjectivul cel mai frecvent din română, mișto, nu este un țigănim, ci ar veni de la un presupus nemțesc *mit Stock*, că Eminescu e un meteorit fără seamăn în istoria creației literare mondiale”¹⁶.

Cartea aduce, scrie editorialistul Radu Paraschivescu, „o veste proastă pentru cei deprinși să-și ducă viața îngenunchind în fața pădurii naționale de eroi și statui: voievozi, poeți sau călugări scuturați de frisonul profeției”, dar îl pune într-o poziție incomodă pe autor, căci ea „propune un tip de deconstruire care ar putea să-l expună pe autor oprobriului public”. Ceea ce s-a și întâmplat, având în vedere reacția promptă din tabăra resuscitatului protocronism, al cărui sever purtător de cuvânt devine prof. dr. (toți noii eminescologi semnează „profesor doctor”) Mihai Popescu, de la Biblioteca Militară Națională, prin intermediul învățatului istoric Daniel Roxin de la Nașul TV: „Dușmănia, ranchiuna, batjocura sunt elementele care îi definesc atitudinea față de cultura românească și istoria românilor” (episodul din 26 iulie 2015 al serialului *Adevăruri tulburătoare*). Emisiunea lui Roxin formează principala sursă de informare a doctorului Virgil Ene, care, printre altele, pune nonșalant incriminantele cuvinte dacofobe din letopisețul lui Grigore Ureche „de la Râm ne tragem” în cărca nevinovatului Nicolaus Olahus, trăitor cu un

secol mai înainte. În paranteză fie spus, opera acestuia, *Hungaria*, n-a fost scrisă în 1550, ea fiind terminată, cum au dovedit cercetătorii serioși, încă din anii 1535-36¹⁷. Nici în materie de istorie universală autorul nostru nu stă prea bine: lui Tedosius cel Mare îi datorăm ultima tentativă de reunificare a imperiului roman și nu dezmembrarea acestuia.

De la Roxin îi vine noului dacolog, pardon, dacopat, ideea demult răsuflată a celei mai vechi civilizații umane (cu scrierea din dotare) localizată fix în arcul carpatic, tutelând întemeierea Romei și a limbii latine: „Daniel Roxin, (virgula de aici și următoarele aparțin autorului) pune cireașa pe tort, în privința diferendului istoric, privind prioritatea vechimii limbii române față de cea latină”. Argumentul imbatibil îl formează speculațiile lui Micheál Ledwith, fost consilier al Papei Ioan Paul al II-lea, recent convertit la *Școala de Iluminare a lui Ramtha*, mare amator de farse lingvistice, printre care și aceea făcută lui Roxin într-un interviu de la Nașul, unde controversatul prelat irlandez, comentează credul d-l Ene, „scoate la iveală unul din marile secrete ale Vaticanului”, și anume că „nu limba română este o limbă latină, ci mai degrabă limba latină este o limbă românească”. Aici vine contribuția personală a d-lui Ene: în calitatea sa de „promotor al dacopatiei”, Eminescu comunicase demult acest adevăr istoric doctorului său curant de la Viena, Obersteiner, într-una din desele lor plimbări peripatetice prin capitala austriacă: „limba română este limba cea mai veche din lume, fiindcă se trage din limba traco-

dacă” (?!). Intervenind în teritoriile de la nordul Dunării, romanii au modificat sensul istoriei, stricând socotelile dacopaților. De aceea Eminescu a fost foarte supărat pe împăratul Traian, blestemându-i, pe el și pe supușii săi, prin gura regelui Decebal, într-o secvență din *Memento mori*. Redăm mai jos două pasaje din comentariile la acest celebru blestem, ilustrative pentru maniera de lucru și stilul expositiv al doctorului timișoran. În primul, Eminescu le refuză râmlenilor un rol esențial în ADN-ul nostru identitar: „Și atunci, de ce s-a supărat Eminescu pe Traian? De aceea prin blestemul lui Decebal, a fost exonerat de toate drepturile acordate servil de către istoricii noștri, și în mod special, de la titlul de străbun al poporului român”. Al doilea pasaj se referă, dacă am înțelege bine, la conflictul de generație dintre noii dacopați și vechii eminescologi: „Ținem să subliniem că în blestemul lui Decebal, am descoperit o nouă previziune științifică, care reiese din versul: *Vremi veni-vor când nepoții, n-or pricepe pe părinți*, în care nepoții, suntem noi, dacopații, cei de astăzi, iar părinții sunt generațiile trecute de istorici și eminescologi, ce au furat istoria, când au susținut că de la Râm ne tragem, adică împăratul Traian cu romanii lui, sunt singurii străbuni ai noștri, și că limba lor latină e mama limbii române”. Textele, în nuditatea lor, nu mai au nevoie de niciun comentariu. Deși responsabilitatea ideilor exprimate aparține autorului, ne întrebăm dacă redacția revistei „Luceafărul” este exonerată cu totul de vina greșelilor de topică și de punctuație din

cuprinsul acestora.

Dar principala miză a investigațiilor autorului timișorean o reprezintă înzestarea poetului nostru cu titlul de „primul cosmonaut al lumii”. Premiza demersului său o reprezintă de data aceasta caracterizarea lui Eminescu drept „lunatic”, făcută, „sincer și la obiect”, de Călinescu. Adică, îl completează domnia-sa pe divinul critic, un „lunatic-cosmonaut”. Cosmologia literară, filosofică și științifică „inițiată” de poet își are originea în „gândurile celeste” ce-l bântuie încă din copilărie în peregrinările sale prin pădurile Ipoteștilor și împrejurimile Blajului și va fi dezvoltată amplu în *Sărmanul Dionis, Povestea magului călător în stele* și, nepărat, *Luceafărul*. Reluând idei enunțate în cartea din 2014, dedicată misterioasei nuvele, rămasă până acum cu un „fond neînțeles” asemenea *Codexului Rohenczi* de la Budapesta, „descoperirile” autorului sunt de tot hazul. Recurgem și noi la ambele surse. Șirul de oameni ce-l preced pe Dionis este „previziunea științifică privind ADN-ul”. Termenul științific de „clipită”, ce apare numai în nuvelă, e „reimaginat” și măsurat de John Wheeler în 1969, ca o subunitate a secunde reprezentând a milioane miliarde parte din aceasta, „însă prioritatea aparține lui Eminescu cu 100 de ani avans”. „Mâna nevăzută” ce-l extrage pe Dionis din prezent e „timpul imaginar” formulat matematic abia în 1985 de Stephan Hawking. Dar „concepția îi aparține în totalitate lui Eminescu”, cu o sută de ani înaintea profesorului de la Cambridge poetul „aplicând-o” curent în „cosmopoezii” precum *Luceafărul*

sau *La steaua*. Altă „enigmă descifrată” este bagheta magică din cugetarea lui Dionis, ea reprezentând condensarea forței uriașe electromagnetice capabilă să producă energia necesară unei rachete. Lungul sărut ce-i transportă pe Dionis și pe Maria în lună e „fenomenul de teleportare”, mult mai târziu „legiferat” și el de Nicolae Tesla, în 1943. Stelele albastre văzute de cei doi îndrăgostiți arată că ele conțin apă, deci viață, și sunt locuite de extraterestri; conform cărților consultate de autor, aceste „stele” ar fi în număr de 40 cu ființe inteligente și 50.000 cu viață dezvoltată. În lună, eroul nostru comunică cu îngerii prin telepatie, dar întâietatea în aplicarea metodei îi aparține, totuși, lui Iisus care înțelege astfel gândul ascuns al lui Iuda. Ochiul magic de pe „doma lui Dumnezeu” înseamnă, într-o interpretare medicalo- ezoterică, glanda epifiză care sesizează faptele noastre bune și rele, dar, tehnic vorbind, și anticiparea camerei de luat vederi din liceele noastre, menită să prevină conflictele dintre elevi și fraudele de la bacalaureat. Dar întreaga aventură selenară a personajelor e o previziune a pasului mic făcut pe lună, mare pentru omenire, de Neil Armstrong, în 1969.

Interesantă e și analiza poeziei integrate de Eminescu în nuvelă, din care aducem câteva mostre. Tratatamentul preferențial aplicat de eroul liric „negrului purec” trădează comportamentul pașnic față de gângăni al unui „adept al jainismului”. Însă mai degrabă, se răzgândește d-l Ene, acesta ar putea să facă parte din secta schismatică a „celor îmbrăcați în alb” (*Svetambara*) și să fie un „purtător al unei

gene cosmice, fiindcă din lumea galactică, în mod sigur făcea parte”. Pe de altă parte, imaginându-se în ipostaza de motan liber-cugetător „nepostind postul cel mare”, el își trădează acum orientarea către erezie și ateism. Mai departe, în *Povestea magului călător în stele* avem pentru început câteva revelații dacopate. Muntele Pion către care pleacă feciorul de împărat e Kogainonul neos, mai precis, Cozia de azi, cu apa sa termală, „centru energetic al pământului” la daci, bază balneară mai târziu, unde „armata lui Traian se trata de reumatism”. În ceea ce privește previziunile științifice din poem, eroul acestuia ocolește pământul cam la aceeași distanță (300 de kilometri), precum mai târziu rusul Gagarin și românul Prunaru. Dar distanța va crește până la 1.300.000.000 km. și pământul se va contrage într-un punct minuscul, cum vom vedea peste ani în fotografia (altă previziune) făcută de sonda spațială Cassini-Huygens.

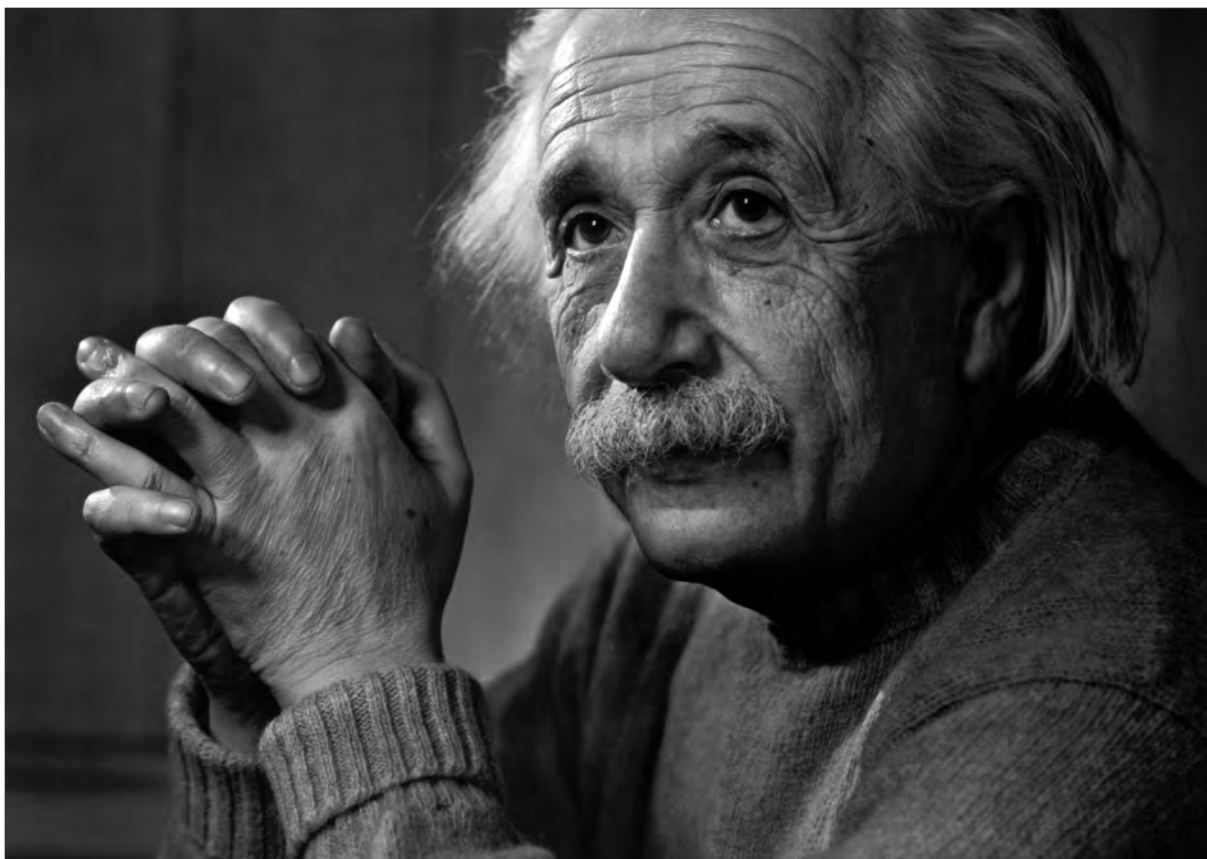
Analiza la poemul *Luceafărul* ar putea lua medalia de aur la o olimpiadă de parodii exegetice. Dacă *Scrisoarea I*, preciza autorul cu altă ocazie, era „autobiografia științifică” a poetului nostru cu ochii către stele, *Luceafărul* e „autobiografia literară” acestuia, privind spre pământ. Ne rezumăm în comentariul nostru la diferitele „ipostaze de cosmonaut” ale eroului titular, prima, de supereon, sau hipereon, sau arhon, primind de la Dumnezeu-Iahve sarcina supravegherii lumii de jos, cu care prilej o remarcă pe Cătălina, a doua, de pețitor al acesteia, dedublat în prinț și voievod, a treia, de „cosmonaut adevărat”

angajat într-un temerar zbor uranic sintetizat în celebra strofă eminesciană: „Porni Luceafărul. Creșteau/ În cer a lui aripe,/ Și căi de mii de ani treceau/ În tot atâtea clipe”. Reproducem, pentru marea lui frumusețe, întregul pasaj dedicat acestei strofe: „Într-un singur vers (de fapt patru, *n.n.*), sunt două previziuni științifice, prima, faptul că aripile îi creșteau în cer, corespunde astăzi cu panourile solare ale sondelor spațiale, care se desfășoară în zbor și sunt cu atât mai mari cu cât vor avea de străbătut distanțe mai îndepărtate de soare (...) A doua previziune din versul respectiv este din domeniul relativității”. În fine, a patra ipostază e aceea de cosmonaut întors din stele, dezamăgit în dragoste de Veronica Micle, decis în consecință să rămână pentru totdeauna „în locul lui venit din cer”. Un prilej din nou pentru autor de a-și susține teza predilectă: „Faptul că el rămâne în cer și nu se mai întoarce pe pământ, îl putem asemăna cu viitorii cosmonauți pe care NASA îi va trimite pe Marte, în anul 2030, și care vor rămâne acolo definitiv. Iată deci, o nouă previziune științifică ce reiese din aceste ultime versuri ale *Luceafărului*, ce se vor realiza în viitorul apropiat”.

Am lăsat la urmă cartea *Eminescu versus Einstein*, Brumar, Timișoara, 2012, a cărei lectură l-ar putea umple de invidie pe Th. Codreanu, titularul de drept al acestei mult dezbătute teme literar-științifice. Sursele informaționale mărturisite de autor sunt internetul și cărți împrumutate de pe la cunoscuți. De asemenea, articole din „Formula As”. În plan acade-

mic, din nou, prefața lui Beniuc la volumul lui Eminescu din 1963. De un folos real în descifrarea „tainelor eminesciene” i-a fost autorului și talentul său de recitator manifestat încă din anii de liceu, dar cu privire la asemenea metodă de cercetare avem serioase îndoieli, întărite, printre altele, de o veche interpretare actoricească a lui Ion Caramitru la *Luceafărul*, în care, neînțelegând sensul profund al poemului, acesta făcea, lucru ce l-ar fi oripilat pe Constantin Noica, din frumoasa față de împărat un soi de zglobie midinetă dâmbovițeană: „Da’ce vrei, hi, hi, hi, mări, ha, ha, ha, Cătălin...”.

Sărim peste argumentele strict științifice ale d-lui Ene privind corespondențele dintre Eminescu și Einstein, „ale cărui realizări celebre au fost anticipate cu mult timp înainte sub forma unor previziuni științifice în opera beletristică a poetului nostru” (p. 9), pe care ne propunem să le discutăm cu altă ocazie, și ne oprim la capitolul *Timpul imaginar*, halucinantă secvență de fantezie SF, unde, servindu-se de un „ascensor” temporal, autorul se adâncește, asemenea lui Dionis, în trecut, pentru a se întâlni cu o serie de daimoni ai unor mari personalități, „în timp ce eidolonii lor au fost demult reciclați în natură în diverși atomi”, primul daimon fiind acela al lui Nicolae Ceaușescu, măcinat de întrebarea „Cum a reușit revoluția?”, urmat de Gheorghiu-Dej, iscodit fără succes de călătorul nostru cu privire la modul în care l-a păcălit pe Hrușciiov ca să-și retragă armata din România. Urmează tot în ordine cronologică întoarsă, mareșalul Antonescu,

„Einstein, un biet epigon al lui Eminescu” (Virgil Ene)

în mod evident un daimon preferat, apoi, cu omiterea regelui Mihai, Carol al II-lea, „om politic bine cotate în Europa”, Ferdinand, Carol I, punctul culminant fiind „întâlnirea istorică” cu Eminescu, prilej de firitisiri, îmbrățișări și *laudatio* de ambele părți: „Sigur că eminescologii s-au abătut cu toții asupra operei tale și n-au cercetat decât latura romantică a ei. Nu s-au gândit că tu, la Viena și la Berlin, ai acumulat și temeinice cunoștințe științifice, pe care le-ai ascuns printre rândurile operelor beletristice”;

„Sunt încântat că, în sfârșit, cineva a descoperit și această latură științifică a mea” (p. 133). Ambarcați acum în *timpomobil*, noii prieteni, zburând printe păsări, avioane și OZN-uri, merg la întâlnirea, și mai istorică, cu Albert Einstein, departe, în Cosmos. Acolo, modest, autorul se retrage, lăsându-i pe cei doi savanți să discute, ca doi buni amici, despre teoriile științifice la modă, cu regretul lui Einstein că n-a acordat atenția cuvenită previziunilor din *Sărmanul Dionis* și al lui Eminescu că n-a putut forma

cu el un cuplu savant, precum Galileo-Newton ori Faraday-Maxwell. După care totul se încheie cu noi îmbrățișări, „pline de patos” (p. 141).

Trebuie să menționăm că d-l Virgil Ene nu e primul care apelează la metoda ficțiunii artistice în descifrarea tainelor vieții și creației poetului nostru național. Cu mai mulți ani în urmă (1941), juristul focșănean Armand Gh. Constantinescu, specialist în cabală și astologie, publica la editura bucureșteană Delafras o carte intitulată *Cer și destin*, caracterizată chiar de autorul ei în prefață drept „cea dintâi lucrare românească de astrologie științifică experimentală”, dar, tot de el, o „fantezie astrologică” sugerată de nuvela *Sărmanul Dionis*¹⁸. Într-o nouă călătorie cosmică, Dionis îl are ca ghid pe Hermes Trismegistos, „un preot bătrân al templului lui Osiris, cel mai mare astrolog al lumii”, care-i arată minunile cerului, îi dezvăluie semnificațiile lor astrologice și i le explică în amănunt cu ajutorul horoscopului lui Eminescu. Ambii călători astrali citează copios din opera acestuia, ceea ce e foarte măgulitor pentru literatura română. Un Dionis cunosător al lui Eminescu e oarecum de înțeleș, dar să-l auzi pe marele patron egiptean al cunoașterii recitând *Luceafărul* nu e de ici de colo. Cu versuri din poem, Hermes definește destinul astrologic al „fericelui” Alecsandri („stele cu noroc”) în antiteză cu cel al urmașului său urmărit de neșansă („prigoniri de soarte”). În cazul acestuia, hotărâtoare este configurația cerului la 20 decembrie 1849, stil vechi,

ora 4 fără 25 de minute, adevărata dată, hotărâtă de autor, a venirii lui pe lume. Toate bune, dar, până la urmă, diversele scheme ale Cerului de naștere, cu Grade, Case, Stele fixe și Sori în formație nu spun mai mult decât a spus-o poetul însuși: un geniu fără moarte, dar nefericit. Nu lipsesc din finalul cărții lui Armand Constantinescu nici cuvintele balonate excesiv, cu nefericită carieră în eminescologie, contribuind evident la discreditarea acesteia. La data stabilită, se încheagă pe cer o stea cu înțeleșul de *Bună Vestire* adusă de Hermes întregii umanități: „Pe plaiurile Botoșanilor s-a născut cel mai mare poet care a fost și care va fi, fiindcă un astfel de cer de naștere nu se repetă în tot Universul nostru decât o dată la 25.000 de ani”¹⁹.

Dar de departe, campionul bufonadei critice eminesciene este poetul, prozatorul, dramaturgul, eseistul, criticul literar, filosoful, analistul politic etc. etc., Ștefan Dumitrescu, „marea șansă a literaturii române” (Adrian Păunescu), cu o operă mai importantă, mai bogată și mai valoroasă decât a lui Thomas Mann, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Dario Foo sau Tennessee Williams la un loc (un Matei Vișinieș, „pe care toată lumea îl ia în brațe”, nici nu intră în discuție), dar, aflăm dintr-un interviu acordat poetei Emilia Țuțuianu, ignorat de „bolovanii și nemernicii de critici literari”, marginalizat și de colegii de breaslă, țarați de „patologia egoplasmului și a axiofagiei”. Exegezele la opera lui Eminescu devin pentru autorul lor autocandidat la Nobelul literar

(domnia-sa ia de bune o glumă a unei colege de facultate: „Tu ești scriitor de Premiul Nobel”, transformată peste ani în „întâmplare revelatoare și profetică”, și o scuză stângace pentru neimplicarea sa critică a uitatului astăzi Valentin Silvestru: „Ce să-ți fac, dragul meu, dacă ai fi trăit în Occident cu patru din piesele pe care le-am citit ai fi luat Premiul Nobel”) un nou prilej de afișare și înălțare de sine până la nivele depășind cu mult pe cele atinse de megalomania medie a scriitorului român. Internetul devine cutia de rezonanță a acestor manifestări: ȘTEFAN DUMITRESCU, O IPOTEZĂ TULBURĂTOARE. EMINESCU – UN IISUS AL POPORULUI ROMÂN. DE CE A EȘUAT MISIUNEA CHRISTICĂ A LUI MIHAI EMINESCU ÎN ISTORIA POPORULUI DACO-ROMÂN? ESEU DE FILOZOFIE A CULTURII ROMÂNE. CARTE DE EDUCAȚIE A POPORULUI ROMÂN. PREGĂTIREA POPORULUI ROMÂN ÎN VEDEREA SALVĂRII SALE ȘI A REZISTENȚEI PE TOT PARCURSUL MILENIULUI III. Eseul, care l-a speriat odată cumplit pe Alex Ștefănescu²⁰, apărut în condiții de maximă clandestinitate (e greu de găsit în librării și biblioteci), prin 1995-96 (autorul nu e nici el sigur), venind în continuarea unor la fel de fantasmatiche lucrări din anii 80 (*Eminescianism, brâncușianism, caragialism și Eminescu ca subsistem pulsatoriu, viu, al marelui sistem al spiritualității noastre*), ne oferă, aflăm chiar de la autorul lui, „o nouă Viziune-concept inedită asupra lui Mihai Eminescu și a operei sale” și marchează al treilea

„moment” decisiv în eminescologie, după cele, să adămitem, ale lui Călinescu și Noica. Eminescu, în viziunea sa „nouă” și „îndrăzneță” (aprecierile îi aparțin), nu mai este scriitorul și gazetarul atât de familiar nouă, ci un „fenomen istorico-spiritual de proporții colosale” manifestat plenar în istoria culturii daco-romane și a celei universale. Dar înainte de toate, el este, pe bune, un Mesia cu solie specială, cum aflăm din aceste halucinante înșirări lexicale: „Eminescu este Iisus Christos al românilor. El n-a venit să salveze toată creația Lui Dumnezeu, lumea, spița omenească, el a fost trimis ca să revigoreze energiile epuizate ale neamului său, substanța lui alterată, ca să reîmprospăteze, să resublimeze informația și energiile «decăzute» ale întregului subconștient colectiv al neamului daco-românilor. A venit, «trimis» fiind, pe pământ, în poporul lui, a suferit și a fost lovit, nedreptățit, murdărit ca nimeni altul”. Un crucificat, așadar, de semenii săi, de Maiorescu și Carp, la ordinul francmasonilor și al imperiului austriac. Precum mai târziu mareșalul Antonescu și Ceaușescu. Noi înșine suntem vinovați de ratarea „misiunii christice” a marelui poet. Fiindcă, se ambalează noul Ieremia de la Tulcea, „suntem un popor de criminali axiofagi, de jigodii, de hoți... Suntem unul dintre cele mai păcătoase neamuri și popoare din istoria umanității și moștenim lucrul acesta (atenție, dacopați!) de la daci și de la traci, care au avut tendința către dezbinare în codul genetic”.

Și așa mai departe, aberații de neimaginat, întrecute doar de propria-i nouă capodoperă, facilitată de un binecuvântat și generos sprijin editorial american, *Luceafărul de Mihai Eminescu. O nouă interpretare, Psihanaliza și filosofia poemului*, 2003. Pentru autorul ei, limba română posedă prea puține superlative absolute: „Colosalul Eminescu”, „continentul Eminescu”, „catedrala Eminescu”, „Divinul Luceafăr”..., și prea anemice superlative relative: *Strigoii* este doar „unul din cele mai mari poeme ale poeziei universale”, *Luceafărul* este doar „una din cele mai mari creații ale speciei umane, de când s-a ivit pe pământ aceasta și cât va mai exista pe această planetă”. Știința retoricii n-are destule comparații pentru a ne convinge de uriașele cote de altitudine atinse de Eminescu. În timp ce steaua poetului român va urca victorioasă pe firmamentul culturii universale, Goethe și Baudelaire vor părea viitorimii „mici și neinteresanți”. Nici Lamartine și nici Vigny nu vor avea o soartă mai bună. *Hyperion* al lui Hölderlin, *Eloa* și *Moise* de Vigny ori *Căderea îngerilor* a lui Lermontov nu ajung la strălucirea *Luceafărului*. Nici *Iliada*, *Divina Comedie*, *Don Quijote*, *Demonii*, cu „universurile lor spirituale transparente”, nu pot egala performanțele de mister și încifrare ale poemului eminescian. Mister descifrat doar de domnul Dumitrescu în această nouă carte apărută „în sfârșit, în spiritualitatea românească” ce realizează, după „multe căutări”, în „ani de meditație”, „cea mai adâncă și coerentă iluminare

a adâncurilor istorice ale neamului românesc”. Neîncrezător, cum am văzut, în serviciile dacopatiei, autorul apelează la resursele mai sigure ale pelasgopatiei în luminarea acestor adâncuri: o misiune extraterestră a adus triburilor autohtone de palasgi (strămoșii preistorici ai geților; după evanghelia lui Densușeanu) „porunca și învățăturile lui Dumnezeu”, inaugurând la gurile Dunării, printr-un „transfer științific și tehnologic”, o mare civilizație, legendara Hiperboreea, populând-o cu o nouă seminție de oameni, prin „transfer genetic”, împerecherea tinerelor pelășgi bine dotate, „cele mai frumoase, cele mai trupeșe, mai inteligente, mai sănătoase”, alese anume de preoți, cu tinerii aviatori stelari, printre care se nimerește să fie și Hyperion²¹.

Iată cât de pasionantă poate să devină eminescologia. Pentru că în eminescologie lucrurile se precipită. Totul ia proporțiile unei *Saga* a islandezilor. La semnalul baghetei magice agitată la Predeal de profesorul fizician Ioan Câmpan, urmat îndeaproape de discipolul său, Dumitru Copilu-Copillin, suntem transportați în miezul munților Cindrel, ai Sibiului, pe urmele lui Eminescu adolescent, pentru a surprinde decisivul „moment de viață străfulgerat de o relevanță”, în circumstanțe „misterioase și cu totul ascetice”, dintr-o noapte a lui 1867, constând în „iluminarea” de sorginte divină, oricum extraterestră, imprimându-i acestuia „un potențial suprauman”, cu efect în viitoarele sale epocale descoperiri științifice.

Un cuvânt important de spus îl are și eminescologia feminină. Un apel de mobilizare lansează doamna filosof Olimpia Cotan Prună în numele strămoșilor săi patronimi, *Khotanii*, descendenți, la rândul-le, ai oreenilor (arieni), știuți sub numele de pelasgi hiperboreeni, al căror mesager a fost, se înțelege, tot „savantul poet” Eminescu: „Sunt româncă și am răzbit din pâcla istoriei cu numele de Cotan. Ca profesoară de filosofie apelez la urmașii cotanici ai lumii să reaclădim din cenușa istoriei scripurile ce ne luminează bucuria sacră a cunoașterii strămoșilor și să refacem altarele create de mintea nemuritorilor”. De pe câmpul eroic al Mărășeștilor, d-na Oana Opaîț intră în război declarat cu autohtonul Călinescu și cu transatlantica *World Record Academy*, ce-i refuză *Luceafărului* titlul de „cel mai complex poem științifico-filosofic” din Univers, greșind impardonabil, fiindcă, „dacă prin absurd ar pieri toată filosofia Lumii (*Vedele, Upanișadele*, înțelepciunea întregii Indii și cuceririle fizicii moderne) și ar rămâne doar *Luceafărul*, s-ar putea recrea întreaga spiritualitate a omenirii la o treaptă superioară a Sublimului”. Vine și Virginia Stanciu-Butescu, care, la rândul-i, înarmată cu volumul său de *Reflecții științifice și filosofice despre timp în versuri neliterare*, cu bucata monorimată intitulată $E=mc^2$ îl plasează pe poetul nostru, imediat după Dumnezeu-Tatăl, în sfânta treime a inventatorilor celebrei formule a relativității: „De Dumnezeu a fost creată/ de Eminescu revelată,/ a fost de Einstein studiată./ E viața, lumea minunată”. Mai apare o poetă, pășcăneanca Mihaela-Dana Buraga. Din

hăurile luminoase ale internetului străbat până la noi, cu litere de o șchioapă, compoziții incantatorii ale acesteia, din care alegem cu grijă un pasaj mai coerent referitor la destinul profetic al poetului nostru: PROFETUL LOGOS-ULUI ROMÂNESCU – MIHAI EMINESCU, PROFETUL „RĂZBOIULUI ÎNGERILOR” – MIHAI EMINESCU, POETUL NATO-UNIVERSALISMULUI PACIFIST – ÎNGERUL DE PACE – MIHAI EMINESCU, PROFETUL „DACIEI FELIX” HIPERBOREENE APARTINÂND ZEITĂȚII DACICE-TRACICE ZAMOLXIS-ZALMOXIS, PROFETUL „DACIEI FELIX”-ATLANTA AFLATĂ ÎN „INSULA ȘERPILOR”-HELIXEOS, PROFETUL „RÂULUI SELENEI” ȘI AL REGINEI CONSTELAȚIILOR SELENA-LUNA, MIHAI EMINESCU...

Evenimentele o iau apoi serios la vale. Din spațiul virtual al literaturii și criticii literare cădem în cea mai concretă și mai crudă realitate a zilelor noastre, unde lupta pentru Eminescu este acerbă. Protagonistii sunt, cum e și firesc, de data aceasta, bărbații. În jurul nefericitului număr din 2006 al revistei „*Dilema*”, dedicat lui Eminescu, șuieră gloanțele din toate direcțiile. Pașnica discuție privind prioritățile eminesciene în fizica teoretică dobândește accente penal-revendicative. Prin diverse ziare și televiziuni, iată, fostul primar tricolor al Clujului, Gheorghe Funar, care, ca orice politician ce se respectă, e și el doctor în ceva, îl denunță opiniei publice, în stil grobian „România Mare”, pe numitul „handicapat” și „escroc” Albert Einstein pentru furtul manuscriselor eminesciene de la Academia română, din care a preluat în beneficiu

propriu teoria relativității. Cu complicitatea lui Titu Maiorescu, desigur. De pe o platformă mentală apropiată, generalul securist criptolog Ilie Torsan se salvează din marasmul pensionării spărgând „codul” prin care poetul însuși denunță cabala ce a dus la în-carcerarea sa în clinica de psihiatrie. Un psihopat delirant cu acte în regulă, straniul inginer electronist timișorean Lorin Furtună, succesiv, nomenclaturist comunist, revoluționar decembrist, sacerdot al unor nocive închegări ezoterice precum *Misiunea Astrală „România-Înțeleaptă”* sau *Mișcarea Spirituală Sarmisegetuza*, „comunicator astral” al civilizației pozitive sexiste „goriliene” (opusă celei negative, „reptiliene”), prevestitor de apocalipse ratate (2012), face un apel către factorii importanți de cultură (începând cu Academia Română) și către instituțiile abilitate (în primul rând cele justițiare) pentru a urgenta condamnarea în contumacie a celor vinovați de „asasinarea” lui Mihai Eminescu, printre care Carol I, T. Maiorescu, C.A. Rosetti și P. Carp. În același context, alți patrioți români cer sancționarea drastică a nepatrioților prezenți, Manolescu, Cărtărescu, Patapievic (dar lista e mai lungă), pentru ofensa de lese-Majestate eminesciană.

Pentru că Eminescu este Sfântul permanent și de necontestat al românilor. El trebuie neapărat canonicizat, ceea ce nici italienii n-au reușit să facă cu Dante. În numele *Ligii scriitorilor din România* cu sediul într-un apartament din Cluj-Napoca, prolificul scriitor drăgășenean Al. Florin Țene (58 de opere tipărite!), secondat, printre alții, de „moțul” Gheorghe Gavrilă Copil, redactor la publicația dacopată „Noi,

Dacii”, și de expatriatul ploieștean, Alexandru Petrescu, acum spaniol *Conte de Transilvania și Baron de Simferopol*, conjură prin înflăcărate misive Patriarhia să-l înscrie pe poet ca sfânt titular în calendarul sacru național. Dar Patriarhia se lasă greu. Mai rapizi, niște frați călugări râmnic-vâlceni cu talent poetic vin cu un *Acatist* închinat „Cuvântătorului Sfințeniei Neamului și Pământului Românesc”, din care reproducem *Icosul 1*: „Însuși DUMNEZEU DOREȘTE să COBOARE pe Pământ și FERICIT ești tu, Mihai Eminescu, că „DORUL Pământului” l-ai avut și DOINITORUL său te-ai făcut, „LACRIMĂ de Pământ.// Veselește-te, lacrimă de Făt-Frumos;/ Veselește-te, lacrimă de HRISTOS;/ Veselește-te lacrimă de TAINĂ; Veselește-te, lacrimă de ICOANĂ;/ Veselește-te, lacrimă din LACRIMĂ;/ Veselește-te, lacrimă de VEȘNICIE;/ Veselește-te, Mihai Eminescu, cu DORUL de Pământ”..

Amețit de tot acest galimatias, cetățeanul cititor român nici nu mai știe cine și ce a fost Eminescu. Artist al Cuvântului? Nu e de actualitate. Geniu inovator în fizica nucleară? Seducătoare perspectivă, dar există și îndoieli. Teolog, Mare Sacerdot, Mag de la răsărit, Martir al Credinței, Sfânt, Profet, Arhanghel înaripat, Iisus Christos...? Grea dilemă. Până la urmă, tot poezii, săracii, sunt chemați să tranșeze, tentând maximile ei consecințe, stringenta și delicata problemă de hierofanie națională: „*Eminescu-i Dumnezău/ Iar eu mi-s profetul său*”. Cezar Ivănescu. Dincolo de aceasta, ce s-ar mai putea spune?

Eminescu între Iisus Christos (Ștefan Dumitrescu) și înger profet (Virginia Stanciu-Butescu)

¹ G. Călinescu, *Postfață*, în *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. V, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1936, p. 376. Sintagma italiană apare în Francesco D’Ovidio, *Studi sulla «Divina Commedia»*, Milano-Palermo, Sandron, 1901, cap. *Dante e Gregorio VII*, p. 377.

² Benedetto Croce, *La letteratura della nuova Italia*, vol. 3, 1915, p. 305.

³ Titlul complet al cărții citată de Călinescu este *Dante hé-*

rétiq ue, révolutionnaire et socialiste: révélations d’un catholique sur le moyen age, Jules Renouard ed., Paris, 1854. În aceeași categorie de elucubrării cu pretenții savante se înscriu și următoarele patru lucrări ale excentricului jurist parizian de orientare liberală: *Clef de la comédie anti-catholique de Dante Alighieri, pasteur de l’Eglise albigeoise dans la ville de Florence, affilié à l’ordre du Temple, donnant l’explication du langage symbolique des fidèles d’amour dans les compositions lyri-*

ques, romans et épopées chevaleresques des troubadours, 1856, *L'Hérésie de Dante, démontrée par Francesca de Rimini, devenue un moyen de propagande vaudoise, et coup d'oeil sur les romans du Saint Graal*, 1837, *Preuves de l'hérésie de Dante, notamment au sujet d'une fusion opérée en 1312 entre la massenie albigeoise, le Temple et les Gibelins*, 1857, *Le Paradis de Dante, illumine à giorno. Dénouement tout maçonnique de sa comédie albigeoise*, 1857.

⁴ J. Barbey d'Aureville, *Dante*, în *Littérature étrangère*, Alphonse Lemerre, Paris, 1891, p. 236.

⁵ „La Critica. Rivista di Letteratura, Storia e Filosofia diretta da B. Croce”, nr. 1, 1903, pp. 230-232.

⁶ „Fanfulla della domenica”, XXV, nr. 15, 12 apr. 1903.

⁷ *Curiosità dantesche*, Ulrico Hoepli, Milano, 1913; de același autor, *Curiosità manzoniane*, Antonio Vallardi, Milano, 1923.

⁸ *La profana commedia o Zibaldone satiro-giocosu del professore Cesare Masini*, Firenze, David Passigli, 1844. Autorul se număra, de altfel, printre admiratorii înaintașului italian căruia-i dedicase în 1841 tabloul *Dante Alighieri ambasciatore dei Fiorentini a Bonifacio VIII*.

⁹ Enrico Ghidetti, *I romantici italiani e il culto di Dante*, 2010, *Mito e culto di Dante fra Settecento illuminista e Ottocento romantico-risorgimentale*, 2012, *Culto e mito di Dante dal Risorgimento all'Unità*, 2013, *Il Dante di Croce e di Gentile*, în special primele capitole: *Alle origini del dantismo neoidealisticu; Filologia e filologismo: dantismo, 'dantologia', 'dantomania'; Dante filosofo e apostolo d'italianità*, 2016. Vezi, de asemenea, Francesco Mazzoni, *Il culto di Dante nell'Ottocento e la Società Dantesca Italiana*, în revista „Studi Danteschi”, vol. LXXI, 2006, pp. 335-359. Cu privire la impactul operei lui Dante asupra modernismului poetic italian, vezi

Dario Pisano, *Dante nella poesia del primo Novecento*, „Flaneri”, 21 feb. 2012. În legătură cu rolul lui Dante de „il più grande dei padri fondatori della letteratura europea”, menționăm și o contribuție românească, datorată Mirei Veronica Mocan, actualmente profesor la *Università Roma Tre, Dipartimento di Lingue, Letterature e Culture Straniere*, *Dante e le letterature straniere*, în „Treccani Scuola”, 14 mai 2008.

¹⁰ Ellen E. Berry, *Postcommunism and the body politic*, New York University Press, 1995.

¹¹ Charles Jasper Sisson, „Shakespeare had become a religion and a science, and Shakespeareology a kind of variant of Shakespeareolatry” (*Shakespeare*, în „Writers and Their Work”, 58, 1959, p. 19).

¹² Bernard Shaw, *Three Plays for Puritans*, Grant Richards, London, 1901, p. XXXI

¹³ Theodor Codreanu, *Eminescu redescoperit de un medic chirurg*, în „Acolada”, nr. 9, septembrie 2010, p. 16-17.

¹⁴ Vezi în această privință D. Scărlătescu, *Eminescu și ispitele eminescologiei: omul de știință (I)*, în *Studii eminesciene*, vol. 19, Clusium, 2017, pp. 109-142.

¹⁵ Dan Alexe, *Dacopatia și alte rătăcirii românești*, Humanitas, București, 2015, p. 5

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

¹⁷ Vezi Maria Holban, *Nicolaus Olahus et la description de la Transylvanie*, în „Revue roumaine d'histoire”, VII, nr. 4, 1968, p. 494.

¹⁸ Armand Constantinescu, *Cer și destin*, ed. a 4-a, Editura AnandaKali, Sibiu, 2004, p. 1; 9.

¹⁹ *Ibidem*, p. 211.

²⁰ Vezi „România literară”, nr. 24, 18-24 iunie 1997.

²¹ Ștefan Dumitrescu, *Lucefărul de Mihai Eminescu. O nouă interpretare, Psihanaliza și filosofia poemului*, Criterion Publishing, SUA, 2003, pp. 69-70; 73-74.

Mircea COLOȘENCO

Ovidius, traduceri în spațiul românesc

Marele poet al Romanității, Ovidius Publius Naso (Sulmona/ Aquila/ Italia, 43 î.e.n. – 17 e.n., Tomis/ Constanța/ România) a aparținut nobilimii latine, fiind relegat de Împăratul Octavian August, în anul 8 e.n., și nu exilat în regiunea Moesia Inferior, la Pontus Euxinus/ Marea Neagră, Dobrogea românească de astăzi.

A murit în condiții neelucidate de istorici, rămânându-i necunoscut și mormântul!

Este autorul de geniu al unor opere de prestigiu universal: *Metamorphoses*, *Amores*, *Heroides*, *Ars amatoria*, *Tristia*, *Ex Ponto*, *Fasti* ș.a., în care lirica lui erotică, plecând de la elegiile lui Tibullus Albius (52 – 19 î.e.n.) și Propertius Carus (c. 49 – 15 î.e.n.), conservând reminiscențe alexandrine (erudiție, cultul formei etc.), amplificate prin procedeele variațiilor muzicale, se regăsește în poezii cu savante subtilități, inclusiv în limba geților, în mijlocul cărora și-a trăit ultimii ani de viață, cum a fost *Panegiricul* Împăratului Augustus, care nu ne-a parvenit, pierzându-se.

După veacuri de uitare, opera lui este descoperită de sasu Valentin Frank von Frankenstein (Sibiu, 20 octombrie 1643 – 27 septembrie 1697, Sibiu), poet și traducător, consilier și jude regal (1684), notar și comes al sașilor. Publică lucrarea *Heca-*

tombe Sentitiarul Ovidianarum, germanice inittaturum, d.i. Nachahmung auserlesener Sprüche des berühmten Poeten Ovidii Nasonis. Hermannstadt, 1679. (Traduceri de Valentin Frank ale poetului Publius Naso în germană, maghiară, română și în dialectul săsesc). Reeditarea cu comentariile de rigoare se datorează lui Egon Hajek (Brașov, 6 nov. 1888 – 18 mai 1963, Viena), scriitor, istoric literar și muzicolog german din România, care o prezintă la începutul secolului al XX-lea: Hajek Egon. *Die Hecatombe Sentitiarum Ovidianarum des Valentin*

Frank von Frankenstein, Sibiu, 1923.

Fără să cunoască lucrarea lui Von Frankenstein, un secol mai târziu, învățatul Prinț Dimitrie Cantemir (1673-1723), îl prezintă în toată amplitudinea de clasic al spiritualității universale pe Ovidiu, în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (1717), din care reproducem un fragment edificator – *Capul IV. Pentru numele dachilor și începătura lor*: „Așe Ovidie poeticul, carile pe vremea lui August au trăit și au fost trimis în izganie la cetate Tomus (care socotim să fie fost unde iaste acmu Cetatea Albă), unde și cartea o numește Pont adecă Marea Niagră, scriind au trimis-o la Roma la un senator, ce-l chema Grețin, carele se trăgea din vechea familia Flachilor, în care se pomenește:

*Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus et illo
Ripa ferox Histri sub duce tuta fuit.*

Hic tenuit Mysas gentis in pace fideli,

Hie arcu fisus teruit ense Gentas.

Adecă

Stăpânit-au pre aceste locuri, o, Greține, odinioară

Flac și

Și sub hătmania lui malurile Dunării fără grija

au fost.

Aceasta în pace credincioasă au ținut

pe massagheti.

Acesta cu sabiia au îngrozit pe gheti, carii

în arce se biziua.”

Catrenul reprodus și tălmăcit de Dimitrie Cantemir a primit o replică contemporană de la latinistul

Teodor Naum:

Pe aceste locuri Flacus a comandat odată:

Sub dânsul n-avea teamă la Istrul cel barbar,

Căci el ținu supuse a Mesiei popoare

Și-nspăimânta pe geții ce se-ncred în arc.

(Publius Ovidiu Naso. *Scrisori din exil./ Ponticele. Lui Graecinus*. În românește de Teodor Naum. ESPLA, 1957, p. 233)

În a doua parte a secolului al XIX-lea, Ovidiu este redescoperit de un alt învățat – Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907), istoric, filolog, scriitor, ziarist, care îi publică în revista sa „Columna lui Traian” (București, III, 1827, p. 240), în original și traducere, titrată românește *Ovidiu la Gurile Dunării*, elegia a 10-a din *Tristia* (Lib. III), reluată integral în „Convorbiri literare” (Iași, VI, 1872, p. 430-431), „Familia” (Budapesta, IX, 1873, p. 269-270) și, ulterior, de alte peste douăzeci de publicații până în anul 1937, când a fost inclusă de Mircea Eliade în ediția B.P. Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice* (București, Editura Fundațiilor Regale, tom I, p. 54-59), împreună cu elegia *Darul Dunării* (*Pontica*, III, 8). În *Istoria critică a Românilor* (Fd. II, vol. 1-2, 1875), precum și în studiul *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice* (București, 1892), B.P. Hasdeu va sublinia importanța operei și prezenței lui Ovidiu la Pontul Euxin/ Istru.

În 1887, la Constanța, va fi ridicată o statuie din bronz, reprezentându-l pe Ovidiu în poziție meditativă, datorată sculptorului italian Ettore Ferrari (1845-1929), a cărei replică va fi inaugurată în 1925, la Sulmona/ Abruzzo, locul nașterii poetului,

RECONSTITUIRI CULTURALE

comună înfrățită cu localitățile Constanța (România), Hamilton (Canada), Burghausen (Germania), Zakynthos (Grecia).

În secolul XX, biobibliografia lui Ovidiu capătă dimensiuni academice nu numai în România, la fel și manifestările dedicate lui.

În prezent, Ovidiu, împreună cu Horațiu (65 î.e.n. – 8 e.n.) și Virgiliu (70 î.e.n. – 19 î.e.n.), își au locuri de onoare în tratatele de istorii ale spiritualității române și universale.

Propunem spre reproducere *Ovidiu la Gurile Dunării/Tristia*, lib. III, 10/, în traducerea lui B.P. Hasdeu.

OVIDIU LA GURILE DUNĂRII

Tristia, lib. III, eleg. 10.

*De-ar fi să și mai aducă aminte de Nasone
În Roma vr'o ființă, și dacă fără mine
A mai remas acolo ceva din al meu nume,
Să știe dar că 'n țara, în care al mării luciu
În veci nu se 'ntâlnește cu zodia 'nstelată,
Aici îmi duc eu traiul în sânul barbariei,
Cu fearele sarmate, cu Bessii și cu Geții,
Nedemni a le respunde un echo 'n versul meu!*

*Cât mai adie ventul recoritor al verei,
Avem un zid de valuri, prin care ne scutește
De cruda lor năvală curgând la mijloc Istrul;
Vai însă când sosește posomorâta iarnă
Rânjind grozava-i buză, și când începe gleba
A cărunți cu 'ncetul sub marmora de ger!*

*Și crivețul pornește, și neaoa împlie nordul,
Și cade, cade, cade: nici soarele, nici ploaia
N'o mai topesc acuma, căci frigul o'mpetrește;
Și până să dispară un strat, s'așterne altul,
Și'adesea 'n aste cuiburi de ghețuri îndesate
Privești într'o grămadă zăpezi din două erni!*

*Și'atăta-i de cumplită furtuna deslănțată,
Încât răpește case, ducendu-le departe,
Și turnuri maiestoase în praf le risipește;
Și sguduit atuncea în temelie polul,
De spaimă se 'nfioară selbatecele ginți!*

*Și barbarul îmbracă nădragi și pei informe,
Cât din a lui făptură deabia se văd obrajii,
Dar până și prin blană dă gerul în putere;
Și pulberea de ghiață pe barbă scânțeează;
Și te cuprinde groaza, când sloiuri cristaline
Se'nchiagă printre plete și se ciocnesc cu freamăt
L'a capului mișcare; și'n vas înghiață vinul
De-l scoți în bolovane păstrând figura oalei,
Și'n loc a soarbe spum, mănânci bucăți de vin!*

*Să mai descriu eu oare, cum râurile toate
În poduri le preface suflarea crudei erne,
Ș'atunci din oboseală c'un strop de apă vie
De vrei să-ți stemperi setea, spargi întărita ghiață,
Săpând adânc o groapă căscată la un loc!*

*Cgiar uriașul Istru, pe care nu-l întrece
A Nilului lărgime, acuma se sbircește
Sub viscolii de criveț, ș'albastrele-i talazuri*

RECONSTITUIRI CULTURALE

*Se fac o scoarță tare, și pe furiș sub dânsa
Se scurge 'n toiul mării prin cele multe guri!*

*Și p'unde mai deunăzi plutea corăbierul
S'alunecă piciorul săltând fără sfială;
Ș'a calului copită isbește cu resunet
În lespezi făurite din colosale valuri;
Și boii fără frică pe-această nouă punte,
Sub care stau închise prăpăstii desfundate,
A-lene trage căruța nomadului Sarmat!*

*De necrezut, și totuș eu am vezut chiar marea,
Chiar marea 'ncătușată de-un bloc imens de ghiață.
Tăcută, neclintită sub țeasta-i lunecoasă;
Și n'o văzusem numai, dar am ămblat eu singur
Pe creștete marine călcând ca pe țerenă...
D'aveai și tu a trece asemeni mări, Leandre,
Nu te 'nghițea 'n velvoarea-i un mai ăngust abis!*

*Respins de ger, delfinul tot indeșert se 'ncearcă
În aer să trăsalte pe-a mării suprafață;
Și ventul de la criveț, trântindu-se cu sgomot,
Turbează făr să poată un val din loc să miște;
Și vasele, ca 'n cercuri de marmoră cuprinse
De ghiața ce le 'ncinge, stau țepene: vâslașul
Talazurile dure azi nu le mai despică;
Și unda degerată, cu capete afară
Vezi peștii ce se 'ncrustă, și unii mai trăesc!*

*Atuncea dar când Pontul și Dunărea spumândă
De iarnă 'mbrățișate prind peliță de ghiață,
Pe-a Istrului lucioasă și măturată cale*

*Călări pe cai selbateci vrășmașii vin încoace,
Vestind a lor sosire săgețile ce zboară,
Și remănend drept urmă pământul despoiat!*

*Țăranii fug departe, lăsând câmpia pradă,
Și barbarul răpește puțina-i avuție,
Tot ce putu să strângă săteanul prin sudoare:
Și carele și turme și sărăcia toată!
Apoi pe robi îi leagă cu mânele la spate...
Se duc, se duc sermanii, privind cu desperare
În urma lor ogoare ce n'o să le mai vază
Și focul ce se 'nalță din șubrede colibe,
Căci barbarul aprinde, doboară, mistuește
Tot ce nu poate duce, tot ce nu vrea să lase,
Și stoluri de victime sucumbă sub săgeata-i
În vîrf încărligată, al cărui fer suspese
Din erburi ucigașe un suc înveninat!*

*Aici și'n timp de pace resboiul te 'ngrozește;
De nu mai vezi pe barbari, e spaima ce ți-o lasă;
Și nimeni nu cutează pe câmp să tragă brazde:
Și țelină uitată rămâne sterp pământul;
Nici desfătatul strugur nu crește 'n umbra viței;
Nici ferbe mustul dulce în naltele basinuri:
Un pom nu se zărește, pe care ca 'n vechime
Să scrie un Aconțiu cuvinte de iubire;
Pustie, tristă, nudă, nici arbore, nici frunză...
Fugi, fugi de-această țară, tu omule ferice!
Și totuș din întreaga nemărginită lume
Aice, ah! aice osânda m'a trimis!*

(„Convorbiri literare”, anul VI, 1 februarie 1873)

Magda URSACHE

„Sunt momente când Bahluil mi se pare un afluent al Styxului” (dialoguri atipice cu Adrian Alui Gheorghe)

„Când i-au scos, fără anestezie, plămânul stâng și pentru asta i-au extirpat pe viu 7 coaste, Streinu recita strigat, de durere, Corbul lui Poe”

Adrian Alui Gheorghe: *Ce reprezintă Iașul pentru dvs.? De ce ați rămas la Iași? Cât de curată este albia culturală a Bahluiului? Dacă nu ați fi rămas la Iași, în ce altă zonă v-ar fi plăcut să trăiți? Contează în vreun fel locul în configurarea unei opere?*

Magda Ursache: *Iașul e iubire și reprezentare. Am venit aici din drag, în 1962, pentru admiterea la Facultatea de filologie, cu mintea plină de ce s-a scris despre Târgul Ieșilor, dulcele. M-am lăsat dusă de Dimitrie Anghel: „Iașul e o vastă familie în care toți se cunosc, se ajută și se tolerează”. E mottoul conferinței *Despre prietenie*, cu participare Topîrceanu, Demostene Botez, Mironescu, Panait Istrati, Otilia Cazimir, Gr. T. Popa, Lesnea... „Prietinul” Sadoveanu l-a găzduit pe Panait Istrati. Fapt rar la el: n-a mișcat un deget pentru ministrul de Justiție, Lucrețiu Pătrășcanu, arestat ca antisovietic, pentru că ceruse la Cluj drept egal pentru tricolor: să stea lângă steagul cu seceră și ciocan. Sadoveanu era pe altă baricadă; scria ceea ce Păstorel numea *Mitrea Cu-Cur*.*

Dar să trecem. Sandu Teleajen i-a finanțat debutul lui Lesnea; Kirileanu l-a salvat pe Iorga, cu... pluta, în '33; în '37, când cărțile bădiei Mihai erau arse în piețe de legionari, l-au susținut scriitorii, actorii, universitarii... Păstorel l-a provocat la duel pe zăludul de Gorge Pascu, pentru că trăgea sforile să fie scos G. Ibrăileanu din Universitate. Mai târziu, Gavril Istrate chiar l-a scos din Facultatea de filologie pe savantul Gh. Ivănescu și i-a înhățat norma. Cum observați, caut cu lumânarea amicitiiile de cursă lungă între scriitori, deși știu bine că în tradiție e ura interconfrăți: Arghezi și Călinescu *versus* Ion Barbu; Ion Barbu *versus* Arghezi; Sebastian *versus* Camil Petrescu; Crainic *versus* Rebreanu și reciproca... Dar Caragiale îl apela în scrisori pe Alexandru Vlahuță cu „frate Vlahuță”, o carte de versuri a lui Coșbuc o numea „carte de boierie”. Și sunt atâția instabili în amicitie (că prietenie nu-i pot zice), încât nu găsesc un alt elogiu al prieteniei mai sincer decât scrisoarea lui Barbu Delavrancea către Panait Cerna, din 26 mai 1912: „Crez că ești «un mare poet» [...]. Ești adânc, ești sincer, ești emoționant. Ești, desigur, un mare poet”. În aceeași scrisoare, spunea că lui Vlahuță, după ce l-a citit, i-a scris și că au rămas prietenii.

teni 27 de ani: „strâns legați într-o prietenie netulburată de nimeni și de nimic”.

Dar există și versantul celălalt, pe care ideologia sau prostia încercau să sufoce valoarea...! Trebușoara nu e nouă și nici nu se termină azi. Am folosit termenul versant, amintindu-mi că pe vremea când „se edifică” barajul de la Bicaz, pe un versant al munților din preajmă lucrau civilii, oamenii așa zis liberi, pe celălalt versant munceau deținuții. Din când în când veneau scriitorii, ziariștii sau pictorii de la București și își înmuiau condeiul sau penelul în „sosul” muncii și al vremurilor noi. Și scriitorii epocii au trăit pe versanți separați...

Așa e, pe versantul opus, Iorgu Iordan l-ar fi înghițit de viu pe Noica, Miron Radu Paraschivescu pe Tonegaru; pentru Beniuc „șarpele de zdrobit” era Blaga; pentru Wald, Cioran nu era decât „filosoful descompunerii burgheziei occidentale”. Dar deja o „cotisem”: ura de clasă socială și intelectuală se propaga intens. Și „lumina” venea de la Răsărit. Bătrânul repeta deseori: „Cât întuneric a venit de la «lumina» asta!”. În '34, Osip Mandelștam a fost condamnat la 3 ani de detenție. Prietenul Pasternac putea interveni pentru el, la Stalin. N-a făcut-o, dar Daicovicu, sub Dej, l-a scăpat de pușcărie pe Blaga, iar Arghezi l-a recomandat, în '58, pe Traian Chelariu să fie reprimat, după detenție, în Uniunea Scriitorilor. Din păcate, biblioteca donată Filialei Iași a URSS a fost risipită de „revoluționari”, în dâra evenimentelor din 22 decembrie '89, când cărțile BCU au fost mitraliate

și arse. Da, îmi place să caut excepțiile: Max Blecher, Bogza și Sașa Pană au fost buni prieteni. Aristide Blank (căsătorit, scurt, cu Cella Delavrancea) i-a adus lui Pârvan, de la Viena, o tipografie, cu tot cu cehul Tomek. A fondat editura Cultura Națională cu Nae Ionescu, în 1920 și Premiul Techirghiol-Eforie. Cel dintâi premiat a fost Mircea Eliade, cu *Maitreyi*. Barbu Slătineanu și G. Călinescu (prin nepotul său, dr. Cingiu) au reușit să-l interneze pe ftizicul Vladimir Streinu după o hemoptizie. În lipsa adeverinței (câmpul muncii), fusese zvârlit din spital, pe o targă, după o lună de la pneumotorax. Când i-au scos, fără anestezie, plămânul stâng și pentru asta i-au extirpat pe viu 7 coaste, Streinu recita strigat, de durere, *Corbul* lui Poe (fapte povestite de Ussi Iordache-Streinu în „Litere”). Zaharia Stancu i-a făcut rost de zece grame de streptomycină și de pastilele albe de Pas. L-a salvat de la moarte. Și-a șters multe păcate cu gestul ăsta de camaraderie.

***„Conform moralei proletare,
desculții i-au interzis pe culți, analfabeții
pe erudiți, subdotații pe excepționali”***

În vremurile tulburi ies la suprafață toate mizeriile, deși se spune că atunci se văd cel mai bine și caracterele...! A avut Iașul acelor vremuri vreo particularitate, față de ce se petrecea în țară?

Așa e, de asta revenind în apele Bahluiului postbelic, o, ele deveniseră din ce în ce mai tulburi. Câți escroci ilegaliști, ca Șulimzon, n-au pozat în victime

Un cuplu teribil al Iașului: Magda și Petru Ursache

ale xenofobiei românilor! Ilegalistul se lăuda că urcase pe casă, fluturând o cârpă roșie, ca să le indice aviatorilor sovietici unde să arunce bombe. În presa cotidiană, Mișa Novicov cerea împușcarea unor profesori universitari. În „Iașul nou”, *pretty woman* Georgeta Horodincă se delimita: *Adio, domnule Miorescu!* Gustul pentru marile valori era disprețuit. Conform moralei proletare, desculții i-au interzis pe culți, analfabeții pe erudiți, subdotații pe excepționali. Și cum se mai înghesuiau să-i citeze pe Lenin-Stalin, iar Dan Mănuță pe... Mao. Vorba lui

Dorin Tudoran (*Certocrația*, 24 apr. 2012): „neavând talent nici măcar la Stalin, s-a apucat de”... Mao. Râca era în floare (roșie) la revista condusă de muncitorul Dumitru Ignea. Se dușmăneau pe viață și pe moartea unora. Din cauza pizmei, Labiș și Dan Hăulică au plecat repede din Iași; la fel, Marin Sorescu. Inamiciția, după o observație critică, rămâne constantă ca pirul în câmpul literiei. Cel cu observația e desconsiderat pe vecie de cei incapabili să primească o afirmație, o opinie contrară. Și el, și prietenii lui, ceea ce nu încurajează deloc, în aseme-

nea ziare și reviste, gândirea critică, spiritul critic. Am avut și eu parte de astfel de jigodii și de flatulențele lor literare la adresa mea. Am căzut, fără vreo tabără, între taberele celor care se privesc. E, în fapt, cea mai gravă problemă a breslei, nu numai ieșene: nimic nu-i catalizează pe scriitori. Răfuiala între breslași e sindromul alergic al multora. Ce *Goma* mea? Ce *Brebanul* meu? Ce mama mă-sii lu' *Alui*? Dar, cum Dumnezeu nu doarme mereu cu capul pe-o mănăstire, sunt mai puțin talentați, mai puțin expresivi decât cei înjurați.

E plină viața literară românească de trădări, de delațiuni, de ticăloșii care fac să îți stea mintea în loc. Avem o mare capacitate de ticăloșie, mai vizibilă cu cât persoanele care „o practică” sunt mai importante ...

Da, de asta repet, că trebuie: Paul Goma a fost scos din URSS când era sub arest. Documentul i l-a adus anchetatorul. Satisfăcut! Pe Nicolae Breban l-au exclus prietenii din Biroul URSS: Matei Călinescu, Nichita Stănescu, Baltag, N. Manolescu, plus Preda și Bogza. Lui Ion Pop nu i-a plăcut poezia lui Sorin Mărculescu și a refuzat-o pentru antologia apărută în „Lettres Nouvelles”. Dumitru Țepeneag a intrat în explozie: „Dar la urma urmelor cine-i Pop acesta? Eu sunt de vină că nu l-am ras din timp, ba i-am dat și nas... Na, acum trag ponoasele” (însemnarea din 29 iunie '79, în *Un român la Paris*). Cât despre ingratitude, ea e tipică scriitorului român, deci și celui ieșean. Știu, din *Memorii II*, p. 108-109, că N. Breban i-a oferit cronica „României literare” lui Mircea

Iorgulescu. „S-a grăbit printre primii «să arunce piatra» în romanul *Bunavestire*, a doua zi după plenara C.C. care condamnase brutal cartea, prin vocea unui alt fost amic, Titus Popovici, și a secretarului general Nicolae Ceaușescu și în aceeași revistă unde l-am angajat și i-am dat spațiul critic cel mai prestigios”. Iar Lucian Raicu nu-l mai saluta, deși îi dăduse tot spațiul pentru critică literară.

Mutatis mutandis, asta am pățit și eu după excluderea de la revistă. Am înțeles atunci că a spune bună ziua unui coleg, în casa căruia ai intrat de *n* ori, ține de caracter. M-a durut indiferența celor pe care i-am susținut, în pofida temătorului Leonțică. Nu, n-am avut *dolce vita* socială în Yashington, dar am rămas aici din cauza Bătrânului. Știam cât își dorea relația, de la catedră, cu tinerii.

„Mașinii de scris îi știam caracterul (caracterele), cu al/ ale amicilor era mai greu”

Câtă apă ar trebui să curgă pe Bahlui ca să spele mizeria istorică? Sau și asta se „împrospătează”? Sau e vorba de mizeria veche peste „noile dureri”?

Sunt momente când Bahluiul mi se pare un afluent al Styxului. Dacă intrai în condiția de nedreptățit, acolo rămâneai. PCR-ul doar se lăuda că face dreptate. Îți dădea dreptate, dar nu o făcea. Mașinii de scris îi știam caracterul (caracterele), cu al/ ale amicilor era mai greu. Să nu-mi spuneți că i-am ales greșit, că știu. Bătrânul mă dojenea, excedat de faptul că Turtureanu „atitudina” contra mea: „Fii atentă,

Magda, ăsta are trei fețe, nu doar două”. Am trecut peste răul comis de Turtureanu și rău am făcut. Când a fost dat afară, de la „Cronica”, după 27 de ani de muncă, în primăvara lui ‘98, cred că am fost singura care am protestat, deși el îmi luase locul tot la „Cronica”, cu ajutor peckeristo-frățesc.

Un ins poltron e mai greu de dibuit când suntem tineri. Odată cu trecerea timpului, comportarea unuia dintre ei a devenit din ce în ce mai decepționantă. Mă refer la Iacoban, cel mai dexter social din tot târgul, în vocație certă pentru scaune de șef: revistă/ editură/ teatru/ alte și alte ziare și reviste... Postocialist, îl văd invitat de posturi și ne spune cât de bine a făcut din posturile deținute. Nu și cum i-a băgat la post pe unii și i-a ridicat în slăvi pe alții. După ce am fost eliminată de trei ori în 2 ani, de la Universitate și de la Institutul „Philippide”, l-am întrebat dacă n-are vreun loc de corector la Junimea sau la „Convorbiri literare”. Uitându-se pe video la un film, mi-a răspuns că aiurez. Cum să-mi dea el un post de corector după ce am făcut așa greșeală de tipar? De ce mi-a fost scris (corectat) de doamna Virginia Burduja n-am scăpat decât în ‘89.

Câți proști și prostovani n-au ocupat posturi importante, pe bază de sluj la Cărmaciul și Cărmacea. Vorba Anei Blandiana: „Îi plâng pe proști, dar proștii mă înving”. La Iaș, cazul Grigurcu s-a multiplicat și înainte, și după ‘89, când Bahluiul emana rău de tot. O fi egalitate, dar nu pentru căței, ci pentru dulăi, tauri, berbeci. Dar, Doamne, vremelnice mai sunt măririle! Bătrânu n-a avut parte de cinstiri/ măririi,

nici nu le-a vrut. Cum îi urmăresc sublinierile cu creionul în cărți, iată una din Nietzsche, *Zarathustra*: „Îmi plac libertatea și aerul curat al pământului, îmi place să dorm mai bine pe piei de bou, decât pe cinstirile și măririle lor”. Da, n-am avut *dolce vita* ca atâtea neveste de propagandiști, dar încrederea Bătrânului în mine a fost mai puternică decât negarea ori indiferența politrucilor, dar și ale cobreslașilor. Șomam! Întâlnindu-ne pe stradă, am avut parte de compasiunea lui Iacoban. Ne-a deplâns: „Cum vă descurcați voi dintr-un singur salariu?”. De neconceput, *n’asa*? Pe noi condiția existențială precară nu ne-a descurajat. Ne amuza când rămâneam de la un salariu la altul fără bani și vindeam borcane. Există și un haz al sărăciei. Trăiam *la cea mai înaltă ficțiune*, formularea batjocoritoare a postmodernului Florin Iaru după titlul unui roman proletcultist, *La cea mai înaltă tensiune*.

Opera dumneavoastră, eseu sau roman, e o ilustrare vie a acelor vremuri... Și care le conțin și pe acestea, pe care le trăim, evident. Trăim în ficțiune? Ne mai ajunge ficțiunea din urmă? Cum ne mai putem proteja de ticăloșia endemică?

O scenă de „înaltă ficțiune”, narată în *Astă-vară n-a fost vară...*, dar trăită de mine și de Petru. Iat-o. Aproape de vila scriitorilor din Neptun, era o baracă de tir. Aveam libertatea de-a trage cu pușca sau cu praștia. Lui Petru îi plăcea să-și încerce norocul și puterea. Nu rata niciun foc. M-am hotărât să încerc și eu. Eram îmbrăcată în cea mai excentrică rochie a

mea, lungă, galbenă cu un fel de blazoane de muschetar, roșii; cu spatele gol, traversat cu bretele subțiri, încrucișate. Am ochit morișca, s-a învârtit. Am ochit toboșarul, l-am nimerit. Și leul a căzut. Și iepurele. Apoi soarele, apoi luna, boantă de-atâtea urme de alice. „Cum ai făcut?” s-a minunat Bătrânu, care îmi încărcase arma. Simplu. Am închis ochii și i-am văzut pe toți: Leonte, Andriescuțu, mic de stat și moșic cum n-a mai stat, nulă Teodorescu, șeful Institutului, ne-cercetător, rectorul, Aurelian Bondrea, ministrul Învățământului Teoreanu... I-am ucis cu arma mea inofensivă, cu pușca mea benignă de la baraca de tir. Cei „împușcați” n-au avut ce să-mi mai facă. I-am doborât. Rectorul fusese leul.

Frumoasă răzbunare! Cred că o să încerc și eu, la un poligon asemenea, să fac curățenie în lumea ticăloșită cu care mă confrunt...! Deși, cred că transferul acestor indivizi în lumea personajilor „de fabulă” este mult mai apropiată de modul nostru de a ne răzbuna, scrisul acționează mult mai radical...! Am văzut și la dumneavoastră, Universitatea care ucide este o carte care aruncă în aer tihna unei instituții în care prostia și mizeria morală plus cea intelectuală își făcuseră un modus vivendi ...

Să fie adevărat că scrii și rescree primul roman? Că-l reutilizezi pe primul? Eu, da, recunosc, scriu și rescree istoria eșecurilor mele, dar nu din ranchiună, ci ca să se știe ce/ cum a fost. Pe câteva dintre aborigenii iașiote le-am făcut personaje de roman. Boris Vian s-a răzbunat... literar pe Sartre,

care i-a sedus blonda soție. A devenit ridicolul Jean Sol Partre. E știut că Regman i-a făcut surcele lui Buzura *Fețele tăcerii* (pe nedrept, zic eu). Buzura nu l-a iertat: a numit Redman un personaj sinistru și l-a făcut să se îmbolnăvească de cancer. Eu l-am făcut pe Alexandru Andru să cadă în closetul Miliției din Păcurari, pe drumul de întoarcere de la Zilele „M. Sadoveanu”, din Pașcani. Pe Mănucă, Bătrânu nu contenea să-l salute spunându-i domnul Milucă, alt personaj din *Rău de România*. Indiviziiăștia ne-au strâmbat destinele. Să-i uiți și să-i ierți, așa cum îți cer cărțile sfinților? Mă străduiesc, după învățătura Sf. Serafim din Sarov, recomandată de Părintele duhovnic, I.C. Teșu, să nu mă mai tulbur, să nu mă mai mânie pe cei care ne-au nedreptățit, pe mine și pe Petru, chiar dacă mânia mea e legitimă și, după '89, liberă. Am deținut mulți ani o rubrică, exact cu titlul ăsta, *Mânie liberă*. O predică a monahului de la Rohia (N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, Ed. Dacia, 1997, pp. 213-214) m-a ajutat, scriind că mânia legitimă nu-i totdeauna păcat capital. Pentru minunea de monah Nicolae există două feluri de mânie: una păcătoasă, „izvorâtă din ură, pizmă, nestăpânire de sine, resentiment, necugetare” și alta legitimă, „stârnită de spectacolul sfâșietor al răutății dezlănțuite, al strâmbătății triumfătoare, al nedreptății făcute semenului meu ori semenilor mei sau al ocărării, al asupririi și batjocoririi lui ori a lor”. Această mânie „e cu totul rațională și e declanșată dinafară”.

PRETEXTE DE DIALOG

„Când am venit în Iași, am căutat casa Diditei Mavrocordat pe Cuza Vodă, fostă Golia. În casa asta se certase Liszt cu Wieniavski și tot acolo l-a întâlnit Liszt pe Barbu Lăutarul ...”

Dar Iașul nu e numai peisaj cu mizerie morală, cu prostie și ranchiună... Ați descoperit și „celălalt Iași”?

Aș putea spune că, în momentele când eram umiliți de politrucii, când strâmbătatea aparatului de propagandă triumfa, ne ajuta tot Iașul. Oh, plimbările noastre „răsfoind Iașul”, cum am scris în *Rău de România*. În iarba mică de pe „Coasta Boacii”, cum îi spuneam unui deal din Șorogari, pe „acoperișul lumii” de la Repedeu... Aveam nu una, ci mai multe

fontane di Trevi: în grădina botanică, pe Corso, dar și la Buzău, într-un bazin al gării, unde se aflau broaște țestoase și pești care-și schimbau culoarea. În mica pădure fragedă din spatele Școlii Normale, lângă izvor, culegeam urzici și ciuperci roșii – urechiușe –, din care Petru făcea borșuri sănătoase. Urcam dealul Muzelor și coboram pe Scăricică, în „mahalaua celestă”, unde se afla casa lui Mihai Ursachi, în fundacul Dochia (cea de pe Sărărie e un fake).

Dar ce spuneam? Fugeam în Tătărași, să vedem cum înfloreau salcâmi, în susul Căii Sâmbetei, când înfloreau socii, la Breazu, când înfloreau *rosa canina*, la casa Sadoveanu, fostă Kogălniceanu, fostă reședință a baronului Neushatz, din Podu Verde,

Casa Callimachi din Iași, imagine de epocă

cum se numea Copoul, când înfloreau liliacii. De câte ori i-au schimbat numele edilii și noi buletinele! Din 23 August, a devenit Bd. M. Eminescu, apoi, Bd. Copou, acum Carol I. Fusese Bd. Malinovski, pe vremea ocupației sovietice. Când am venit în Iași, am căutat casa Didiței Mavrocordat pe Cuza Vodă, fostă Golia. În casa asta se certase Liszt cu Wieniavski și tot acolo l-a întâlnit Liszt pe Barbu Lăutarul. N-a știut nimeni care era. Dacă întrebam de muzeul Ilie Pintilie, aflam mai repede. Mai târziu, din '63 încoace, Bătrânu a știut să-mi răspundă la toate. „Cinema «Elisabeta»? Da, în capul străzii Gându”. De ce s-a dărâmat Jokey-club? De ce nu s-au păstrat hotelurile London, Paris, Glantz? Binder am aflat unde era, în spatele casei unui ilegalist, casă devenită sediul Junimii, cu o gogoșerie alături.

Bătrânu mi-a arătat Palatul Sturdza, unde bezedă Grigorie cultiva tutun *bectimis*. Obeliscul Leilor, construit în 1832, pentru cinstirea Regulamentului Organic, nu-i plăcea deloc. Pufnea: „Auzi! Prima Constituție modernă a Moldovei! Mereu Rusia ne-a luat ce nu i-a aparținut. Am suportat în timpul războiului ruso-turc invazia a 150.000 de militari ruși. Ca lăcustele. Între 1829 și '34, în Principate a guvernat în forță Kiselev, introducând Regulamentul Organic, în 1831. A fost un fel de ocupație sovietică *avant la lettre*. În 1835, Orloff, în numele țarului, i-a propus sultanului să cumpere Principatele pentru 36.000 de franci. Zicea Marx că o tragedie istorică se repetă, devenind a doua oară farsă. Se poate și invers, ca farsa să devină tragedie. Cum a fost după 1944. N-ar trebui ca bustul Eminescu să stea lângă Obelisc”.

În curtea casei Nădejde, de pe Sărărie, Petru mi-a arătat statuia lui Maiorescu, prăvălită peste lăzile cu câlți pentru saltele. A fost, apoi, topită și preschimbată în clanțe de uși universitare. Dar ce nu știa Bătrânu despre „Oxfordul” de pe Copou? De ce lălalalt n-a avut parte. Lui, ca și mie, târgul, dulcele, i-a oferit circumstanțe constant nefavorabile. Totuși, l-am iubit. Ne întorceam de pe Copou cu crengi înflorite de *forsythia*, de alun, cu floare mică, roșie, de corn... Eram și noi niște *hippies* din socialism. Petru, cu ținuta sancționată de rector. „Rectorul mă vrea tuns și ras”, râdea el, după ce și-a lăsat barbă... subversivă. Nu s-a ras; cu vestele lui provocatoare și-n blugi, eu, cu rochii ciudate de Fondul Plastic. Preferată era una maro, cu-n *entre-deux* de dantelă *orange* în talie. Ne intersectam mereu cu Val Gheorghiu, purtând ochelari suspecti cu lentilă verde, pe Păcurari ori pe Belvedere, la Observatorul Astronomic, ba chiar pe vreo hudiță ca Abrahamfi („Bătrâne, o știi pe nevasta arhitectului? Ce femeie!”).

Val era un Rudolf Valentino al redacției „Cronica”. Crud, elegant, parșiv, colecționa „fățulici”. O boemie mai legendară decât a lui a fost doar cea a lui Mihai Ursachi. Iașul scenografic pictat de Val e magnific, însă prevăd că n-o să mai rămână nimic din această scenă pentru întâmplări nemaiauzite. Termopanul, pe care l-a urât, a invadat tot. Măcar, că a murit, nu mai vede apunând *Iașii vechilor zidiri*, titlul prof. acad. Ioan Caproșu, devenit, la Ilisei, *Iașii vechilor... iubiri*. Dar de ce m-aș plânge? „Ruinurile Târgoviștei” sunt peste tot, de la Timișoara-n toată țara. La fel, în Iași.

Cred că niciun „iașiot” născut sub teiul/ teii lui Eminescu nu ar vorbi atât de frumos despre Iași. Cred că ați fost predestinată acestei părți de lume...!

Da, se poate spune și așa. Iașul e iubire pentru mine încă din liceul buzoian. Citisem *Iași de odinioară* de Rudolf Suțu, dar și *Masa umbrelor*, a lui Ionel Teodoreanu. Îmi imaginasem cum arăta Palatul Administrativ (Roznovanu), Trei Sfetitele (Trei Ierarhi) ori grădina Socola, cumpărată de Alexandru Mavrocordat (denumit Mușunachi pentru că era un om al farselor), de la Mihalache Sturdza. Palatul Culturii, reconstruit în 1926 de arhitectul Ion D. Berindei, în stil neogotic flamboyant, îl aveam pe o cartolină alb-negru. Pe ieșeni, îi vedeam buni și blânzi, ca bunicii Teodorenilor, soțul doamnei Elencu. Îmi plăceau doamnele cu numele lor de boieroaiice: Maritza, Agripina, Săftița, Eufrosina, Pulcheria, Zulnia, Zoe (ca și bunica mea), nepoate de hatmani, de moruzzești, de rosettești, de vogorizi... Cumpărând de la magazinul de mode al doamnei Babette, de pe Ștefan cel Mare (pe Lăpușneanu, era magazinul de pălării ale francezului Delpeche). Intrau în cofetăria din fața Bisericii Catolice, unde se vindeau renumiții covrigi de zahăr, iar înghețată puteau mânca la elvețienii George și Tuffli, care fondaseră, la 1870, cofetăria Tuffli. Cât despre domni, membri Jockey Club, cred că fiecare voia să fie un *arbiter elegantiarum* ca Leon Bogdan, fiul vornicului Emanuel Bogdan. Și parcă-l văd pe Neculai Gheuca, „frac, clac, ghete de lac”. Iubirea de adolescență a Iașului a fost augmentată, începând din '63, de Petru. Nu mergeam numai pe obscure și înguste stradele și

străduțe (știi ce-a vrut să spună Mircea Platon cu adjectivul *subtile*, din titlul *Cartea străduțelor subtile*), cu flori și cu motani. Petru m-a dus pe strada Săvescu, la zarzărul roz, dar și pe Săulescu (să nu faceți vreo confuzie), strada din josul Pieței Unirii. Mihai Săulescu sărise singur în fața mitralierelor germane, nemaiprimind ordin de înaintare. Tot pe Săulescu, am aflat Palatul Copiilor, fosta casă a lui Alecu Beldiman, cel evocat de Eminescu, în *Epigonii*: „Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic”. M-a dus la bustul și la mormântul lui Grigore Ghica (sculptor Karl Stork, 1875). Pentru că a protestat contra cedării Bucovinei către Austria, pașii turci i-au tăiat capul. Îmbălsămat, a stat înfipt pe zidul Seraiului, la 1777, din Constantinopol. „Independența costă, Magda!”. Petru știa că, întorși din refugiu, ieșenii au găsit, pe peretele Bibliotecii Centrale Ferdinand, o inscripție: *Min niet*. Nu sunt mine. „Cine ar fi crezut să fie atâtea mine, începând din gară!”. În gara Iași, erau echipe de evrei secondați de soldați sovietici, înarmați. Permiteau intrarea refugiaților pe baza „neimplicării în prigoana antisemită”. Era suficientă o declarație a unui vecin care-ți voia casa și nu mai obțineai „adeverință de intrare” în oraș și-n locuința ta. În primăvara lui '45, în Iașul fără conductă de apă, cei bănuți de „atitudine antisovietică” erau arestați, dispăreau... Ce prezumție de nevinovăție? Buletinul era vizat de chestură după ce semnai o declarație de apartenență politică. Trebuia să găsești acte, martori, ca să-ți probezi nevinovăția. Ana Pauker ținea discursuri agresive pro lumpenproletari. După fiecare mi-

ting ori marș (bine organizate de comuniști), se aplica mai abitir *jus talionis*: se numeau arestări pentru „cercetări speciale”. Am aflat multe documentându-mă pentru *Rău de România*. „Nu te teme, Magda, scrie și asta”. Am scris. Noi doi am fost în toate pe aceeași lungime de unde: scurte și lungi.

**„În studenția mea, ne întâlneam în fața casei
cu cerdac a lui George Lesnea. Ca să nu încurc
jumătățile și sferturile de oră, stabilisem:
totdeauna la și 23...”**

*Mă uluiți cu atâtea amănunte... La dumneavoastră
co-există Iași-ul de sub frunte cu Iași-ul din inimă...*

Doamne, câte voiam să văd, câte voiam să știu când am venit în Iași! Dar unde erau cele care nu mai erau? Anticăria Kupermann, librăria lui Daniil, unde vindeau antichități și timbre frații Șaraga. Nu mai era nici librăria Cristofor, erau însă dughenele sordide de pe bulevardul gării, din Târgu Cucului, de pe Golia... Peste drum de Mitropolie, fuseseră cei mai vechi librari; Petrini. În casele Finkelstein, din str. V. Alecsandri, fusese altă librărie. Nici nu mai vreau să merg pe acolo, ocolesc, după ce Casa „Vornic Alecsandri” a fost retrocedată. „Magda, e trist veselul Alecsandri”, mi-a spus Bătrânu când am trecut pe lângă statuia lui din fața Teatrului Național. Îl întrebam multe și de toate. Unde a fost teatrul Tivoli? Dar hotelul Rusia? Dar hotelul London? Dar sediul ziarului „România”, în 1917? „Ei, n-am prins chiar Primul Război Mondial. Te pomenești, mă râdea cu ironia lui blândă, că voi ai

s-o găsești aici și pe coana Marghiolița Rosetti Sturdza”. (Îi spuseseam că recitisem o *Masa umbrelor*). „E umbră și ea. Trist este că-i *umbră* și Academia Mihăileană, precursoroarea primei universități a țării, unde Kogălniceanu a ținut primul curs de istoria românilor. Demolată în perioada Dej”. Dar câte nu dispăruseră? Ediliile noastre au memorie scurtă. Și arhitecții. Unul dintre ei mi-a spus odată că nu visează altceva decât să demoleze strada Lăpușeanu, istorică. Parțial, a reușit. Demolările erau numite de o propagandistă la pionieri „reformulări arhitecturale”. Hala de pește a lui Gustave Eiffel (1925) a fost demolată în 1988. Din ruini în ruini mergi popor luptător! Pe Lăpușeanu, în locul Berăriei Bragadiru de la 1909, s-a construit un cinema, „Tineretului”, bântuit de șobolani în ultimul deceniu Ceaușescu. Acum e demolabil și el, dormitor pentru aurolici. Turnul gării nu mai are ceas și a fost cât pe ce – ironia sortii – ca Miron Costin să rămână fără pană. Statuia lui Wladislaw C. Hegel, de la 1901, a fost ținta unei glume proaste. Și cât s-a scris în presa postsozialistă că ar trebui dată jos statuia Adoc, a Independenței! Au fost furate și vândute la fier vechi busturile lui B. Șt. Delavrancea (1924, Ion Mateescu) și N. Gane (1943, Richard Hette). A dispărut și bustul lui Ciprian Porumbescu (1957, Iftimie Bârleanu). De statuia lui Mihai Viteazu, cu soclul deteriorat ciclic de țigăniea adusă de primarul Simirad pe Copou (s-au furat toate plăcile de gresie ale soclului) se reazimă biciclete de închiriat. Ce s-o fi ales de proiectul lui Nichita Danilov, atunci, în 2008, directorul Casei de Cultură „Mihai Ursachi”, de a se realiza

PRETEXTE DE DIALOG

„zidul personalităților”? Voia, împreună cu pictorul Felix Aftene, să pună plăci cu mâinile oamenilor de cultură importanți, turnate în bronz. Știați că Titu Maiorescu a numit Iașul „capitala culturală a țării”, una și unică? Regele Carol I, în discursuri, folosea des sintagma „a doua capitală”.

În cărțile dumneavoastră există „materie” pentru o monografie sentimentală și... antisentimentală în același timp, a Iașului. Cum v-ați documentat? Câtă ficțiune ați pus acolo unde lipseau documentele certe?

La documentarea pentru romanul *Rău de România* m-a ajutat mult Petru. Găsisem câte ceva

despre Andrelici, care, pe la 1885, striga „3 chiftele 10 bani la boieri și la golani”, îmbrăcat în negru, cu țilindru și ghete de lac. Cu coșul în spate, punea bas-tonul la gură și imita o trompetă și un flaut. Vânzătorul de chiftele a făcut apoi, la București, Conservatorul, cursuri de teorie, canto și solfegiu. Era bas. În Podu Verde, pe stânga, cum urcai, erau casele unui acordor de pian, Miler, surd. Le acorda surd fiind. Timpul, așa cum am scris în *Rău de România*, avea răbdare cu boema ieșeană. „Magda, localul Tanasachi, în grădina *Chateaux-aux-fleurs*, era mai vestit decât Bolta Rece”. Manaș Cantăr, din strada Lozonski, peste drum de seminarul Veniamin, n-avea

Jockey Club Iași. În plan depărtat, Biblioteca Centrală Universitară Iași

decât „vinuri acătării”, „de la Grasă pân’ la Otonel”, cum vestea firma. Gureșa coană Catinca, de la „Trei sarmale”, avea pelin brumat în mai și Cotnar natural. Serile, până târziu în noapte, se sta la „Viața lungă”, din capăt de Copou și de tramvai, bodega lui Anton Vidrașcu. Pe Lăpușneanu mai ales ne lăsam invadați de imagini vechi, cu Moişă Zingher, care-și aștepta domnii artiști în prag. „Vă salut cu respect general”, de unde și porecla crîșmei: „La respect general”. În studenția mea, vechea poștă, din vremea domnitorului Mihail Sturdza, era berărie. Am prins și berăria Zimbru din Păcurari, proprietate Zvec. Nu mai e. Bătrânu numea străzile cu numele lor vechi, ca și tata. În Buzău, nu mergeam la cinema „Bălcescu”, ci la cinema „Moldavia”. Mergeam din Zlataust în Piața Unirii, fostă grădina Trayan și proprietate a fostului primar Scarlat Pastia, pe lângă statuia Cuza a lui Raffaello Romanelli, dezvelită în 1912; luam strada Lăpușneanu în picioare: de la Muzeul Unirii (1806) până la Fundația Ferdinand (1934); pe lângă biserică Banu, cu Casele Tiktin, pe lângă magazinul de muzică și papetărie Hirsh și Finke, pe lângă frizeria Pavlicovski, tată și fiu, spre cârnățarul Fotachi. Mai în deal, fusese un magazin cu noutăți muzicale și papetărie, Papa Maugsch. Coboram pe Râpa Galbenă, urcam apoi pe Esplanada „Elisabeta” (1908), de-a lungul primei Grădini Botanice și ajungeam, după un ocol, la statuia Mihai Eminescu de Ioan Schmidt-Faur, care nu-i plăcuse nici lui Minulescu, nici lui Topîrceanu. Știam că au așezat-o întâi pe locul lui A.D. Xenopol, apoi, în ‘57, au mutat-o la Fundație. Bătrânu era supărat pe ceea ce numea „jocul statui-

lor”. Student, în ‘57, fusese de față când au dărâmat cu târnăcoapele Monumentul Reîntregirii, donat de sculptorița Olga Sturza, în 1924. Grupul statuar a fost refăcut în 1990 și se află acum în Piața Universității „Gr.T. Popa”. Nu știu dacă mai arde „flacăra veșnică”. Consilierii s-au plâns că i-ar costa prea mult gazul.

Da, problema gazului „ars de pomană”, pentru un „monument al reîntregirii”, e o treabă care îi încurcă pe vremelnicii consilieri „partinici”...! Așa cum i-au încurcat și teii, din centru. Din tot ce mi-ați spus, cred că există un Iași numai al Magdei U. și care e deasupra Iașului pierdut în conjuncturile vremurilor și care nu îi iartă pe sentimentali, pe cei care mai pot iubi un colț de stradă, un ceardac care dă spre Rai sau o statuie care își trăiește răbdătoare eternitatea...!

După 7 august 2013, Târgul Ieșilor e și mai puțin dulce. Urc Eternitatea „sub un cer noros respirând sacadat descheiat la toți îngerii”, cum scrie Victoria Milescu în poemul *Grăbire*. În ciuda tuturor necazurilor, am rămas unită cu casa noastră și cu cimitirul. Bătrânu a plecat spre „viața deplină”, așa numită de Părintele Stăniloae, după ce o radicală doamnă doctor a comandat 5 stenturi și doctorașul din subordine, deși știa că nu face bine, s-a supus ordinului. În studenția mea, ne întâlneam în fața căsuței cu cerdac a lui George Lesnea. Ca să nu încurc jumătățile și sferturile de oră, stabilisem: „totdeauna la și 23”. O să mor la „și 23”, ca să fiu sigură că Petru mă așteaptă.

Dionisie VITCU

Un om pentru eternitate: Ion Coman

Iulie 1963. În fața Institutului de Teatru, la intrare, pe holuri, forfotă mare. Fete frumoase, *artiste cu diplomă* și băieți chipeși toți juni primi ai teatrului românesc întrețineau o atmosferă veselă, într-o stare de așteptare continuă. Trebuia să se întâmple ceva. Ni se pregătea ceva. Din când în când zumzetul se potolea și glasuri adunate în cor rosteau: *bună dimineața, să trăiți maestre...* Intrau în clădire profesorii noștri, maestrul teatrului contemporan se îndreptau spre Rectorat unde ni se „pregătea ceva”.

Prin ușa masivă, înflorată, din fier forjat, intra Moș' Costache, rectorul IATC, marele domn și artist Costache Antoniu, urmat de o suită de personalități străine, ne da mâna, ne întreba în treacăt „*ce faci drăguță*”, nămaișteptând răspunsul nostru, oricum prea lung, și își vedea de drum. În urma lui, cu pași mărunți urcau spre mezanin Ion Șahighian, Alexandru Finți, Lucian Giurchescu, Angelo Pellegrini... mulți necunoscuți și, printre ei, tânărul Ion Cojar, profesorul cel mai îndrăgit și iubit, nu numai de generația noastră!

Comisia de repartiție și numire guvernamentală s-a adunat la secretariatul facultății; își începea activitatea la ora 9. Zumzetul și veselia noastră, *a artiștilor din promoția '63*, se potolise, grija și emoția ne marcase, zugrăvind-ne chipurile în lumina pa-

lidă, așteptând aruncarea zarurilor.

Sosise momentul, sosise clipa să ne luăm zborul în viață și să ne urmăm destinul. Încotro și unde?

Știam că teatrele bucureștene nu angajează pe nimeni, că n-au locuri și mai ales știam că trebuie să ne facem stagiul trei ani în provincie. Noi, *teatraliștii*,

Ion Coman

(imagine din arhiva Teatrului Tineretului Piatra Neamț)

eram avantajați față de absolvenții altor Universități care trebuia să plece în cele mai neașteptate și nebanuite cătune. Noi aveam locuri în orașe, și nu în orice fel de târg: în orașe mari și cu teatre! Noi ne puneam atunci problema *marelui oraș și a marelui Teatru*, care peste noapte să *ne însteleze* și să *ne îngaloneze*.

Holul din fața sălii unde lucra *Comisia* guvernamentală zumzăia liniștit ca un stup și liniștea cerută se respecta cât era cu putință. Printre noi, cei care așteptam să intrăm în ordinea mediilor, se foia fel de fel de lume civilă, rude, prieteni, gură-cască... *lume ca la teatru!* În lumea asta pestriță se învârteau și colegi de-ai noștri mai mari, angajați deja în teatre, interesați să ne atragă alături de ei. Auzeai ici și colo câte un răspuns: „da, dar dacă îmi dai locul ăla... că mi-a pus Luca 6, *om vedea!*”!

Prin forfoteala aceea de pe coridor, un grup de fete s-a repezit spre un tânăr actor care abia sosise în capul scărilor. Elegant, înălțuț și bine legat, în ținută de vară, cu pantaloni de culoarea cafelei cu lapte, călcat frumos la dungă, cu o cămașă albă chinezească cu mâneci scurte care lăsau să se vadă două brațe păroase de urs, cu degete subțiri, fine, de pianist, crescute din palmele durdulii ca niște pâinițe, mângâiau cărți proaspăt-apărute în librăria Academiei. Cu o față rotundă cu trăsături feminine, tuns scurt, cu niște ochi negri-căprui jucăuși, cu un obraz de copil sănătos, hrănit bine, se opri, își ridică sprâncenele negre-stufoase și ascultă mirat gurițele care se întreceau în cuvinte neînțelese de mine de

pe locul unde mă aflam.

Când frumoasele artiste și-au încheiat setul de întrebări, tânărul domn s-a dat un pas înapoi, le-a privit cu luare aminte, așa cum s-ar fi mirat în fața *Carului cu boi* de Grigorescu, s-a apropiat de ele și le-a spus ceva, ceva după care pălmuțele lor ca niște fluturi roz au început să roiască în jurul capului frumos de adolescent. Un răs sănătos de bărbat a întors toată asistența spre locul acela și mulți s-au apropiat de noul venit, colegul nostru mai mare de la Moni Ghelerter, Sandu Lazăr. Nu m-am apropiat. Ședeam în colțul meu, depănând banalități cu Val Uritescu, care era mai îngrijorat ca mine. „*No, trăjnim-ar, mă duc oriunde, am să reușesc, ai să vezi, am să le arăt eu, ai să vezi!*”! Nu ziceam nimic, gândeam la fel și eram de aceeași părere. Deodată mă trezesc bătut pe umăr de artistul care se întreținuse în capul scărilor cu colegele mele: „*Ce faci, băi, moacă?*”. N-am zis nimic. Nu mi-a plăcut. „Eu nu-s băi moacă, eu sunt Vitcu și-ai să auzi de mine”. Am gândit, n-am spus-o cu glas tare.

Simțind că nu mi-a plăcut gluma, fața i s-a luminat, cu ochii lui blânzi și zâmbetu-i cald, mi-a înșeninat fruntea și rezemându-și brațul pe umărul meu mi-a zis: „*Vitcule, ești foarte talentat, tu trebuie să vii la Piatra Neamț, vorbesc eu cu Coman și are să fie foarte bine, vrei!?*”.

M-aș duce, am zis, dar... Ce dar? Piatra Neamț pentru tine și tu ești pentru Teatrul de acolo.

Așa a început cariera mea și prietenia cu Sandu Lazăr, artistul cărturar care s-a risipit (și încă o face

și astăzi) pentru teatru în general și mai ales pentru Teatrul Tineretului din Piatra Neamț. Câți îi suntem și i-am rămas datori acesui artist care s-a bucurat de succesele noastre și ne-a sporit popularitatea?!

Îmi așteptam rândul să intru la Comisie. Uitasem de Val, de ceilalți colegi. Mă chinuia un gând: dacă e cineva înaintea mea și *optează, cere* Piatra Neamț? Dreptul omului! Mă duc la Galați. La Iași nici nu mă puteam gândi, ar fi trebuit să am proptele, și n-aveam. Poate totuși am noroc.

Frământându-mă eu printre confrăți, văd îndreptându-se spre mine doi domni scunzi, tunși scurt, puteau fi securiști, dar nu erau. Unul cărunt cu față rotundă, cu ochi albaștri, îmbrăcat într-un costum gri-petrol, cu o cămașă cu guler lung, o cravată grenă atârându-i până peste curea, însoțitorul, cu un pas în urmă, brunet cu o față de copil necăjit, cu ochi negri întrebători, serios, chiar grav: „*Tovarășe Vitcu, sunt directorul teatrului din Piatra Neamț și am auzit că vrei să vii la mine*”. N-am știut ce să-i răspund. Mă uitam speriat când la cel cu ochi albaștri, când la cel mic cu ochii negri. Amândoi erau gravi, serioși și așteptau să le răspund. Ce să le răspund? Crezând că mă târguiesc cu ei, Coman a continuat, *dragă îți dau casă, două roluri principale și-ți fac palton, nu, Covali?* Edy Covali se uita numai la Coman nu și la mine, lucru care m-a făcut multă vreme să cred că secretarul literar de atunci, directorul de mai târziu, nu mă agrea. M-am înșelat. *Bine, tov. Director, dar... am încercat să zic... Când intri la Comisie, eu mă ridic și-am să spun, pe asta îl vreau la mine, tu să spui da.*

Bine? Bine. Hai, Covali!

Inima a început să-mi bată zgomotos sub urechea stângă și nu mai auzeam nimic în jur. În urechea dreaptă se repetau sunetele glasului meu găjâit: da, da, da!

Mi-a venit rândul la *aruncarea zarurilor*. Am intrat în sală și m-am așezat pe scaun în fața lui *Moș' Costache*. „Drăguță, aeste sunt teatrele... unde te trage așa?”. Pe un perete în spatele lui era un panou cu toate teatrele din țară și locurile lor vacante scoase la repartiție. N-am avut timp să deschid gura, Ion Coman s-a ridicat și a zis: „*Tovarășe rector, pe asta îl angajez chiar de azi, 10 iulie, actor la Teatrul din Piatra Neamț*”. M-am întors spre sala plină cu oamenii responsabili în direcțiile teatrelor din țară, i-am privit cu ochi blajini de mucenic din iconă veche, pe Coman și Edy Covali, și am zis un *da* apăsător ca în fața ofițerului stării civile.

Am ieșit pe hol. Nu știam dacă trebuie să mă bucur sau nu. Eram acoperit cu întrebări, *cum e, câte locuri mai sunt, ce ai ales, Piatra Neamț, da, da, da...*

„*Ți-a pus Coman mâna-n cap!*”! Ce-a vrut să zică asta? N-a trecut mult timp la mijloc și, la ieșirea din Institut, s-au apropiat Petre Ciubotaru și Virgil Andriescu. Coman, vorbind cu noi, se uita în ochi la Sandu și la Edy. „*Eu v-am ales pe voi, v-am urmărit de mult, sunteți cei mai talentați din promoția asta și fiindcă știu că sunteți oameni serioși, așa cum v-am promis, casă, două roluri principale și paltoane, am să mă țin de cuvânt*”. Covali, dus pe gânduri, se uita undeva deasupra noastră, și, cu un surâs amar, cred

că citea: *învățați, învățați, învățați!* Numai Sandu ne privea cu o bucurie copilărească.

Vara, în trecerea timpului, se strecura greu. În sat, la Ibănești, nu-mi găseam locul și nu prea aveam ce face. Așteptam septembrie, să înceapă repetițiile, să joc teatru, să intru în lumea artiștilor când mă pomenesc cu factorul poștal că îmi aduce un mandat de bani. Mă minunez. Directorul Ion Coman mi-a trimis salariul pe lunile iulie și august acasă. Prima dovadă de respect și considerație față de *artistul* angajat. Trebuie să răspund cu aceeași monedă, mi-am zis, și așa am și făcut. Am fost corect și față de instituție și față de Coman, cu mărunte abateri, bineînțeles.

Fără știrea părinților mi-am luat cei doi frați, am intrat în bufetul satului și, câtă lume era acolo, și era ceva lume de colectivști, a fost *cinstită* de mine din primul salariu. Petrecerea la bufetul satului a durat până dimineața, când ne-am întors acasă pe două cărări.

Pe la prânzul cel mare, mătușa Maria, o soră mai mare a mamei, a trecut pe la noi și-a întrebat „ce mai fac băieții?”. *Dorm*, a răspuns mama. „Tu, Anetucăi, au îmbătat jumătate de sat la bufet, au cumpărat toți covrigii căcați de găze și le-au dat oamenilor ca desert să poată bee (n-a fost chiar așa, nici cu băutul, nici cu covrigii, mătușa m-a bârfit o țără)”. Așa a aflat mama de primul meu salariu! S-a făcut că nu știe nimic și nu m-a întrebat decât peste o săptămână, când i-am adus de la Dorohoi niște *ațică* pentru o rochie – cu banii care mi-au mai rămas în buzunar.

Important rămâne faptul că satul aflase că am scăpat la leafă, că sunt artist de teatru și că de acum pot să mă însor; numai că auziseră ei că artiștii sunt cam bețivi, și eu le-am dat ocazia să-mi scoată vorbe!

Vara a trecut, s-a stins încetșor, a venit septembrie și mă aștepta teatrul. Teatrul... *de la gară drept înainte sub scări, lângă biserică!* Pe o bancă, în fața intrării, Mihai Duduleanu, regizor tehnic, doamna Nuți, soția lui, filozofau cu Vasile Cristian și Rada Moldovanu povești, povești... povești vânătorești despre teatru, și furându-mă cu coada ochiului mă studiau. Simțeam că nu sunt pe gustul lor, nu le plăceam, nu semănam a fi june prim. E drept că nici ei nu reprezentau ceva deosebit pentru mine. Îmi suna în minte același slogan... *o să vedeți cine sunt, o să vă arăt eu...!*

Au sosit și ceilalți colegi, am fost prezentați colectivului fără prea mare pompă și... la treabă! Întrebarea pusă secretarului literar de organizatori m-a neliniștit și-am devenit agitat. *Ce înlocuiri sunt în spectacolele care au loc săptămâna asta?... nu m-ar fi interesat... dar a apărut Decizia: Noi, directorul Teatrului Tineretului, Ion Coman decidem: în Călugărul... din Dracul uitat va intra Dionisie Vitcu... Pof-tim? Stați așa, tov. Director, unde-i rolul principal?... Eu nu fac, eu nu joc, îmi dau demisia!... N-ai voie că ești *stagiar*, hopa! Cum așa? Așa cum ai auzit.*

Plânsete, scrisori, reclamații la Radu Penciulescu, directorul general al teatrelor, profesorul meu. Nici un răspuns. *Vrei nu vrei, bei, Grigore, aghiazmă!* A venit seara spectacolului, și cu ochii umflați de

LUMEA LUI VITCU

Constantin Constantin și Dionisie Vitcu
în spectaculul *Dracul uitat*, regia Marcel Anghelescu, 1963
(imagine din arhiva Teatrului Tineretului Piatra Neamț)

plans, cu ironiile colegilor mai mari, am debutat fără să am o vorbuliță, într-un Călugăr beat și, vorba lui Ion Fiscuteanu, care făcea un rol dumnezeiesc, am fost genial.

În programul teatrului era *un capitol*, deplasări la țară. La geamul luminat într-un moment dat, apare o decizie cu o nouă distribuție, și Dionisie Vitcu – *Hațoi* din *Academicianul* de Vintilă Omaru. Iar scandal, iar proteste... *tov. actor Vitcu, ți-am dat casă* (o cabină pe care o împărțeam cu pictorul scenograf Mihai Mădescu), *îți fac palton, fii cuminte și vezi-ți de treabă*. Ce puteam face? Am înghițit lacrimile și iar m-am pus pe treabă. Mofturi, mofturi, dar când e vorba de scenă datoria e sfântă. Încet, încet cu ajutorul celui care a fost un artist rafinat, un pedagog și un aristocrat în deplin înțeles al cuvântului, Gabriel Negry, „am făcut o creație”. Mă gâtuia totuși gelozia când, la sfârșitul spectacolului, venea la cabină soția unui coleg mai mare și-i spunea: Neluțule, ai fost aplaudat de 30 de ori, el avea 10 replici! Nu-mi convenea, dar nu ziceam nimic, știam că vor să mă necăjească și, vorba unui hâtru, *asta-i situația, Maricică!*

Ion Coman, ne însoțea de multe ori în turnee, prin satele nemțene. Se plimba cu mâinile la spate, prin fața camionului cu decor și din când în când arunca pieziș câte o privire spre noi, care cu mulțumire și înseninare ne adunam la autobuzul lui Ghiță, celebrul șofer al teatrului, dar și cel mai bun critic. Numai ce-l auzeam: „ești mare, nea Vitcu!, niște fumei când ieșeau din sală râdeau de mata cum faci

închipuri și semeni ruptă bucățică cu dascădul fârniț de la biserică lor”. Râsete, ciupeli, vorbe de duh în doi peri la adresa debutului meu. Înghițeam cu noduri și mă făceam că nu-mi pasă de glumele lor. Așteptam *seara adevăratului meu debut* pe scena Teatrului, cu lumea aleasă, cu reviste și cronicari de la București, cum știam că organizează directorul Teatrului nostru. Așteptam.

Și... a venit și *seara debutului* în adevăratul înțeles, pe care îl pricepeam eu atunci, la vârsta aceea când voiam totul: și glorie, și bani, și casă, și iubire, și flori și... îmi suna în urechi un dialog: „să nu muncesc mult, să mă odihnesc, să mănânc bine, vorba unei mame în gară la Dorohoi care își petrecea feciorul, să se căpătuiască în lume și care la despărțire i-a spus sărut' mâna mamei, sănătate la neamuri și apă la găini”!

La geamul luminat s-a afișat decizia cu distribuția la piesa *Noaptea e un sfetnic bun* de Al. Mirodan. Sosise primul rol principal, *Cercetaș* – rol de compoziție.

E bine, mi-am zis, sunt în distribuție cu Radu Voicescu, Ioana Manolescu, Ion Fiscuteanu, Costică Drăgănescu și regizorul Cornel Todea, căruia pe toată perioada repetițiilor i-am scos peri albi. Nu voiam să asimilez nimic din ce-mi indica. Eu știam ce trebuie să fac și aveam impresia că mă subordonează lui Radu Voicescu care de fapt avea rol *gras*, era cotate cel mai bun actor și, de fapt, așa era. Cornel Todea n-a avut ce face, a înghițit tot, pentru că eram *omul lui Coman* și nu putea să mă schimbe din dis-

tribuție. M-a păscut însă până astăzi. Nu m-a mai distribuit niciodată și, când am vrut să intru la Teatrul „Ion Creangă”, mi-a făcut o recomandare pe măsura *comportamentului* meu. N-a fost îngăduitor, înțelegător și iertător ca directorul meu Coman. Totuși, recunosc, mi-a făcut un mare serviciu... locul meu nu era la Teatrul „Creangă”!

A venit seara premierei, emoții paralizante, încurajări, ajutoare din patea celor *botezați în ale scenei*, aplauze, flori, felicitări... ești mai mare ca Ciubotărașu... ai *sfeclit-o*, te dă afară Coman, *fiscutenism* și cu toatele la un loc, brava! *Ai învins Vitcule, brava*. Primul care m-a îmbrățișat cu lacrimi de bucurie a fost Sandu Lazăr, de la care promisem la cabina unde mă machiam un vraf de cărți, cu urare de succes și încredere. Avea obiceiul, pe care îl păstrează și astăzi, să facă colegilor cadouri în cărți, multe, frumoase și proaspete, noutăți din librării.

Directorul Coman îmi arunca din când în când câte o privire și citeam în ochii lui prietenie și că... e bine. Edy Covali, mai puțin entuziast, mi-a strâns mâna și mi-a zis: *o să fie bine*.

Intrasem în top. Învinsesem culisele, eram de acum *artist de Piatra Neamț*. Domesticit și cu deplină încredere în forțele mele, în muncă, în talentul *fiscutenist*. La Piatra Neamț munca era obligatorie, *forțată și sfântă*, mai ales noaptea, când liniștea și inspirația se îngemănează. Noaptea, numai noaptea, la repetițiile de noapte statornicite de *Iani Cojar*, fără plata sporului de stres, de periclitare, ne înnoabila talentul. Ne rămânea timp suficient să întârziem

până la cinci dimineața la „Ceahlăul”, la taclale, glume și nebunii potrivite profesiei și vârstei. Când auzeam „*ora închiderii*” ne ridicam cu greu și fiecare se trăgea spre culcușul lui.

Toți locuiam împrejurul teatrului. Coman avusesse grijă să ne aibă aproape. Dimineața la ora 9 începeau repetițiile și el, directorul Ion Coman, stătea în cabinetul său după perdea și monitoriza pe cei ce întârziu 5, 10, 15 minute. Ne-a lecuit de întârzieri prin penalizări la salariu, 10, 15, 20%. Scandal, proteste, degeaba. Ne-a domesticit repede și degrabă. Dimineața, la 8.30, puteam fi văzuți în colț, la alimentara, vis-à-vis de teatru, cu sticlele de lapte la gură ca niște trompetiști, spălându-ne mațele de otravă. Intram în teatru bâiguind și numai ce auzeam glasul frumos timbrat al lui Traian Stănescu prin culisele teatrului, *eu nu-mi bârfesc directorul meu*, slogan care de cele mai multe ori ajungea la urechile omului, care oricând se putea afla în spatele nostru, și atunci cineva ca să ne atragă atenția striga tare „să trăiți, tov. director!” și acesta era, de obicei, Cristian Vasile, regizorul tehnic.

Timpul s-a scurs în clepsidră și a venit ziua când m-am hotărât să mă acuez în trupa Teatrului Național din Iași.

Directorul Ion Coman, aflând de intenția mea, și cum repetam în *Vulpoiul din Răzvan și Vidra*, s-a interesat când este programat concursul la Iași, și-mi pune *vizionare*. Iar am *sfeclit-o*, ce mă fac? Trebuia neaparat să obțin cumva un certificat medical... la Coman nu era de joacă, atunci când era vorba de tea-

tru și despre programul teatrului.

Un prieten, medic ieșean, abia ieșit de pe băncile facultății, mi-a propus să mă *opereze* ca să-mi dea certificat medical. Coman avertizase pe toți *medicii prieteni* că-i dă pe mâna securității, dacă cumva îndrăznesc să-l saboteze cu actorii și, cu toate că doctorii erau prieteni cu noi, nu s-a încumetat nimeni să treacă peste avertismentul lui Coman. M-am hotărât să mă operez de amigdale. M-am înfățișat doctorului, i-am spus că vreau să plec la Iași, că am probleme cu gâtul. Fornăiala mea era un indiciu că ceva nu-i în regulă medical, marele specialist mi-a atras atenția că nu sunt probleme și nu e cazul. Am insistat, am vrut neaparat, profitând de o pauză la teatru, mințeam și...

După câteva zile, viziune! Vitcu lipsă! *E operat. Ce are? Ceva cu gâtul, dar în câteva zile se face bine și vine.* Cred totuși că directorul meu știa tot. Nu era omul să înghită orice minciună, era tot timpul informat de tot. Știa ce se întâmpla în teatrul lui și în toate teatrele din țară.

A dat un telefon la Iași, era prieten cu Lazăr Miscovici, un mare manager de teatru, află că s-a ținut concursul și că un actor de la Piatra fusese admis.

Cu gâtul umflat, cu bucuria în suflet și cu transferul în buzunar, m-am prezentat la secretariatul teatrului. Coman n-a vrut să vorbească cu mine, a trecut pe lângă mine fără să se uite. Am continuat repetițiile, s-a ținut în sfârșit viziunea și totul a fost foarte bine. Am realizat un *Vulpoi* de top; iar felițări, iar cărți de la Sandu Lazăr cu urări de noroc

„în noul tău teatru”, cu mulțumiri din partea directorului pentru realizarea rolului (!).

Ultima premieră a stagiunii '66-'67, *Răzvan și Vidra* în regia lui Gabriel Negry, cu Olga Bucătaru și Cornel Nicoară în rolurile principale.

Lumea din teatru se pregătea de vacanță. Îngheșuală mare la casieria teatrului, la ușă și prin apropiere, Ion Coman. Coman era peste tot, printre noi, și era și când nu era. Știa tot.

Ajuns la rând mi s-a înmănat un plic mare. Deschid plicul și amușesc. În plic găsesc decizia prin care eram *premiat și avansat la categoria II-a*, lucru rar petrecut în Teatrul românesc, la acea dată. Mi-au dat lacrimile, m-am apropiat de Coman, mi-a întins mâna și mi-a mulțumit pentru serviciile aduse teatrului. Aveam remușcări. Eu, care i-am făcut atâtea neplăceri (și nu eram singurul), eu, care l-am jignit cu voie, sau inconștient, sunt premiat în bani și ridicat rang...!

M-am apropiat din nou de el, m-am uitat rugător în privirea lui întrebător-mirată, mi-a întins din nou mâna și mi-a urat succes. Era obișnuit cu trădările actorilor, prietenilor și femeilor!

Am fost un actor iubit, cultivat și răsplătit cu prisosință de directorul Ion Coman, Edy Covali și Al. Lazăr - consultant apropiat al lui Coman. Îndrăgostit până la totală dăruire de colectivul Teatrului Tineretului, dintotdeauna și din toate timpurile.

Decizia directorului Ion Coman de a mă avansa la categoria II-a după trei ani și jumătate de activitate a însemnat pentru mine primul titlu de glorie

LUMEA LUI VITCU

și de recunoaștere a calităților mele.

Ani de zile, câțiva actori apropiați ca vârstă au cerut directorului Teatrului Național Iași cu insistență să nu-mi fie recunoscută decizia lui Coman și să fiu adus la rândul lor cu salariul; actori care, de altfel, atunci când nu *le ieșea* ceva prin talent și har, o trăgeau spre bășcălie, lucru pe care îl practică și astăzi. N-am ținut seama de ei și mi-am urmat crezul în *studiile postuniversitare* de la Piatra Neamț.

La mai bine de jumătate de secol de la debutul meu din Teatrul Tineretului, mă gândesc cu recunoștință la cei care au cultivat în noi, în mine în spe-

cial, dragostea pentru frumos prin teatru, pentru Teatru, și pentru actorie. Atât cât mi-a stat în puteri le-am urmat exemplul și am considerat Teatrul Tineretului dintotdeauna trambulină de lansare a tinerilor actori. La cursurile mele de la Universitatea de Arte din Iași i-am rezervat un capitol important.

Rămână veșnică amintirea pionierilor teatrului românesc instruiți la Piatra Neamț sub direcția celui mai mare și mai împătimit om de teatru, omul care și-a sacrificat totul din viața lui privată pentru *Scenă* și slujitorii ei talentați – **ION COMAN**.

(Septembrie 2017)

Teatrul Tineretului din Piatra Neamț

Aurel Ghițescu, file de jurnal (II)

Aurel Ghițescu (1895-1972), nume quasi-necunoscut azi, a fost, vreme de mulți ani, unul dintre liderii trupei Teatrului Național Iași. În paralel cu actoria a activat ca profesor la Conservatorul de Artă Dramatică din Iași. Apogeul carierei îl atinge în 1954, când i se conferă titlul de Artist Emerit. Anii 50 îl relevă publicului și în ipostaza de actor de film (În sat la noi, Arendașul roman, Diminețile unui băiat cuminte). La jumătatea anilor 60, imediat după ieșirea la pensie, Aurel Ghițescu începe să își scrie memoriile. Rezultă un manuscris de circa 200 de pagini, îngrijit de Val Săndulescu și Ion Aurel Manolescu pe care, din păcate, actorul-actor nu-l va vedea publicat. Depus la Editura Junimea, este amânat, apoi abandonat. Manuscrisul ajunge, în final, în patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române. În cursul acestui an, așadar la mai bine de jumătate de veac de la scrierea lui, va deveni carte, ca proiect editorial al Editurii Muzeelor Literare.

Valoarea teatrologică și, în general, culturală, a memoriilor lui Aurel Ghițescu este indiscutabilă. Fidel observator al societății în care se manifestă, bun teoretician și având mereu conștiința istoriei, Ghițescu devine un martor credibil al timpului său, pe care ni-l descrie, subiectiv, dar articulat, pasional, dar pertinent. State Dragomir, Mihail Sadoveanu, Mihai

Codreanu, Aglae Pruteanu și mulți, mulți alți oameni de teatru ieșeni devin personaje ale unei narațiuni alerte și emoționante din care recuperezi fragmente foarte importante ale Iașului interbelic, dar și, în mod special, ale Naționalului ieșean dintre cele două războaie.

Satisfacțiile de lectură ale unui teatrolog sunt maxime. I se decupează, cu claritate, curente teoretice ce ghidau activitatea teatrală a timpului (apusul naturalismului, începuturile verismului, tentațiile realismului), definirea progresivă a regiei, elemente de artă a actorului, influențele occidentale, relațiile de putere/ dominație din sânul trupei, dictatura societăților, interacțiunea dintre școala de teatru ieșeană și teatrul ieșean, relațiile Iașului teatral cu restul țării etc. Secțiuni remarcabile sunt și cele ce oglindesc perioada de după al Doilea Război Mondial, refugiul Teatrului la Sibiu, dificultățile reconstrucției etc. Imediat după război, dezrădăcinat, deziluzionat, Ghițescu părăsește Iașul. Îl regăsim la Sibiu, apoi la Craiova și, în cele din urmă, la București.

Profesional, Ghițescu a excelat în special la Iași. Foarte bun actor de compoziție, înzestrat cu calități vocale, prezență scenică intensă, dominând afișele deceniilor patru și cinci, Ghițescu a fost iubit de public

și, la rândul său, a iubit publicul ieșean. Bucureștiul, cu ritmurile sale, cu derapajele morale, cu graba de a transforma arta spectacolului în industrie, nu i-a priit. Amărăciunea memoriilor despre care facem vorbire aici e o dovadă în acest sens.

În cele ce urmează, continuăm proiectul de restituire a acestor memorii publicând un nou fragment ce vizează complicații anii premergători și din timpul Primului Război Mondial. Evocările pentru această perioadă teatrală, cel puțin pentru spațiul ieșean, sunt foarte rare. Cu atât mai mult, rândurile de mai jos au valoare de document. (Călin Ciobotari)

(...)

Pe urmele dascălului...

Vara următoare mi-am petrecut-o tot la Piatra Neamț. De astă dată adusesem cu mine, în valiză, textul dramatizării *Crimă și pedeapsă*. Mă ispitea rolul lui Rodion Romanovici Raskolnikov. Covârșitor personaj!

Știam că voi avea de luptat nu numai cu dificultățile rolului, dar, mai ales, cu amintirea încă vie a celui ce până mai ieri întrupase personajul pe scena Teatrului Național: State Dragomir. Nu era deloc ușor. Interpretarea sa era socotită, ca să spun așa, antologică. Oricând putea fi luată drept model. De către orice tânăr actor. Și cu precădere de mine, căruia fostu-i-am ucenic pe scenă, elev la Conservator, și constant admirator. Dar ambiția mea era să nu realizez o simplă copie, o reeditare a interpretării

de odinioară. Mă îndemna la aceasta însăși sfatul pe care State Dragomir ni-l dădea, de obicei, la clasă:

– Fiți voi înșivă! Treceți totul prin sensibilitatea și înțelegerea voastră. Rezolvați totul cu mijloacele voastre. Puneți-vă în valoare însușirile, iar defectele – transformați-le în calități.

Și Maestrul ne povestea cu câtă știință actoricească își rezolvase Petre Liciu, primul interpret al lui Ștefăniță din *Viforul*, greaua scenă a înfruntării cu Vornicul Carabat, pe care-l juca Iancu Petrescu.

Aurel Ghițescu în *Martira*, 1935-1936
(fotografie din patrimoniul
Muzeului Național al Literaturii Române Iași)

Este vorba despre osândirea lui Arbore, la finalul actului III. Iancu Petrescu era un actor de excepțională vigoare, interpretul ideal al personajelor rupte din glia românească – simbolizând laolaltă sănătatea poporului, forța lui de nezdruncinat, sfătoșenia și blândețea, înțelepciunea și umorul lui. Avea un glas de tunet, așa cum îi stătea bine Vornicului Carabat. Petre Liciu, în schimb, avea o constituție fizică mai firavă. Scăpărător de inteligență, cu un haz deosebit, Liciu excela în compoziții, în roluri dificile de comedie. Nu prea era, cum se spune, un actor „de costum”. Și totuși, Delavrancea nu greșise când îl vizase pentru rolul lui Ștefăniță. A făcut din el una din marile creații ale carierei sale.

(...) Reaua credință a tânărului voievod e vădită. Bine pregătit psihologic, momentul justifica nu numai indignarea personajelor – dar și a publicului. Cu subtilă artă, Delavrancea ajunge la punctul culminant:

Vornicul Carabat – *Și după care lege?*

Conduc de proverbiala sa intuiție, Iancu Petrescu își lansa replica aceasta cu o nebănuită forță. Era în glasul său o revoltă cumplită împotriva nedreptății, a lipsei de omenie, a minciunii. Hăuia teatrul, nu alta, când deschidea gura Nenea Iancu! Parcă se rostogoleau niște stânci uriașe de pe înălțimile Ceahlăului...

Liciu trebuia să facă față acestei dispute. Dar cum? Avea o voce mai puțin generoasă decât a marului său partener. El nu putea ajunge la intensitatea vocală pe care o reclama scena. Și totuși, tensiunea

creată trebuia să-și afle o finalitate dramatică. Ce făcea Liciu? Cunoscându-și bine registrul actoricesc, stăpânind excelent datele psihologice ale personajului și ajutat de indicația autorului – „izbucnind de mânie” – Liciu își construise o mișcare de excesivă agitație, cu gesturi aproape necontrolate, după care, într-un „falset” de cea mai pură calitate, realizat cu o neîntrecută artă, rostea spre uluirea tuturor:

– Legea sunt eu!

Și Maestrul Dragomir adăuga, exemplificând:

– Ce ați spune voi dacă, mâine-poimâine, oferindu-i-se rolul lui Ștefăniță, – Ghițescu al nostru s-ar apuca să joace, ca Liciu, în „falset”, numai pentru că așa e tradiția?!... Ar fi o greșeală. El ar trebui, de bună seamă, să-și rezolve rolul potrivit calităților sale. Adică, având glasul său amplu, bine timbrat.

Poate că, în subconștient, am păstrat impresia acelei zile de curs; și poate de aceea, la 23 de ani, nu m-a ispitit tinerețea lui Ștefăniță, ci calma măreție a lui Luca Arbore, pe care o simțeam mai apropiată structurii mele. Și cred că tot atunci, în ziua aceea, am înțeles că tradiția e ceva viu, care trebuie preluată în spiritul ei, în ceea ce are ea esențial și veșnic, profund reprezentativ.

Propunerea mea de a se relua *Crimă și pedeapsă* a fost acceptată atât de Mihai Codreanu, cât și de întregul comitet.

– De acord, mi-a spus Directorul, dar îți cere și Comitetul un serviciu, în compensație.

Mărturisesc că am rămas oarecum surprins. Ce serviciu în compensație putea să-mi ceară Comite-

tu? Știu eu? Față de un rol atât de important cum era cel al lui Raskolnikov, să joc un rolșor mai mărunț?! Dar pentru asta nu era nevoie de asemenea introducere. Disciplinat cum eram, aș fi acceptat – cum de altfel se întâmplase și în stagiunile anterioare. Că doar nu înnebuniseam să cred că sunt sortit să joc numai marile roluri ale repertoriului universal! M-aș fi plictisit! Zău! Căci, la drept vorbind, actorul are nevoie de un „respiro” între două partituri grele. Nu odihnește în sensul totalității inactivității. În teatru, inactivitatea este mai obositoare decât trei repetiții pe zi! E asta una din curiozitățile meseriei, pe care foarte puțini o înțeleg. (Din păcate, n-au înțeles-o uneori nici chiar conducătorii de teatre!) Și, în adevăr, dacă privești teatrul cu mentalitatea funcționărească a slujbașului obișnuit, e de neconceput să ceri să fii mereu pe scenă, când ai putea sta liniștit acasă, în halat și papuci, bucurându-te de succesele de ieri (dacă le-ai avut!) sau visând la cele de mâine (dacă-ți mai permite timpul!). Dar aș vrea, cetitorule, să te conving că ființa asta ciudată care e actorul suferă o deformație exercitându-și profesiunea: plămâniilor lui nu respiră decât pe scenă, în bătaia reflectoarelor, simțind în întunericul sălii răsuflarea întretăiată a publicului pentru care se dăruiește. N-am auzit niciodată un actor adevărat plângându-se că joacă prea mult. Cei ce se lamentează din această cauză nu sunt actori – sunt funcționari dramatici. Ți-o spun cu toată sinceritatea, cetitorule, și cu toată amărăciunea că, supus unei implacabile legi a firii, sunt de-

parte de scenă, de publicul pe care-l iubesc și-l stimez. Mi-e dor de viața adevărată a ființei mele.

Atunci, în biroul Direcției, am stat o clipă să mă gândesc bine. Chiar când jucam pe Othello sau pe Franz Moor, refuzasem oare episodicele roluri ale lui Kritilov din *Învierea* lui Tolstoi? Sau cele câteva versuri ale rolșorului din *Înșir-te mărgărite* de Victor Eftimiu care vesteau moartea Zmeului? Sau rolul din *Martira* de Jean Richepin? Și-atunci, oare ce îmi cerea Maestrul Codreanu în „compensație”?

– Despre ce serviciu e vorba?, am întrebat eu puțin înfuriat, bănuind că practica bârfelii și a intrigiilor se manifestase de data asta cu oarecare eficiență.

– Uite ce e, Ghițescule! Vrem să deschidem stagiunea cu *Răzvan și Vidra*. Trebuie să-l joci pe Răzvan.

Am început să râd. Un râs homeric. Nestăvilit.

– De ce râzi?

– Pentru că nu mă dumiresc, Coane Mihai: eu fac un serviciu teatrului, sau teatrul îmi face mie un serviciu?

L-am jucat, așadar, pe Răzvan la deschiderea stagiunii, la 16 septembrie 1922, având ca parteneră, în Vidra, pe Sorana Țopa. Reluarea piesei lui Hasdeu continua bunul obicei ca piesa de deschidere a fiecărei noi stagiuni să însemne un omagiu adus dramaturgiei românești.

Toamna anului 1922 se vestește deci sub semnul unor evenimente importante: Răzvan, Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă* și, în sfârșit, o nouă îndeletnicire – aceea de suplinitor al Maestrului Codreanu

la clasa de declamație de la Conservator, la solicitarea sa.

Reținut de numeroase îndatoriri ca director al Teatrului, poet ajuns în deplina maturitate a talentului, Mihai Codreanu nu putea face practic față obligațiilor sale de profesor. O vreme îl ajutase actorul G. Cîrja, dar Maestrul urmărea și la Conservator aceeași linie pe care încercase s-o impună la Teatru: introducerea unui suflu nou, mai în pas cu vremurile pe care le trăiam. Spirit înaintat, Mihai Codreanu înțelegea că schimbările petrecute în viața societății, după război, impuneau schimbări corespunzătoare în teatru și în învățământul artistic. Cu atât mai mare socoteam cinstea de a fi fost ales să colaborez la catedra Maestrului Codreanu pentru pregătirea noilor cadre de actori.

Îndeletnicirea aceasta constituia o experiență deosebit de interesantă și de utilă. Dar plină de răspundere, totodată. Mi s-a întâmplat și pe vremea aceea, și mai târziu – când aveam să devin titular al catedrei – să întâlnesc elevi sânguincioși, stăruitori, disciplinați, conștiincioși de care era cu neputință să nu te legi sufletește. Căci fiecare dascăl se leagă de ucenicii săi, ca un părinte. Dar unii dintre acești copii – băieți sau fete – dincolo de calitățile pomenite, erau lipsiți de chemarea teatrului. Numai sânguința și conștiinciozitatea nu ajung în meseria noastră. În elanul lor tineresc, ei își făureau visuri, se vedeau pe scenă, interpretând cele mai variate personaje. Sufeream știind că visurile lor sunt sortite să rămână pentru totdeauna visuri, – niciodată

realizabile. Are oare profesorul dreptul să încurajeze un vis fără sorți de împlinire numai pentru că, sentimental, e legat de elevul său? Nu e oare mai cinstit să deschizi din vreme ochii celui mai puțin dotat, chiar dacă pentru moment îi pricinuiеști o mare durere? Nu va fi însutit mai mare amărăciunea, mai târziu, când, pătruns în hățișul vieții de teatru, se va dovedi inutil, nefolosibil, îngroșând rândurile nemulțumiților care viciază atmosfera culiselor? Dar, în același timp, profesorul are răspundere și față de soarta și viitorul teatrului românesc. Discernământul celui de la catedră trebuie să aibă întotdeauna în perspectivă dezvoltarea continuă a mișcării dramatice, a școlii noastre de teatru. Și această dezvoltare n-o pot împlini decât cei mai buni, cei cu adevărat chemați.

Animat de aceste gânduri, m-am aplecat cu toată seriozitatea asupra muncii de la Conservator, fără a-mi neglija însă obligațiile de la teatru.

Revenind la *Crimă și pedeapsă*, preocuparea mea era, deci, aflarea unei note personale în realizarea lui Raskolnikov. Eram hotărât să preiau multe dintre soluțiile lui State Dragomir, dar să le realizez cu mijloacele mele. Experiența aceasta mă pasiona, cu atât mai mult cu cât abordam un rol de altă natură decât cele pe care le jucasem până atunci.

Influențat de câțiva prieteni ce frecventau cercul „Vieții Românești” am încercat să citesc romanul lui Dostoievski și, implicit, dramatizarea, cu alți ochi. Pentru mine, Raskolnikov nu era niciun caz patologic, niciun revoltat cu conștiința misiunii sale so-

ciale. Încercam să definesc un om trăind în mijlocul unei societăți, al unei lumi, strâmb întocmită, care-și pune pecetea pe faptele și gândurile sale. Raskolnikov n-are vocația ucigașului! E un hoț de mâna a doua! Ce-l determină s-oucidă pe bătrâna cântăreață și să fure numai o parte din ceea ce găsește în dulapurile ei? Ce altceva decât convingerea că în lumea în care trăiește este un spirit ales, condamnat să nu poată ieși la lumină din cauza urzelilor unor oameni ca cei ce aduseseră nenorocirea surorii sale Dunea, a Soniei, a lui Marmeladov... Astăzi, viziunea mea asupra lui Raskolnikov apare mult cenzurată, dar atunci, în 1922, așa gândeam.

Trecuseră mai bine de 25 de ani de când piesa se jucase pentru prima oară la Iași. În acest sfert de veac se reluase de nenumărate ori. Și întotdeauna se bucurase de adeziunea publicului. Dincolo de faima și valoarea romanului, spectacolul se sprijinea pe umerii unor actori iubiți și prețuiți care, alături de Dragomir, făcuseră adevărate creații din rolurile lor: Aglae Pruteanu (Sonia), Verona Cuzinschi (Ecaterina Ivanovna), Rădulescu (Marmeladov).

Pe măsură ce se apropia premiera, mă întrebam cu oarecare neliniște și curiozitate: oare cum va primi, de astă dată, publicul noua echipă de interpreți? Toți erau tineri, e drept, dar se afirmaseră în alte spectacole, îndreptățind încrederea spectatorilor.

Răspunsul la întrebarea mea l-a dat „seria” de reprezentații pe care am făcut-o cu *Crimă și pedeapsă*. A fost, cum spunem noi, un netăgăduit suc-

ces de stimă și de casă. Piesa a rămas multă vreme pe afișul teatrului; chiar foarte multă vreme. Any Braeschi juca pe Sonia, iar Demetrescu-Radu – fratele poetului Traian Demetrescu (Tradem) – era un Marmeladov plin de culoare.

Astăzi, după atâta timp, când stau și mă gândesc, îmi dau seama că dramatizarea lui Paul Ginistry și Hugues le Roux avea unele carențe; era mult inferioară celei pe care avea s-o realizeze – peste aproape zece ani – cunoscutul regizor și om de teatru francez Gaston Baty. În vremea din urmă, Comedia Franceză a prezentat o nouă versiune, prilejuind o valoroasă creație tânărului Robert Hirsch în rolul lui Raskolnikov. Știu că există numeroase discuții în legătură cu valoarea în sine a dramatizărilor. Esteții au discutat și discută în fel și chip mutația din planul epic în cel dramatic. Experiența teatrului confirmă însă un singur mare adevăr: chiar dacă, din punct de vedere literar, valoarea dramatizărilor poate fi pusă la îndoială, neridicându-se aproape niciodată la nivelul romanului sau nuvelei ce le-a dat naștere, – ele au conferit, de obicei, niște partituri de virtuozitate unor mari actori din toate timpurile și de pe toate meridianele.

Am mai jucat în această stagiune pe Wurm din *Intrigă și amor* de Schiller, pe Fouques din *Frumoasa aventură* de R. de Flers și Caillavet, pe Eugen Golescu din *Maura*, o piesă originală de Vasile Iorga, pe Camil Vanda din piesa lui Adrian Pascu, *Veșnicul Idol*, sau pe W. Schmidt din *Vinovat* de Richard Voss.

La închiderea stagiunii am trăit bucuria unei noi

avansări. Corul cârcotașilor a bâzâit din nou:

- Chiar așa, bre? La fiecare an?
- Ce atâta grabă? Că doar e tânăr!

Le-a răspuns tuturor Maestrul Codreanu, căruia îi ajunseseră la ureche zvonurile și șușotelile. A răspuns cu umorul lui obișnuit:

- Păcătos regulament are teatrul! Auzi! Să avansezi numai pe cei ce muncesc!... Și în vremea asta, comoditatea și lenea nu pot fi răsplătite în niciun fel! E nedrept, zău!...

„Of, of, copchile!...”

Când a trecut vremea? Iată, am împlinit 28 de ani... Sunt om în toată firea, societar al Teatrului Național. Am în spate o activitate de 12 ani. Am jucat mult în acest răstimp. Am atacat câteva din marile roluri ale repertoriului universal și românesc...

Othello... Franz Moor... Raskolnikov... Vlaicu Vodă... Răzvan... Și, după cum spun unii, le-am rezolvat cu succes. Din puținul științei mele despre meșteșugul actorului, am împărtășit și altora, mai tineri, cu credința că nu l-am trădat prea mult pe titularul catedrei de la Conservator. Am deci toate motivele ca în scurtele momente când stau de vorbă cu mine însumi, în rarele clipe de răgaz, să spun că mă bucur de o oarecare mulțumire sufletească.

Și totuși, Bunica – Buna-cea-bună – clătina din cap și se uita la mine cu o undă de tristețe în privire.

- Of, of, măi copchile! Viață-i asta pe tine?

Pentru ea am rămas tot copil, de vreme ce, în

afara unei substanțiale îmbunătățiri a traiului de toate zilele, acești 12 ani n-au adus nicio schimbare în viața mea. Locuiesc în aceeași cămăruță modestă, stau în continuare aproape noapte de noapte să-mi studiez rolurile, plec în fiecare dimineață la repetiții, joc seară de seară... Nimic ieșit din comun. Nici chiar lipsa de acasă în câte o noapte, petrecută la „Bolta Rece” ori la „Azuga”, martor la încrucișările de vorbe de duh dintre Topîrceanu și Păstorel Teodoreanu!

Adică ar fi ceva deosebit, dar subiectul e destul de gingaș; n-am curajul să-l discut cu Buna. Așa că o las să mă căineze mereu:

- Of, of, măi copchile!

Până într-o zi, când, zăbovind mai mult de vorbă, Bunica începe să-mi spună, pe ocolite, cum crede ea că ar trebui să locuiască un artist care se bucură de prețuirea publicului și în special de cea a lui Conu Mihai, a „Profesorului” și a atâtor alte capete luminate ale Ieșilor. (Ai înțeles, desigur, cetitorule: Conu Mihai, la Iași, era obligatoriu Sadoveanu, așa după cum Profesorul nu putea fi altul decât Garabet Ibrăileanu!) Încet-încet deslușesc gândul ascuns care o muncește pe bătrână. Respir ușurat pentru că el vine în întâmpinarea acelei mărturisiri pe care de mult voiam să i-o fac.

- Știi, Bunică... aș vrea să mă însor!

- Bravo, măi băiete!

Am crescut dintr-o dată în ochii ei. Până acum eram „măi copchile”... Acum am devenit „măi băiete”!

- Era și timpul!, continuă ea. Că așa e rostul omu-

lui: să se așeze la casa lui... Dar... ia spune...

Bunica își căuta cuvintele. O frământa ceva. Și, în sfârșit, își ia inima în dinți:

– Da'... e fată cumsecade?

– Altfel n-o alegeam, Bunică!

Și, în câteva cuvinte, îi povestesc că o cheamă Maria Gălinescu, a absolvit și ea clasa de actorie a Conservatorului, e stagiară la Teatrul Național, că o cunosc bine și, mai important ca toate, o iubesc.

– Aurele, ăsta-i un pas serios pe care-l faci!

Am mai urcat o treaptă: „măi băiete” s-a transformat în „Aurele” – ceea ce conferă mai multă gravitate discuției.

– M-am gândit bine, Bunică!, o liniștesc eu.

– Atunci să fie într-un ceas bun și să vă vedeți la casa voastră până la adânci bătrâneți!

Se vede că urarea Bunei-cea-bună a fost pornită din inimă. Au trecut de atunci aproape 50 de ani, dar ceasul acela s-a dovedit a fi bun, într-adevăr. Vălmășagul vieții ne-a purtat prin multe case. Pe unele, primitoare la început, le-am părăsit de voie de nevoie; altele ne-au cam alungat din pragul lor. Am schimbat multe case, dar „căminul” nostru a rămas același, peste vreme, unit și cald – așa cum ne-a dorit Bunica...

Vechea rană...

Urzeli mărunte de culise au declanșat la sfârșitul anului 1922 un grav conflict ce a făcut necesară intervenția Ministerului de resort. Anchete, rapoarte, declarații, presiuni cu nemiluita din toate

Teatrul Național Iași în perioada interbelică

părțile... Urâtă treabă! Toate acestea au dus, la începutul anului următor, 1923, la plecarea Maestrului Codreanu din fotoliul de director pe care-l onorase prin activitatea și succesele repurtate. A plecat însoțit de regretul aproape unanim al actorilor, îndeosebi al celor tineri, care au găsit în poetul *Sonetelor* un părinte și un îndrumător. Mihai Codreanu se întorcea la uneltele sale de condeier, găsindu-și acum răgazul necesar să se ocupe pe de-a-ntregul și de elevii săi de la Conservator.

În locul său, în fruntea Teatrului Național, a fost numit C.B. Penescu, om de gust ales, cunoscător al problemelor de teatru; fusese președinte al Comitetului teatral ani în șir. C.B. Penescu venea la direcție cu faima de bun gospodar câștigată de pe vremea când fusese primar al orașului.

Deși în vârstă de 70 de ani, noul director s-a dovedit un om cu concepții înaintate, sprijinind activ literatura dramatică originală și înscriind în repertoriu unele din cele mai reprezentative lucrări universale – clasice și moderne.

E inutil să spun că am regretat din suflet plecarea lui Mihai Codreanu. Sub directoratul său jucasem mult și variat, obținusem succese trainice, fusesem avansat de nenumărate ori – într-un cuvânt, obținusem consacrarea. Cum avea să evolueze cariera mea sub noua conducere? Nu știam.

Prima atitudine de bunăvoință a proaspătului director a fost recomandarea făcută colectivului de a mă alege reprezentant al artiștilor în Comitetul de

Conducere. De obicei, locul acesta era deținut de unul dintre societarii mai bătrâni, care, odată instalați în fotoliul comitetului, nu mai urcau pe scenă, mulțumindu-se să influențeze unele hotărâri, să susțină partida din care făcea parte, stăvilind, de cele mai multe ori, bunul mers al teatrului. Alegerea mea în Comitet marca dorința directorului de a pune capăt multor stări de lucruri. Noua atribuție m-a onorat, de bună seamă, obligându-mă să lupt și să apăr cu devotament cauza artiștilor în forul din care făceam parte. Și aveam să rămân în Comitet vreme de 18 ani! Atunci însă, la prima mea alegere, pe când n-aveam decât 28 de ani, mă străduiam din răspuțeri să fac față cu cinste îndatoririlor, în ședința la care luam loc alături de G. Ibrăileanu (Profesorul!...), Ion Petrovici, Mihail Sadoveanu (Conu Mihai), I. Botez, I. Gavanescul – oameni care, ani și ani de zile, au ajutat cu priceperea și sfaturile lor activitatea scenei moldovenești.

La una din aceste ședințe, Conu Mihai Sadoveanu m-a întrebat într-o pauză:

– Când pleci, Ghișescule?

– Unde, coane Mihai?, m-am mirat eu.

– În cele străinătăți, pe unde trebuia să te duci.

Îți ești dator călătoria asta!

Cuvintele marelui nostru prozator au zgândărit o rană veche. Trecuseră aproape zece ani de când conclavul Conservatorului hotărâse trimiterea mea în străinătate la studii, ca recompensă pentru rezultatele obținute. Nepusă în practică imediat, din

cauza războiului, hotărârea a rămas consemnată undeva, în paginile unui dosar cu procese verbale. După încetarea ostilităților, Conu Mihai Sadoveanu a plecat de la conducerea teatrului, propunerea a fost dată uitării, iar eu – pe de-o parte m-am sfiit s-o mai aduc aminte cuiva; pe de altă parte, aveam tot interesul să țin pasul cu obligațiile profesionale, cu tinereasca sete de afirmare, cu dorința firească de a fi mereu pe scenă, în fața publicului. Trecuseră astfel aproape zece ani. Propunerea de odinioară se prescrisese, își pierduse valabilitatea.

– Trebuie să te zbați, Ghițescule! Să pleci numai-decât!, a întărit Maestrul Sadoveanu, înțelegând din tăcerea mea că nu mă arătam prea convins de perspectiva unei călătorii.

Aveam și motive. Le-am formulat cu o simplă întrebare:

– Cu ce să plec, Coane Mihai? Atunci mă trimitea Conservatorul. Dar acum? S-a schimbat povestea. Am familie, am greutăți.

Sadoveanu a clătinat din cap îngândurat; și drept răspuns s-a închis într-o prelungă tăcere. Știa și el că am dreptate. Așa că mi-am ascuns regretul și m-am aplecat mai îndârjit asupra noului rol pe care-l aveam în pregătire: Nichita din *Puterea întunericului* de Tolstoi. Răgazul era scurt. Urma să scoatem premiera într-un timp record. Fiecare clipă liberă era consacrată pregătirii rolului. Trebuia să izbutim toți performanța de a realiza atmosfera piesei lui Tolstoi; acea atmosferă specifică, atât de caracteris-

tică – izbutită de atâtea ori pe scena ieșeană în pie-sele rusești montate de State Dragomir. De data asta, l-am rugat pe St. Braborescu, în a cărui competență și bun gust mă încredeam deplin, să controleze din când în când repetițiile. „Nenea” Fănică – entuziast și îndatoritor din fire – ne-a fost de un real ajutor. Piesa s-a bucurat de un mare succes, iar realizarea mea a fost consemnată în unanimitate de critica de specialitate și de public. Făceau referiri la spectacolele noastre oameni ca George Topîrceanu, pictorul Tonitza, Demostene Botez. Și să nu crezi cumva, cetitorule, că vecinătatea cu poetul *Baladelor vesele și triste*, într-o seară la „Bolta Rece”, te-ar fi putut scuti, dacă asta era realitatea, de ascuțișul observațiilor sale. Dar nici să nu crezi că prieteșugul încins în fața unor pahare de Cotnar putea justifica ridicarea în slăvi, în cronica de a doua zi! „Prietenia” dintre critici și actori funcționa atunci după alte reguli!

Nu mică mi-a fost mirarea când, la scurt timp după premiera cu *Puterea întunericului*, directorul C.B. Penescu m-a chemat la el, reluând discuția plecării mele în străinătate. Și n-aș putea pune mâna în foc că, în vorbele lui, n-am recunoscut unele din gândurile lui Conu Mihai!

– Toate bune, Domnule Director – i-am spus – dar simplul fapt că Teatrul nu se opune plecării mele nu-i de ajuns. Stau prost cu „sunătorii”!... Și am făcut gestul mărunț frecându-mi degetul mare de cel arătător.

– Păi... să facem rost de sunători!

După câteva clipe de gândire, Directorul a găsit soluția: îmi putea da o piesă din repertoriu, cu decoruri și accesorii, cu care să întreprind un turneu. Beneficiile îmi reveneau, după ce – bineînțeles – plăteam actorii și tehnicienii.

Am cerut un răgaz să mă gândesc. Și după alte câteva zile m-am prezentat la discuție. Succesul obținut cu *Crimă și pedeapsă* în stagiunea trecută mă făcea să cred că și în turneu mă voi bucura de aceeași afluență de public.

– Și când vrei să pleci?, m-a întrebat Directorul.

– Păi... la vara viitoare... Că acum nu mai am timp să organizez turneul și noua stagiune bate la ușă.

– Bine! Așa să fie!... Dar până atunci, să faci mata bunătatea să pregătești rolul lui Macbeth! Îl joci în stagiunea ce vine...

Ai zice că așa era directorul Penescu: nu-ți făcea niciun serviciu fără să-ți creeze o obligație! Decât că doresc din inimă oricărui actor obligații de a juca un rol într-una din marile tragedii shakespeareiene!...

Și, într-adevăr, în toamnă, au început repetițiile cu *Macbeth* sub direcția de scenă a lui St. Braborescu.

Colaborarea cu distinsul meu coleg se dovedea rodnică. Ne apropiau aceleași vederi asupra teatrului, asupra unor modalități mai noi de abordare a tragediei. Aceiași înțelegere domnea și între mine și statornica mea parteneră Sorana Țopa, interpreta Lady-ei Macbeth. Ne străduiam să păstrăm în repetiții acel climat creator care constituise, în bună măsură, cheia succesului cu *Othello*. Impunerea

aceleiași atmosfere, colaborarea sinceră dintre regie și interpreți tindeau să se înscăuneze, să devină un stil de muncă. Câtă deosebire între relațiile prietenești, apropiate, în care lucram noi – și luptele intestinale care măcinaseră colectivul actoricesc cu un deceniu în urmă!

Nu e lipsit de interes faptul că, în vreme ce repetam celebra tragedie a marelui Will, Teatrele Naționale din București și Cluj aveau înscrise în repertoriu aceeași piesă! Aveam de ce să ne dăm silința!

Spectacolul nostru de la Iași s-a bucurat de o foarte frumoasă primire din partea publicului și a oamenilor de specialitate. Tendințele noastre de a rupe cu vechile maniere de interpretare erau unanim recunoscute.

(N-aș vrea să fiu greșit înțeles: judecate astăzi, prin prisma cuceririlor teatrului modern, înseși tendințele noastre înnoitoare de-atunci sunt depășite. Vremea nu stă în loc. Teatrul merge înainte, într-o evoluție și o desăvârșire firească. Așa cum atunci, în 1923-1924, realizarea noastră însemna o treaptă calificativ superioară față de trecut. Dar asta este soarta tuturor inovatorilor: să constate, la bătrânețe, că au fost depășiți de urmași! Și când această depășire se face spre folosul și binele Teatrului, constatarea nu poate decât să bucure. Așa cum mă bucur și eu astăzi de unele – din păcate, nu toate! – înnoiri aduse în arta spectacolului. Adică de acelea care nu trădează însăși esența Teatrului).

Dar să ne întoarcem la *Macbeth*. Critica sublinia ca un fapt pozitiv prezența constantă pe afiș a marilor capodopere shakespeariene, alături de alte lucrări valoroase din repertoriul național și universal, luând astfel locul unor texte minore ce stăruiseră cam multă vreme pe afișele Teatrului ieșean. Nu era trecută cu vederea nici apariția și continua afirmare a unei echipe actoricești tinere, capabilă să reînvie suflul autentic măreț al genului tragic. Trebuie să adaug însă că, în aceeași măsură, se putea vorbi și despre o făgăduitoare echipă de comedie din care începeau să strălucească Costache Ramadan, Miluță Gheorghiu, Margareta Baci, alături de veteranii scenei moldovene.

Abia trecuse premiera cu *Macbeth* și au și început repetițiile pentru *Ruy Blas* de Victor Hugo, pus în scenă de Vlad Cuzinschi. Celebra livrea a valetului ajuns ministru era purtată de Mihai Popovici, un actor cu frumoase calități; Any Braeschi fusese distribuită în rolul Reginei, – mie revenindu-mi partitura lui Don Salluste. Și de astă dată, ca de altfel la toate piesele în versuri, ne-am bucurat de sprijinul și învățăturile Maestrului Codreanu. Cu toată vasta lui experiență, Vlad Cuzinschi se descurca mai anevoie în acest gen de spectacole. Era și asta o anomalie ca multe altele, perpetuată în virtutea unor vechi practici ale Societății dramatice. N-avea omul afinitate cu versurile și pace! Și tocmai de aceea cerea cinstit ajutorul lui Mihai Codreanu. Atitudinea lui dovedea onestitate profesională! Spre deosebire de

alții ce nu-și cunosc (sau recunosc) slăbiciunile, dar se hazardează dincolo de puterile lor, încurcând de cele mai multe ori lucrurile și împănându-se, la sfârșit, cu merite ce revin, de obicei, altora!

Ruy Blas a constituit un succes trainic, întrunind un număr impresionant de spectacole.

Îmi aduc aminte de o întâmplare petrecută la repetiții. Maestrul Codreanu se pregătea să-mi dea o indicație. Nu l-am lăsat să sfârșească.

– Stai, stai! Nici nu știi ce vreau să-ți spun!

– Ba știu, Maestre!

În clipa aceea, în cugetul meu s-a deșteptat o amintire. Un colț de clasă la Conservator... Un tinerel într-o fostă uniformă de licean, transformată în costum de stradă, repeta aceeași scenă a lui Don Salluste, făcând aceeași greșală. Și parcă am auzit aieva indicația lui State Dragomir.

– Asta-i, Ghițescule!, a strigat mulțumit din sală Mihai Codreanu, mirat în același timp de auto-correctarea mea rapidă. Dar cum de ai ghicit ce voiam să-ți cer?

I-am povestit că studiasem acest fragment la Conservator, cu Maestrul Dragomir.

– Ei!, a oftat Mihai Codreanu... Mare dascăl era State!... Și măcar de v-ați aduce aminte întotdeauna de învățăturile lui!...

(...)

Călin CIOBOTARI

Dramaturgul Ștefan Oprea

Îl cunosc pe Ștefan Oprea într-o mulțime de ipostaze. În primul rând, cea de critic teatral, elegant și atent, veritabil diagnostician al spectacolului, portretist înnăscut al actorului și al personajului; am spus-o și cu alte ocazii, o voi mai spune: îi datorez mult din propriul meu mod de a mă raporta la teatru. Apoi, îl cunosc din perspectiva făcătorului de reviste; cumva, destinul meu publicistic este o prelungire a destinului său: am fost redactor la aceeași „Flacăra Iașului” (e drept, la câteva decenii distanță), i-am urmat în redacția revistei „Dacia literară”, suntem colegi de pagini în „Cronica veche” și „Teatrul azi”. Îl mai știu din perspectiva intelectualului sensibil și informat, judecând limpede și fără (prea multă!) patimă dialectica dintre cultură și subcultură, dintre adevăr și fals cultural, dintre autentic și impostură. Îl știu, cum aș putea uita?!, din perspectiva profesorului de teatru, căci am avut șansa să-i fiu student la impecabilul său curs de „Teoria dramei”. Apoi îl știu din perspectiva nenumăratelor povești vânătorești și pescărești pe care, în drumurile noastre către teatre și Teatru, mi le-a încredințat adeseori (și da, mi-ar fi plăcut să pescuiesc, în ape limpezi sau turburi, alături de Ștefan Oprea!). Îl știu din perspectiva străbunicului căruia i se modifică timbrul vocii atunci când vorbește des-

pre strănepotul său, dar și din perspectiva celui care știe arta privitului în gol, a melancoliei și a nostalgiailor imposibil de deghizat.

Dintr-o singură perspectivă nu-l cunoașteam, decât foarte vag, pe Ștefan Oprea: cea de dramaturg. Auzisem, desigur, de textele sale, fie de la actori ce jucaseră pe vremuri în ele, fie din diferite alte contexte, mereu tangențiale. Niciodată, însă, nu mă întâlnisem frontal cu această dramaturgie, nici pusă în scenă, nici așezată în pagină. Când, în vara anului 2017, s-a ivit ocazia acestei cercetări, n-am putut decât să mă bucur și... să mă apuc de citit!

L-am redescoperit pe Ștefan Oprea, cel de azi, pitit în personajele sale, în gândirea ce adie asupra lor, animându-le, definindu-le, în balansul inteligent dintre comic și tragic, uneori cu ieșire spre mărirele absurdului, în ironia fină ce întretaie câmpurile textuale, în poezia densă, bărbătească, în care se ascut pumnalele, în nervul acela cu care și azi Ștefan Oprea rostește lucruri dure, directe și demne de a genera consecințe, în plasticitățile stilistice pe care le simțeam citindu-i cărțile de proză¹, cronicile sau portretistica, în marea sa dragoste și știință despre o artă pe care, naiba să o ia!, o iubim cu toate puterile.

Este o dramaturgie ce își depășește timpul sau, mai bine zis, refuză să rămână ferecată în timpul

scrierii ei. La fel cum refuză compromisul! O parcurs și te întrebi unde sunt reverențele față de regimul comunist, unde sunt personajele „de serviciu”, unde sunt situațiile menite să îmblânzească cenzura și să netezească drumul spre scenă a textului? În loc de așa ceva, aproape în fiecare text, dai peste formidabila batjocură cu care Ștefan Oprea își râde de proști, indiferent că sunt ai comunismului sau sunt „în civil”. Există, cum se va vedea mai jos, secvențe în care dramaturgul nu își asumă doar riscul de a nu fi jucat, ci, de-a dreptul vorbind, își riscă pielea.

Ca formă, avem de-a face cu o scriitură ce ajută foarte mult regizorul. Cu exercițiul spectatorului profesionist, Ștefan Oprea „vede” spectacolul de acolo, din inima propriei scriituri. I-l desenează regizorului, prin didascalii exacte și utile, fără a-l limita, ci oferindu-i noi și noi piste, căi de abordare, spații largi de manevră. E un dramaturg care dă ponturi, dar care are nevoie de regizori suficient de inteligenți încât să se prindă de ele. Este atent la universul sonor al piesei, la culorile ei, la miresmele ei, la logica internă a acțiunii. Propune superbe rezolvări din lumini, complexe decupaje vizuale de temporalitate fluidă. Pledează mereu pentru un teatru modern, despovărat de balastul tradițiilor localiste.

Arealul tematic este vast, dominat însă de o constantă: dragostea dintre un El și o Ea. În jurul acestui filon, se țes celelalte teme: condiția artistului, relația om-mediul, moartea ca fapt de viață, dialectica real-imaginar etc. Personajele lui Oprea sunt, în general, intelectuali, oameni cu profesii remarcabile: doctori,

arhitecți, cercetători științifici, profesori universitari, artiști, reporteri. Proletariatul nu găsește satisfacție în aceste galerii de personaje ce poartă înscrise în sine noblețea și aristocrația pierdute ale unui timp trecut. Lipsesc muncitorii din uzinele patriei, agronomii, țărani, iar când totuși apar, de obicei sub forma unor funcționari slugarnici, devin voci ale mediocrității, ținte ale satirei necruțătoare, tipologii luate la palme și date de toți pereții textului.

Îmi vine greu să integrez, cum îmi propusesem inițial, această dramaturgie într-un cadru general, local sau național. Nu seamănă cu nimic din ce știam² că s-a scris aici, la noi. Este originală și nu se îndatorează autohtonului. Este o dramaturgie prin care circulă aerul teatrului universal. Ștefan Oprea a fost un dramaturg european la vremea când Europa era, pentru mulți dintre compatrioții săi, numele unui continent, nu al unei culturi sau al unei stări de spirit.

În cele ce urmează, propun câteva „cărări” de lectură personală, cu observația că pluri-vocalitatea textelor³ pretinde fiecărui cititor să își găsească drumul propriu de interpretare.

Constelația ursului⁴ (1968)

În *Constelația ursului* ai, cel puțin în prima parte a piesei, două impresii puternice de lectură. În primul rând, un discret parfum de Sebastian, ce provine, mai întâi, din muzicalitatea poetică a scriiturii, apoi din elemente spațiale defnitorii pentru autorul

ESEUL DE TOAMNĂ

Stelei fără nume: bolta cerească, împânzită de stele, și cabana rupta de tumultul citadin ce evocă atmosfera din *Jocul de-a vacanța*. A doua impresie de lectură e de cehovianism. Ea decurge în special din profilul personajului Radu, medic ce studiază singurătatea, amintind până la un punct de un Astrov sălbăticit. Prezența socrului, profesor universitar, un Serebriakov de secol XX, dar și frecvențele izbucniri în plâns ale Laurei, personajul central feminin (acel „printre lacrimi” des întâlnit la Cehov) intensifică

această impresie.

Piesa se deschide spre metafizic, prezențe spectrale dublează ființele concrete: Bătrânul și Străina mută discuția din planul aglomerărilor urbane în planul tăcerilor de dincolo de timp. Întregul text poate fi lecturat ca o fină parabolă în care vânătoria de urși din pădurile de la marginea civilizației își află corespondent în contemplarea Ursei stelare, iar aglomerația marelui oraș se defulează în tentația obsesivă de a pipăi orizontul. Valabilitatea temei

Violeta Popescu și Teofil Vâlcu în *Constelația Ursului*, de Ștefan Oprea.
Regia Traian Bordenanu (Teatrul Național Iași, 1968)

este indiscutabilă, jumătatea de veac ce a trecut de la scrierea ei neperimând-o cu nimic. Ștefan Oprea refuză localizările precise și nu amprentează textul cu nuanțe prea tari ale timpului din care scrie, ferindu-l astfel de vreo datare prea apăsată.

Angoasele urbane, fuga de eriniile trecutului, iubirea și contorsionările iubirii, sentimentul nelămurit al unor (în)depărtări – toate acestea rămân subiecte ce ne privesc în modul cel mai direct și azi. Un umor în cheie minoră, lipsit de stridențe și bine condus, colorează poezia de fundal a piesei: George și Muchi, personaje de plan secund, sunt contrapunctul vesel al celui alt cuplu, grav și interiorizat. E ceva dulce-amăru în piesa aceasta de la finele anilor 60, ceva în care regăsești însingurările în natură, pasiunile vânătoarești/ pescărești ale omului Ștefan Oprea.

Finalul tragic, în scrâșnetul frânei de automobil, te urmărește mult timp...

Sentim... (1970)

Măsura reală a unui dramaturg se dă, contrar unor prejudecăți, în piese scurte, acolo unde concentrarea dramatică nu-ți permite luxul unor spații mari de desfășurare. Se întâmplă la fel în literatură, unde, de la Cehov încolo, marea lecție a prozei scurte a fost pe deplin asumată. Piesă într-un act, *Sentim...* reprezintă, în contextul general al dramaturgiei lui Ștefan Oprea, o astfel de probă pe care și-o autoimpune autorul ieșean. E frapantă actualitatea ascunsă a acestui text de la începutul anilor 70, text ce problematizează superficialitatea cu care omul

contemporan abordează marile sentimente ce traversează natura umană. E o filosofare calmă și rece asupra derizoriului, asupra lipsei de profunzime, asupra pasabilului ce devine nota definitorie a omului contemporan. „Sentim” (prescurtare ironică a cuvântului „sentiment”) este oricând „traductibil”, în limbajul actual al Facebook-ului, în *like* sau în alte abrevieri ce indică lipsa de substanță și efemeritatea radicală a oricărei trăiri („cmf”, „rip” etc. etc.).

Personajele, mai degrabă schițate, plutesc prin pătratul relațional în care sunt prinse, povestindu-ne, în sunet de sticlă goală lovită, despre ce au ajuns dragostea, armonia conjugală (și extraconjugală!). Cuplurile se fac/ desfac/ refac cu o lejeritate ce punctează instabilitățile omului modern, statutul său de „insulă” ce plutește în derivă peste niște mări pe care nu le înțelege și nu le va înțelege niciodată. E un melanj straniu între Beckett (în scena de exterior personaje stau sub câte un copac ce te proiectează în peisagistica din *Așteptându-l pe Godot*) și Mazilu, cu variațiunile sale asupra derizoriului casnic, însă cu note particulare, amprente dramaturgice ce-i sunt specifice numai lui Ștefan Oprea.

Piesa vine și cu o provocare vizual-scenografică: mormanul de sticle și borcane goale, decor original, foarte sugestiv pentru a ilustra ideea artefactului, a perisabilului, a ciobirii existențiale, a obiectului lipsit de valoare. O eventuală remontare a textului ar putea utiliza, la fel de bine,... instituția PET-ului, a plasticului prelucrat...

Treizeci de arginți (1970)

O altă piesă într-un act este *Treizeci de arginți*, text cu totul și cu totul aparte în scrierile dramatice ale lui Ștefan Oprea, copleșitor prin sensibilitatea vibratilă ce animă fiecare paragraf. Nicio undă din stilistica *Sentim...*-ului nu se regăsește aici, dramaturgul livrându-ni-se complet reinventat, cu un discurs radical diferit.

În primul rând, textul șochează prin referirile frontale și tangențiale la textul biblic, într-o perioadă în care scriitorului socialist nu-i stătea bine cu asemenea trimiteri. Vocația aceasta a fluierăturii în „bisericele” comuniste o vom mai regăsi, într-un alt mod practicată, în *Suspiciunea*. O voi aborda la momentul respectiv. Personajul central, Bătrânul, își trăiește ultimele fărâme din viață în singurătatea unui fotoliu din care așteaptă să răsară zorile. Din gândurile sale se întrupează secvențe din trecut, flash-uri pasagere ale unui destin gata să se termine. O vastă și duioasă meditație asupra vieții, o revizitare a regretelor, a iluziilor și deziluziilor te fac să vezi în acest personaj o sinteză profundă a celor ce se pregătesc să treacă dincolo de *perdea*, superbă (prin simplitatea ei) metaforă de separații a lui *aici* de *dincolo*. Auzi în Bătrânul acesta ecouri din Krapp (*Ultima bandă*), din Svetlovidov (*Cântecul lebedei*), dar și din Iov, cel care s-a certat cu Dumnezeu, sau din părintele fiului risipitor. Totul pe fundalul unei pânze de tragism pe care se conturează ritmurile

baladești ale românescului. Drama bătrânului este una universală, desigur, însă, în același timp, este recunoscutibilă ca fiind a unuia dintr-ai noștri, o etno-dramă. De după umbrele ce i se înfățișează omului nu mai pândesc zeii vechilor greci, ci miorița noastră cea de toate zilele. Este în joc un foarte complex tragism psalmic, o intersecție de atitudini culturale în fața eternului fapt al morții.

Bătrânul acesta al lui Ștefan Oprea este singurul personaj eminent tragic pe care îl cunosc în dramaturgia românească scrisă în comunism. Și, probabil, personajul cel mai adânc al scrierilor lui Oprea.

Balansoar pentru maimuțe (1971)

În *Balansoar pentru maimuțe*, de departe cel mai pirandellian text dramatic al lui Ștefan Oprea, seducătoare este dialectica real-imaginar. Un personaj, Radu (alături de Laura sau Martha, Radu este un nume fetiș al acestei dramaturgii, fără ca personajele ce poartă aceste nume să fie evident recunoscutibile de la o piesă la alta), iese din manuscrisul pe care tocmai îl scrie un Autor. Asistăm, practic, la modul în care decurge o viață, cu dragoste, cu probleme de serviciu, cu maturizare și îmbătrânire la vedere, într-o frumoasă parabolă cu multiple deschideri: condiția artistului, condiția „personajului” în societate, responsabilitatea auctorială, efemerul unei existențe etc.

În cheie parodică, Ștefan Oprea se joacă aici cu diferite formule din istoria teatrului. Apariții precum cea a Grupului, personaj colectiv evocând, desigur, în cheie modernă, coralitățile tragice, sunt un deliciu. Reapare Străina, personaj nedefinit, indicând moartea sau o altă instanță metafizică ce pândește omul. Anticipând post-dramaticul de mai târziu, dramaturgul ieșean pune în tabla distribuției și manechine, care nu vor avea doar rol decorativ, ci vor semnifica variațiuni ale degradării umanului sau ale „figurației” în propriul destin. Vom regăsi, de altfel, manechinele și în alte piese, precum *Căderea păsării de seară* sau *Suspiciunea*.

Un personaj cu totul și cu totul special în *Balansoar...* este Timpul. Există un timp real, apoi un timp al imaginarului sau al idealului (și el un vânător de idealuri, personajul central, arhitect, visează la un lăcaș al fericirii și la o gară mondială), există apoi acele „vârtejuri de zile și nopți” pe care le indică didascalic dramaturgul, sau acele „clipe de întuneric” scenic ce relativizează certitudinile temporale ale spectatorului/ cititorului. E un text în care relațiile mi se par mai importante decât personajele propriu-zise. Parcurs corect, acest sistem de relații poate dezvolta geometrii scenice cu totul și cu totul speciale. Piesa are și o foarte colorată latură socială, vorbindu-ne despre imbecilitatea unor funcționari, despre impostura unui Șef, despre tentația de a-l izola pe cel diferit de grup.

Căderea păsării de seară⁵ (1971)

Asumată de autor ca „piesă polițistă”, piesa de la începutul anilor 70 folosește toate condimentele genului. Ștefan Oprea renunță la planul trans-concretului, concentrând întregul fir narativ, cu rigori ce nu pot să nu amintească vechile unități clasice (loc, timp, acțiune). Citadinul este din nou înlocuit de cabană, spațiu ce nu mai evocă pitorescul, sentimentul vilegiaturist al ființei, ci se transformă în topos al incertitudinii și al suspiciunii. După un început în cheie dürenmattiană (cu procese de judecată tip

Adina Popa și Cornelia Gheorghiu
în *Căderea păsării de seară*, de Ștefan Oprea.
Regia Cristian Hadji-Culea (Teatrul Național Iași, 1976)

farsă ce trimit direct la *Pană de automobil*), asumat explicit de Oprea printr-o trimitere textuală la dramaturgul elvețian, ludicul cedează treptat teren discursului grav. Joaca s-a terminat! Cineva a săvârșit o crimă!

Ritmul este marele pariu câștigat al acestei piese. Nu ai nicio clipă de respiro, informațiile se succed cu repeziciune, la fiecare pas se deschid piste și pseudo-piste, iar autorul rămâne învăluit în mister până în ultima clipă. Investigația Căpitanului de contrainformații este dublată de investigații psihologice ale dramaturgului: finețea unor reacții, complexitatea unor atitudini, desenarea unor temperamente diverse și foarte convingătoare, propunerea spre studiu a unor traume din trecut, revelatorii pentru înțelegerea acțiunilor din prezent, manipularea inteligentă a detaliului – toate ni-l prezintă pe Ștefan Oprea ca fiind un excelent cunoscător al naturii umane. În fine, un al treilea investigator devine însuși cititorul/ spectatorul invitat să demareze propria-i anchetă bazată pe raționament și analiză logică.

Piesa se pretează, în special azi, unor spectacole cu finaluri deschise, interactive, cu implicare directă a publicului în soluționarea, într-o formă sau alta, a cazului.

Suspiciunea⁶ (1977)

Punctul forte al piesei *Suspiciunea*, unul ce o face

citabilă în orice inventar al tehnicilor de scriere dramatică, este simultaneitatea scenică a trecutului și a prezentului, implicând dublarea personajelor (personajul de ieri și personajul de azi). Trecherile de la un timp la altul se fac simplu, prin intermediul luminilor de scenă. Narațiunea câștigă semnificativ în fluentă, logică și impact, piesa intrând în categoria textelor scrise (și citite) „dintr-o suflare”, fără retorici inutile și cu un excelent dozaj al acțiunii.

Firul polițist al *Suspiciunii* este, aparent, dominant. Lucrarea unui eminent cercetător român, profesorul Bratu, ajunge ilicit în străinătate, un căpitan, nu lipsit de carismă (dezvoltare a Căpitanului din *Căderea păsării de seară*), încercând să deslușească misterul. La patru decenii de la scrierea piesei, mizele prioritare ale lecturii devin, însă, altele. *Suspiciunea* îmi apare ca un document de epocă despre cum oamenii deceniului opt comunist se raportau la abuzurile anilor 50, pe care se clădise socialismul. Faptul că Ștefan Oprea, din plin regim comunist, putea medita public la astfel de subiecte este de-a dreptul uimitor. Aproape că ți se face frică pentru riscurile asumate de dramaturg atunci când citești replici precum cele ale activistului luminat Lupașcu: „...dar în unele cazuri se mai poate repara ce s-a greșit... Vezi tu, societatea aceea pe care am distrus-o (*societatea capitalistă – n.n., C.C.*) ca s-o înlocuim cu una nouă nu era chiar în întregime putredă, ici-colo se mai găseau și valori autentice, pe care noi

le-am preluat și le folosim... că omenirea nu a început cu noi, cum cred unii, ea a existat și înainte”. În plus, directorul comunist al unui institut de cercetare este întruchipare a putreziciunii morale, la fel ca și angajații obedienți, mediocri și venali ce nu au altă preocupare decât a fi ecoul șefului lor. Sau vinovăția unui întreg sistem ce aruncă în pușcărie politică un intelectual veritabil, destinul profesorului Bratu anticipându-l pe cel al lui Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni*.

Nu am mai citit un text atât de *periculos* în toată dramaturgia românească scrisă în comunism. Tocmai de aceea, ezit să integrez *Suspiciunea* în literatura de tip *policier*, chiar dacă se vrea o variațiune a unei alte piese, clar polițistă, *Căderea păsării de seară*.

Requiem pentru domnișoara Amélie (1984)

Rescriere (mult îmbunătățită) a piesei *Cenușa* (1983), *Requiem...* abordează o temă quasi-inexistentă în teatrul românesc, însă foarte agreată de teatrul documentar de astăzi care își propune, printre altele, să investigheze relația omului cu mediu, într-o manieră a ceea ce s-ar putea numi „realism al urgenței”. Plasând acțiunea într-un mediu intelectualist, al cercetătorilor de la Institutul Academiei, Ștefan Oprea insistă pe o întrebare angoasantă: până unde are dreptul să meargă omul de știință în forțarea naturii? Desigur, ne aflăm în anii 80, ani ai

post-scientismului în care epistemologia atinge și această meditație asupra condițiilor, limitelor și riscurilor pe care actul științific le suportă și le generează. Alvin Toffler (*Șocol viitorului, Al treilea val* etc.) este, de altfel, invocat de unul dintre personajele piesei.

Dar *Requiem* nu este un text sec, documentar, cum s-ar putea crede. Din contra, conține o poeticitate ce își arată frumusețea tocmai prin contrapunctarea ei discursului științific. Muzica din Bach, sunetul păsărilor ce cad din înaltul cerului, straniul personaj Bătrânul (auto-citare din *Constelația Ursului*) care vine tocmai de la „lacurile cele limpezi și albastre”, profilul nu lipsit de exotism al vârstnicei domnișoare Amélie, Cântărețul cu baladele sale despre dragoste și plecare – iată câteva din „culorile” ce desenează un peisaj foarte apropiat de ceea ce s-a definit prin sintagma „realism magic”. De fiecare dată – și aceasta este o constantă a dramaturgiei lui Ștefan Oprea – concretul este dublat de inconcret, iar realitățile cele mai sordide (aici, activistul de partid Adrian sau omniprezenta Reporteră) își deschid brusc ferestrele către planurile duble, înșelătoare, veritabile oglinzi din care te pândește metafizicul. E o tehnică pe care Ștefan Oprea o stăpânește și o folosește în momentele de maximă importanță ale evoluției firului dramatic. Situația aceasta este de întâlnit, cum se știe, la Cehov, acolo unde lectura realistă se cere mereu dublată de o lectură simbolică. Și, că veni vorba de Cehov, păsă-

rile moarte din *Requiem...* ce iau locul copilului mort din *Cenușa* au ceva din pescărușul (multiplicat) cehovian. Au aceeași pregnanță, poartă în prăbușire același tip de dramă însă, în mod straniu, nu individuală, ci colectivă.

Requiem... rămâne, așadar, o piesă foarte puternică, o piesă reper a dramaturgiei naționale predecembriste, ce poate fi oricând revizitată de pe pozițiile dilemelor prezentului în chestiunea aceasta nerezolvată a relației om-natură.

Viața și dragostea într-o vilă stil... (1989)

Aparent, piesa aceasta, scrisă de Ștefan Oprea în ultimele luni ale anului 1989, s-ar înscrie în arealul unei tematici a erosului. Contribuie la această impresie inclusiv titlul, ce pare să indice o poveste de dragoste. Desigur, textul poate fi citit și în cheia aceasta, însă, credem, ar fi mult sărăcit. S-ar rata astfel, sau, cel puțin, s-ar muta în subsidiar, un splendid discurs auctorial despre condiția artei în comunism. Dramaturgul revine la un mai vechi personaj-arhitect (*Balansoar pentru maimuțe*), îl ancorează în realitatea unui socialism distructiv, demolator, și ne vorbește, prin intermediul lui, despre ruinele fume-gânde ale unei estetici... Concret, tânărul arhitect Ștefan Milescu este pus în situația de a proiecta centrul unui oraș socialist; fiu al unui faimos arhitect, ajunge în situația dilematică de a demola o vilă construită de tatăl lui. Această „vilă stil”, păstrând în ea

liniile artei veritabile, devine metaforă pentru un topos interzis, spațiu magic din care, fantomatic, se desprind siluete distonante față de personajele cenușii ale prezentului (Tov. Super, Tov. Infer, Directorul).

Ca tehnică preferată, Oprea revine la acea topire a timpilor, coexistențe fluctuante ale trecutului și prezentului ce procură un aer de magie melancolică și forțează actorii la interpretări nuanțate. O cumplită nostalgie bântuie printre paginile acestui text neobișnuit pentru dramaturgia românească. E în joc o peisagistică sufletească fin dezvoltată în relieful înalte, cu o ritmicitate inteligent indusă de dramaturg prin referința obsesivă la „Lacul lebedelor” și prin grația unor mișcări interne ale textului intim legate de personajul-balerină (repetată didascalie: „trece o balerină”).

Piesa este labirintică, cehoviană din acest punct de vedere. Multiplele planuri ce o definesc, subtemele ce o traversează (subtema tatălui, sacrificiul/sacrificarea, ororile esteticii comuniste, singurătatea artistului, dragostea, noblețea soțului înșelat etc.), fluiditatea aproape incontrolabilă a personajelor, fluxurile de atmosferă, ambiguitățile premeditate ce așază în clar obscur toate întâmplările, culturalitatea (Milescu este, până la un punct, amestec de Meșter Manole și Constructor Solness) – iată mijloacele de creație ale unui dramaturg aflat pe culmile artei sale.

Foarte actuală, abordabilă din noi și noi unghiuri, în contextul haosului urbanistic al post-comunismului românesc, *Viața și dragostea într-o vilă stil* este oricând demnă de a fi montată. Îi trebuie un regizor sensibil și cult care să prelungească în vizual această profundă meditație asupra artei și artistului.

Sunt convins că dramaturgia lui Ștefan Oprea va fi redescoperită într-o bună zi. E doar o chestiune de timp până când personajele acestea vor redeveni prezențe scenice. Solidă, vie, centrată pe teme majore, cu texte inter-conectate, dar gata oricând de a porni, pe cont propriu, în lumea ființelor reale, opera dramatică din prezentul volum are parfumul acela select și inconfundabil al calității. S-o citim și s-o jucăm, așadar!

Editura Axa, Botoșani, 2001. Referințele legate de volumele de teatru și de spectacolele pe piesele lui Ștefan Oprea pot fi consultate în *Ștefan Oprea, față și profil în 80 de fărâme*, volum îngrijit de Alina Ilașcu-Paraschiv, Editura Dana Art, Iași, 2012.

⁴ Este piesa care marchează debutul scenic al lui Ștefan Oprea. A fost jucată în 1968, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași, în regia lui Eugen-Traian Bordușanu, cu o scenografie semnată de Hristofenia Cazacu. Din distribuție au făcut parte Sorin Lepa, Violeta Popescu, Teofil Vâlcu, Petru Ciubotaru, Cornelia Gheorghiu, Puiu Vasiliu, Ion Schimbischi, V. Oțeleanu, Alf Radvanschi, Valeriu Burlacu, Valea Marinescu, C. Obadă.

⁵ O nouă variantă a acestui text a fost publicată de Ștefan Oprea cu titlul *Dubla dispariției a Mathei N...* De altfel, sub acest nou titlu, piesa a fost pusă în scenă la Teatrul Dramatic „George Bacovia” Bacău, în 1975, în regia lui I.G. Russu; a fost reluată, 11 ani mai târziu, la același Teatru. În stagiunea 1975-1976, este montată din nou, la Teatrul de Stat Arad, în regia lui Gheorghe Miletineanu. Tot în 1976, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași se joacă spectacolul *Căderea păsării de seară*, în regia lui Cristian Hadji-Culea, scenografia Safta Șerbu. Din distribuție: Dionisie Vitcu, Violeta Popescu, Cornelia Gheorghiu, Petru Ciubotaru, Mircea Jida, Emilian Belcin, Saul Taișler, Maria Munteanu, Constantin Popa.

⁶ Sub titlul *Plus sau minus viața*, piesa *Suspiciunea* a văzut lumina scenei în 1980, la Teatrul „George Bacovia” Bacău, în regia lui Geirun Țino.

¹ Am în vedere *Procesul manechinelor*, Editura Junimea, Iași, 1975 și *Plus sau minus infinitul*, Editura Junimea, Iași, 1977.

² M-au însoțit uneori, la lectură, vagi ecouri din Horia Lovinescu și Mihail Sebastian, însă e posibil ca ele să țină mai degrabă de subiectivitatea receptării decât de textele propriu-zise.

³ Am folosit variantele selectate de autor și incluse în volumele: *Balansoar pentru maimuțe*, Cartea Românească, București, 1972; *Căderea păsării de seară*, Editura Junimea, Iași, 1981; *Viața și dragostea într-o vilă stil*,

Mircea-Cristian GHENGHEA

Gânditul dăunează grav sănătății...

Se pare că acesta este motto-ul ultimelor luni de conducere idiocrată a Ministerului Educației Naționale. Prin marile acțiuni și programe de „reformă” anunțate, vajnicul ministru Liviu Marian Pop s-a făcut inevitabil remarcat în ansamblul unui guvern în care este oricum dificil să te faci remarcat astfel când ai o concurență acerbă, reprezentată prin competitori celebri precum Petre Daea sau Lia Olguța Vasilescu. Și totuși, cumva, Liviu Marian Pop a izbutit să atragă insistent atenția asupra sa la sfârșit de vară și început de toamnă; ba, mai mult, a perseverat în aceasta, punându-i la grea încercare pe lingviști și pe logicieni prin intermediul unora din „profundele” sale cugetări.

Pentru un individ ajuns în postura de ministru, adică un fel de urmaș, peste decenii, al unui nume precum, deh, să spunem Spiru Haret (nu, nu universitatea, ci ministrul acela care a făcut niște chestii faine pentru învățământul românesc pe la început de veac XX), Liviu Marian Pop pare și este complet depășit de situație și de responsabilitate. Unele din acțiunile sale trimit mai degrabă la spiritul și la activitățile politrucilor din anii '50-'60. Ei, dar... Să nu fim, totuși, atât de răutăcioși cu persoana care, nu-i așa, decide asupra destinului sistemului de educație din România...

Aceeași persoană care, în anul 2012, s-a situat de partea lui Victor Viorel Ponta în contextul vestitului scandal de plagiat al celui din urmă – atunci, în calitate de ministru interimar al Educației, Cercetării și Tineretului (16 mai – 29 iulie 2012), Liviu Marian Pop a luat mai multe măsuri spre a-l scoate basma curată pe fostul prim-ministru, inclusiv modificarea componenței a două instituții importante pentru garantarea integrității educației și cercetării, anume Consiliul Național de Etică (CNE) și Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Aceeași persoană care consideră oportună revenirea la manualul unic, parcă fără a percepe și pricepe ce înseamnă, în mod real, ideea de manuale alternative; doar, nu-i așa, după cum a arătat șeful său, actualul prim-ministru, Mihai Tudose, este „o nebunie ca, de exemplu, în fiecare an să rescrii manualul de istorie, de parcă Ștefan cel Mare în fiecare an mai face câte ceva, mai câștigă câte o luptă, mai pierde câte ceva, la matematică Pitagora se mai găndește și rescriem manualul. Culmea e că nu e deloc un demers pentru educație, ci un *business* cu caiete suport, cu fișici suport, o nebunie completă”¹.

Aceeași persoană care, după începerea anului școlar 2017/2018, a decis înlocuirea, la nivelul în-

tregului învățământ preuniversitar, a inspectorilor pe materii cu inspectorii pe arii curriculare, așa-ziși inspectorii-hibridi, fluturând vestitul steag al transdisciplinarității.

Aceeași persoană care demonstrează că poate face concurență serioasă celorlalte două nume mari din guvern deja amintite, Petrea Daea și Lia Olguța Vasilescu, în ceea ce privește aforismele și cugetările atât de profunde, încât, vrând-nevrând, orice minte normală se oprește un picuț spre a se minuna de acestea. E dificil, dacă nu aproape imposibil, să găsești iar și iar puterea prin care măcar să persiflezi tot soiul de afirmații (dacă pot fi considerate afirmații...) ale celui care deține, actualmente, funcția de ministru al învățământului:

▪ „Mi s-au adus nenumărate reproșuri în ultimele luni de când am preluat conducerea acestui minister, multe dintre ele de ordin personal, cum scriu, cum mă exprim. Nu voi încerca să mă disculp. În viață, ca și în politică, există greșeli și există erori. Este esențial însă faptul că greșelile se pot corecta, erorile nu”².

▪ „Soția mea este profesor de engleză, când i-am explicat din punct de vedere matematic, cum contribuie erorile de sistem, ce se întâmplă cu eroarea, de asta îi spune marja de eroare, avem teoria erorilor în sondare”.

▪ „A greși e ceva personal, când faci o eroare pe sistem poate duce la dezastru, e o privire strict matematică. Am văzut, intenționat urmăresc să văd reacția, unii au căzut în capcană. Încet-încet vor vedea cei

care privesc cuvintele din prisma sinonimelor”.

▪ „Cer anticipat scuze pentru greșelile pe care le-am făcut, vă asigur că nu voi face nici o eroare”³.

Într-adevăr, era vorba de o capcană meșteșugit pregătită de ministrul educației, în care au căzut mulți români, dom’le! Adică „cei care privesc cuvintele din prisma sinonimelor”... Niște indivizi care caută nod în papură lui dom’ ministru, în loc să-l lase să lucreze liniștit la progresul sistemului de învățământ românesc.

Toate ca toate, râdem, glumim, facem haz de necaz, dar lucrurile acestea nu reprezintă un remediu pentru gafele și distrugerile provocate de idiocrații care s-au instalat comod la conducerea ministerului educației. Promovarea unor măsuri complet necorespunzătoare ideii de reformă, continuarea impunerii unor idiocrații de încredere (evident, în primul rând pe criterii politice) în posturile considerate importante, îndepărtarea sau subminarea subînțeleasă a rămășițelor de meritocrație din minister, inspectorate județene, comisii de la toate nivelele învățământului, precum și altele de acestea reprezintă o constantă mai mult decât îngrijorătoare pentru cei care se mai preocupă, în mod real, de soarta și viitorul sistemului de învățământ de la noi.

Ce face, în aceste condiții, marea și vestita mișcare sindicală din învățământ? Ce fac profesorii, de ce nu iau atitudine, de ce nu reacționează? Cum poate fi explicată adevărata letargie care a cuprins, parcă fără speranță de scăpare, întreaga nație? Întrebări cu atât mai legitime cu cât este vorba despre

viitorul și identitatea acestei națiuni românești.

De parcă toate aceste probleme nu ar fi de ajuns, la nivelul anului 2016 peste 27% din copiii cu vârste de până în 18 ani au abandonat școala⁴. În plus, de la an la an crește numărul vestigiilor *analfabeți funcționali*, un alt fapt care demonstrează nu doar falimentul tuturor marilor „reformate” ale sistemului de învățământ, ci și dezinteresul și nepriceperea celor care au ajuns, peste noapte, diriguitori ai acestui atât de greu încercat minister al educației.

Lipsa unei reacții din partea profesorilor reprezintă, în bună măsură, un rezultat al penetrării puternice a politicului în cadrul acestui segment profesional. Nu poți avea o reacție împotriva unui sistem putred și corupt în condițiile în care destui dintre profesori au putut fi, treptat, atrași sau cointeresați de acest sistem, prin aranjamente, înlesniri, promovări în diverse funcții etc. De asemenea, existența mai multor sindicate în învățământ, care, de obicei, vorbesc limbi diferite și nu reușesc să-și sincronizeze eforturile și să-și acordeze solicitările nu reprezintă decât un avantaj pe care idiocrații de la conducere îl speculează și îl perpetuează cât pot. Iar la nivel individual, uman, intervine inevitabil temerea de a nu rămâne pe drumuri, de a nu fi victima unui abuz sau a unor presiuni exercitate de idiocrați și de slugile lor și de a fi periclitată cariera și viitorul ca profesor. Însă, nu-i așa, tocmai de aceea există mișcarea sindicală, pentru a reacționa în astfel de situații, când interesele și scopurile individuale și colective ale întregului segment profesoral sunt pe-

riclitate de cei care se presupune că ar trebui să coordoneze spre mai bine sistemul de învățământ.

Unul din citatele des utilizate în România de după 1990, uneori pentru simplul fapt că „dă bine” pentru (tele)spectatori sau cititori, îi aparține Wilmei Pearl Mankiller (1945-2010), cea care a fost, printre altele, prima femeie aleasă în funcția de șef al comunității de indieni cherokee din Statele Unite ale Americii. În original, arată astfel: „I don't think anybody anywhere can talk about the future of their people or of an organization without talking about education. Whoever controls the education of our children controls our future”⁵. Mai pe limba noastră: „Nu cred că oriunde cineva poate vorbi despre viitorul propriului popor sau al unei organizații fără a vorbi despre educație. Cine controlează educația copiilor noștri controlează viitorul”. Din păcate, adevărat. Și nici nu mai are vreun rost să ne întrebăm cine controlează viitorul nostru. Durerosul răspuns este evident, iar perspectivele sunt deja mai mult decât sumbre.

Una dintre verigile de bază ale ofensivei idiocrate asupra învățământului este Institutul de Științe ale Educației din București. Apărut în anul 2009, în timpul unor idiocrați de altă culoare politică decât cei aflați acum la putere, această instituție se dovedește de-a dreptul nocivă prin diverse acțiuni și inițiative din ultimii ani, contribuind din plin la ruina unor repere consacrate și la promovarea mediocrității, a dezordinii și a amatorismului la nivelul școlii românești. „Experții” adunați acolo par a nu înțelege rea-

litățile educației de la noi; lipsiți de contactul cu situația tot mai gravă din sistem, din școlile urbane și rurale, dau impresia că visează cai verzi pe pereți, punând la cale tot felul de planuri, proiecte și compendii care, în cel mai bun caz, își pot găsi doar o aplicabilitate redusă, parțială, fără o utilitate clară sau/și de lungă durată. Câți dintre acești „experți” sunt capabili să înțeleagă specificul diverselor discipline și necesitatea menținerii/dezvoltării acestora, în ciuda faptului că ei le consideră desuete și fără nici o relevanță pentru viitorul de aur imaginat de idiocrați? Cu sau fără un astfel de institut, situația din România ar fi aceeași...

La începutul anilor '90, când devenise destul de clar faptul că puterea fusese acaparată de anumite forțe (strâns înrudite cu actualii idiocrați), apăruse un slogan care le dădea ceva frisoane noilor potențați: „Singura soluție, înc-o revoluție!”. Acum, la nivelul anului 2017, nu trebuie neapărat să avem în vedere zguduiri sociale ample pentru curățarea unui întreg sistem, dar nu ai cum să nu te gândești cu îngrijorare la adâncirea sfintei letargii naționale, la paralizarea și batjocorirea tuturor pârgھیilor morale și juridice ale statului de drept, care nu sunt altceva decât semne ale extinderii putregaiului idiocrat și a corupției care îl însoțește pretutindeni. Însă este cu siguranță nevoie de o revoluție de sistem, de structură, care să ducă la asanarea cât mai rapidă a segmentului decizional nu doar al ministerului educației, ci al întregului segment de conducere a idiocrației mioritice. La urma-urmei, după cum arată o

cunoscută vorbă din bătrâni, *peștele de la cap se împute*. Întotdeauna!

¹ Mircea Vasilescu, *Promoție: manualul unic, la pachet cu partidul unic! Numai în România, la un preț avantajos!*, articol accesibil *online* la adresa <http://dilemaveche.ro/sectiune/tilc-show/articol/promotie-manualul-unic-la-pachet-cu-partidul-unic-numai-in-romania-la-un-pret-avantajos>, accesată în septembrie 2017.

² R.M., *Liviu Pop, despre greșelile gramaticale care i se impută*: În viață, ca și în politică, există greșeli și există erori. Greșelile se pot corecta, erorile nu, articol accesibil *online* la adresa <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-22009008-liviu-pop-plenul-senatului-viata-politica-exista-greseli-exista-erori-greselile-pot-corectate-erorile-nu.htm>, accesată în septembrie 2017.

³ Florinela Iosif, Liviu Pop: „Cer anticipat scuze pentru greșelile pe care le-am făcut, vă asigur că nu voi face nici o eroare”, articol accesibil *online* la adresa http://adevarul.ro/news/politica/liviu-pop-cer-anticipat-scuze-greselile-le-am-facut-asigur-nu-nicio-eroare-1_59c639dc5ab6550cb873bf7c/index.html, accesată în septembrie 2017.

⁴ Camelia Badea, *România, trezește-te! Aproape o treime dintre copii nu merg la școală. Viitorul e sumbru*, articol accesibil *online* la adresa <http://www.ziare.com/scoala/elevi/romania-trezește-te-aproape-o-treime-dintre-copii-nu-merg-la-scoala-viitorul-e-sumbru-1423969>, accesată în septembrie 2017.

⁵ Citat accesibil *online* la adresa https://www.brainyquote.com/authors/wilma_mankiller, accesată în septembrie 2017.

Jan CORNELIUS

Antonia de Barcelona, traducătorii de la Ipotești și farmecul paradoxal al Iașului

1.

Anul trecut în septembrie, când am venit la Atelierele de traducere FILIT de la Ipotești, am luat avionul la aeroportul din Köln/ Bonn spre Iași. Stând la coadă la ghișeul de check-in, am simțit brusc o mână pe umăr și, când m-am întors, am zărit-o pe Antonia Escandel Tur. Antonia are la 35 de ani, ochi mari căprui și un zâmbet suav cu conotații nostalgice. Este catalană, locuiește la Barcelona și ultimul loc în care mă așteptam să-mi pună mâna pe umăr era aeroportul Köln/ Bonn. Însă cum viața e plină de coincidențe, Antonia tocmai vizitase Berlinul și apoi fusese să-și vadă niște prieteni catalani de lângă Köln, iar acum lua ca și mine avionul spre Iași, cu destinația finală Ipotești.

Faptul că Antonia și eu ne îndreptam amândoi spre Ipotești nu mai era o coincidență, ci o acțiune demult planificată. Căci la Ipotești au loc anual, în cadrul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere FILIT, întâlnirile traducătorilor de literatură română într-o limbă străină, traducători din diferite țări ale lumii, Spania, Italia, Bulgaria, Franța, Germania, SUA, Marea Britanie, Polonia, Ungaria și altele.

Zborul de la Köln la Iași a fost liniștit, fără

turbulențe, unii pasageri discutau monoton între ei, alții moșăiau, iar doi pasageri din stânga mea se rugau mișcându-și abia perceptibil buzele cu mâinile împreunate, pentru că sufereau probabil de ceea ce se cheamă în germană *Flugangst*, adică frica de zbor; teama de-a te urca în avion. Antonia stătea cu cinci rânduri în spatele meu, lângă ea mai era un loc liber, așa că i-am lăsat pe cei doi de lângă mine să se roage în liniște și m-am așezat lângă ea. În cele două ore de zbor rămase am discutat pe tot felul de teme, de care nu mai îmi amintesc.

Ce îmi amintesc însă bine este că am luat împreună cu Antonia un taximetru la aeroportul din Iași, deoarece ne îndreptam amândoi spre Casa „Pogor”, adică spre Muzeul Literaturii, și că pe drumul încolo am trecut în viteză prin diverse gropi ale asfaltului șoselei, săltând pe bancheta din spate a taximetrului precum călărețul la un rodeo în America de Nord sau de Sud în șaua armăsarului nedomestic. În ce privește peisajul, desigur că n-avea de-a face nimic nici cu ierburile de pampas, nici cu cele ale preeriei americane, era vorba de o pădure de-a lungul șoselei, cu vegetație de foioase tipice Europei de Est, care se continua cu un peisaj de câmpie românească, deci cu întinse maidane presărate cu bi-

doane de plastic și tot felul de alte deșeuri autohtone. La un moment dat și-au făcut apariția cartierele de blocuri din comunism, cu arhitectura lor tipic înfiorătoare. Sau poate, mă rog, greșesc, dar mie așa mi se întâmplă întotdeauna: când mă întorc din Germania, unde locuiesc de-un veac, în România unde mi-am petrecut prima tinerețe, arhitectura de prefabricate a comunismului mi se pare monstruoasă, așa că mi se face părul măciucă atunci când o văd, ba chiar îmi vine s-o iau la goană ca din pușcă înapoi spre Germania, fără să mai aștept avionul de întoarcere. Problema e doar că, dacă fug și tot fug, risc să ajung cândva în Germania de Est și să mă împiedic acolo de aceiași monștri cu chip de bloc. Dar asta e altă poveste.

În timp ce pe mine mă treceau florii de groază și traversam o acută criză de adaptare, tovarășa mea de taximetru, Antonia de Barcelona, exclama la răstimpuri cu un ton delicat, dar plin de fermă convingere, privind fermecată în jur: „Vai, ce frumos e Iașul!”. În momentul în care a pronunțat această frază prima dată, am tresărit ușor cercetând-o întrebător cu privirea, dar nu părea nicidecum a glumi, era efectiv mișcată. „Da' îți place?”, am întrebat-o eu derutat, dar n-am vrut să-mi trădez în niciun fel uluirea, *de gustibus non disputandum*. Fiecare cu plăcerile și gusturile lui, mi-am spus, dar, mă rog, dacă stăteam să mă gândesc bine, mie îmi plăcea mai mult Barcelona cu Sagrada Familia a lui Gaudí, La Rambla, Montserrat și din astea... La urmă chiar am încercat să-i strecor discret și Antoniei această preferință a mea, dar ea nu mi-a dat ascultare.

2.

Istoria se repetă, dar nu tocmai. Anul acesta, în septembrie, am revenit la Atelierele de traducere Ipotești, din cadrul FILIT. Am plecat din nou cu avionul de la aeroportul Köln/ Bonn spre Iași, atât că stând la coadă la check-in, Antonia nu mi-a mai bătut pe umăr. Rămăsese de data aceasta la Barcelona, să traducă până la capăt *Solenoid*, ultimul roman al lui Mircea Cărtărescu, în catalană. O traducere pe care-o începuse cu un an înainte și pe care am auzit că a terminat-o de curând cu bine și, pe deasupra, la modul miraculos, întreagă și sănătoasă. Căci, *à propos* de avion și Antonia, acțiunea traducerii *Solenoidului* mi se pare un picuț mai temerară decât a sări dintr-o aeronavă fără parașută. Eu doar am citit *Solenoidul* și am avut nevoie pentru parcurgerea cărții de la prima la ultima pagină de un suflu pe care trebuie să-l aibă cei care participă la triatlonul Ironman din Hawaii. Triatlonul Ironman constă din trei probe: 3,86 km înot, 180 km mers cu bicicleta, plus proba de maraton. Sunt sigur că dacă într-un acces de demență și megalomanie aş începe cândva să traduc această carte, aş fi aspirat, mai devreme sau mai târziu, cu tot cu pantofi și laptop de magnetismul straniu al celor peste 800 de pagini și aruncat într-o a patra sau a cincea dimensiune, în care nu mi-ar mai da de urmă nici Interpolul, nici CIA-ul, ci poate doar vreun atent cititor, descoperindu-mă ca pe-un personaj secundar rătăcind disperat printre rândurile de carte și lumile paralele ale lui Cărtărescu.

Dar să revin la subiect: Lângă mine, în avion, nu s-a mai rugat nimeni de data aceasta cuprins de *Flugangst*, în schimb, în rândurile din spate am numărat nici mai mult nici mai puțin de șaisprezece preoți negri. Surprinzătoare sunt căile Domnului. Îmbrăcați cu toții în veșminte clericale negre, se așezaseră cot la cot și sporovăiau relaxați cu voce scăzută, într-o limbă străină mie. Aveam senzația că mă aflu într-un film supraréalist de Bunuel, dar personajele erau sută la sută reale, veneau din Kenia și se duceau la Întâlnirea internațională a tinerilor ortodocși, care are loc la Iași anual în septembrie, cum am aflat de la stewardesa care era din Republica Moldova și locuia la Iași. La aeroport preoții kenieni au fost întâmpinați de preoți, călugări și călugărițe români. S-au urcat apoi împreună într-un autobuz. Eu m-am urcat singur într-un taximetru, și, în drum spre Muzeul Literaturii, am trecut prin același peisaj de anul trecut, cu care deja mă obișnuisem și căruia, sincer vorbind, începusem să-i duc un pic lipsa. „Vai, ce frumos!”, am exclamat și eu chiar mai entuziasmat decât Antonia, văzând maidanele cu bidoane de plastic și blocurile de prefabricate din cartierele mărginașe ale Iașului. Și m-am gândit un pic și la Charles Baudelaire, care în „Florile răului” a poetizat urâtul, demonstrând că și urâtul poate fi frumos, dacă știm cum să ne apropiem de el. În ceea ce mă privește, eu, în general, prefer să mă îndepărtez de el, așa că, vorbind drept, m-am bucurat când taximetrul a ajuns la Muzeul Literaturii.

În parcul muzeului m-a întâmpinat un Ford Dodge cafeniu deschis, din anii '60, cu număr de

California, cu care poetul ieșean Mihai Ursachi s-a întors în 1990, după căderea comunismului la Iași din exil; lângă caroseria plină de zgârieturi, pe o placă memorială de tablă, sunt citate versurile albe, de-un remarcabil umor sec ale poetului rătăcitor: „Un om din Tecuci avea un motor,/ Dar nu i-a folosit la nimic”.

M-au mai întâmpinat cu multă căldură în parcul muzeului și un grup de scriitori și poeți, care au fost cândva vii și acum deveniseră statui, precum Creangă, Caragiale, Eminescu, Slavici și alții. Și în ziua următoare, plimbându-mă pe străzile din jurul muzeului, am avut bucuria să mă întâlnesc și cu unii scriitori și poeți vii, care vor deveni cândva statui.

De la Iași am pornit a doua zi cu mașina spre Casa memorială „Mihai Eminescu” de la Ipotești, unde au avut loc Atelierele FILIT pentru traducători, ediția 2017, organizate de Muzeul Literaturii din Iași în parteneriat cu Memorialul Ipotești. Și anul acesta Mihaela Anițului și Relu Oneaga au fost niște gazde minunate, iar Ala Sainenco, noua directoare a Memorialului, a fost adesea prezentă la întâlnirile noastre. Importanța pe care o au aceste ateliere în promovarea literaturii române în străinătate nu poate fi subliniată îndeajuns. Participanții nu doar că traduc literatură română în limba lor, ei acționează și ca agenți ai literaturii române în străinătate, căutând o editură pentru autorul în cauză. Traducători cu numeroase publicații la activ, dar și traducători foarte tineri din diferite țări, se întrunesc deci la Ipotești pentru un schimb de experiență de zece zile. Sunt convins de eficacitatea pe termen

SPAȚIUL TRADUCĂTORILOR

lung a acestor ateliere. Munca de traducător este o muncă solitară, nimic mai util decât să compari problemele și soluțiile tale cu cele ale altora într-un workshop comun, într-o limbă comună care nu este alta decât româna. Traducătorii prezenți au fost Hristo Boev din Bulgaria Dennis Czermak (Germania), Andrew K Davidson (SUA), Gothar Tamas (România, traducător din și în limba maghiară), Joanna Kornas-Warwas (Polonia),

Gabriella Koszta, (Ungaria), Marja Markic (Croatia), Roberto Merlo (Italia), Monica Moroșanu (Marea Britanie/ România), Edith Negulici, România (lb engleză), Lora Nenkovska (Bulgaria), Gabriele Racca (Italia). Invitata specială a Atelierelor, cu sprijinul fundației Pro Helvetia, a fost scriitoarea elvețiană de limbă germană și origine română Dana Grigorcea.

La deschidere a fost prezent și Lucian Dan

Atelierele FILIT pentru traducători, Ipotești, 2017

Teodorovici, directorul Muzeului Literaturii, iar Dan Lungu, fostul director al acestui muzeu, a trecut și el scurt pe acolo. Întreținându-se cu traducătorii străini, a rostit, într-un acces de sinceră bucurie, următoarele vorbe: „Ce bine că aud și eu în sfârșit o română corectă! La locul meu de muncă nu prea am des ocazia”. Dan Lungu tocmai venea de la București, unde lucrează acum în Senatul român, ca senator.

După ce s-au terminat atelierile de la Ipotești, m-am întors din nou la Iași, am locuit o vreme la Casa „Pogor” și, încălzit de soare și mânat de curiozitate, m-am tot plimbat prin oraș. Hai să schițez aici câteva tablouri înregistrate în cursul zilelor:

1. Frumusețea magică a Copoului în aceste zile senine de toamnă.

2. Cele aproximativ douăzeci de bănci din zona teiului lui Eminescu, pe majoritatea cărora la ora prânzului ședeau bătrâni, unul câte unul.

3. Cei doi bătrâni șezând împreună pe-o bancă, la a căror conversație am tras, în trecere, cu urechea. El îi povestea ei despre fiul său, care studiază literatura comparată în Calabria. „Da, doamnă, literatura com-pa-ra-tă! ăsta-i mare lucru!”

4. Tramvaiele vechi care urcă spre Copou. Urcându-mă într-unul din ele, mi-am introdus biletul în compostor și am așteptat sunetul de compostare. Nimic. Am repetat acțiunea de două, trei ori, fără rezultate. O doamnă din apropiere mi-a sărit în ajutor și i-a tras o lovitură de pumn compostorului, care pe loc mi-a imprimat speriat datele de control pe bilet. Cu un tuș care mi s-a luat apoi pe degete. M-am văzut dintr-o dată în clasa întâi sau a doua, cu dege-

tele mânjite de cerneală. Dacă le povestesc asta vecinilor mei din Germania, răsfățați de senzorii electronici, vor crede că fantazez.

5. Taximetriștii atât de grăbiți la trecerea de pietoni, încât dau gaz în loc să frâneze.

6. Taximetrul pe care l-am rugat să mă ducă la Casa de Cultură „Mihai Ursachi” și care după două minute de mers, m-a întrebat: „Dar unde-i aia?”

7. Studenții din fața Universității, adunați grupuri, grupuri, care, spre deosebire de părinții lor, nu se deosebesc cu mai nimic de cei din Vest.

8. Cuplul conjugal de la terasa „Cârciuma veche”: Cei doi aveau în jur de șaptezeci de ani, ședeau liniștiți, consumându-și berea și nu vorbeau mai deloc între ei, după obiceiul vechilor cupluri conjugale, dar își butonau febrili celularul, precum tinerii, arătându-și din când în când o fotografie sau o știre de pe whatsapp.

9. Sala de cinematograful Casei de Cultură „Mihai Ursachi” din parcul Copou, în care am văzut într-o luni excelentul film italian al Linei Wertmüller – „Film de dragoste și anarhie” – în versiune originală. Și pentru că, în timp ce scriu aceste rânduri, miroase pretutindeni a toamnă, iau această strofă din Eminescu pentru a arăta cam cum era subtitrată pelicula: *Vezi, rândunelele se duc,/ Se scutur frunzele de nuc,/ Sașează bruma peste vi,/ De ce numi vi-i, de ce num-i vii?*

10. Fanfara militară care cânta în spatele unei porți deschise, ceva mai sus de intrarea principală în Parcul Copou și grupul de admiratori care se adunase rapid, câțiva își scosese celularele și începu-

seră să fotografieze. Și apoi locotenentul cu mustață de Chaplin, care s-a desprins din corpul fanfarei și s-a îndreptat spre fotografiile amatori, spunându-le supărat și plin de militărească importanță: „Fotografiatul interzis!”

11. Librăria Humanitas din Piața Unirii, în fața căreia, în fiecare duminică, se dansează salsa pe ritmurile carabe, mai ceva ca în Cuba, și unde în timpul săptămânii poetul ieșean Emil Brumaru intră zilnic, să le dea bună ziua cărților și librarilor, așa cum zilnic alții cumpără pâine. Unde sufletul și șefa librăriei, Cristina Căpitănița – *nomen est omen* – conduce corabia minunată a cărților secundată de Andreea Buta și Gabriel Caloian. Cristina mereu zâmbeste contagios și criptic precum Mona Lisa, iar Andreea mi-a spus, între doi clienți, o poveste adevărată cu o ghicitoare intrată cu o oră înainte în librărie, care încercând să-i prezică viitorul, i-a spus la rândul ei o altă poveste, chipurile adevărată. Iar apoi Gabriel, care în afară de librar este și pictor, mi-a povestit la o țigară în Piața Unirii despre un viitor vernisaj de pictură într-o sală de baie, cu vreo două sute de invitați. Nu știu cum or fi intrând ei toți acolo, dar ideea de esență avangardist-suprarealistă îmi place. Panglica expoziției e cu totul și cu totul deosebită, căci e făcută din hârtie de toaletă, iar clădirea în care se află baia este fosta clădire a securității. Curios, cum intră atâția oameni într-o baie, m-am dus la acest vernisaj, dar din fericire nu au încercat să intre cu toții odată, ci s-a stat răbdător și cuminte la coadă. Cuminte, în sensul convențional, expoziția fiind avangardist-anticonvențională. Lucrările ex-

puse acolo de grupul Five o'shock sfidau tradiția în spiritul avangardist-dadaist. Printre lucrări am văzut o parodie a lui René Magritte – celebra pipă de lemn însoțită de cuvintele „Ceci n'est pas une pipe” fiind înlocuită cu un pișoar de porțelan, acompaniat de afirmația „Ceci n'est pas une pipi”. Dar piesa de rezistență a foarte interesantei și ilariantei expoziții, mi s-a părut un tablou cu chipul lui Stalin, care în loc de chipiu militar, purta un capac de WC pe cap. Asta mi-a bucurat sufletul, cu atât mai mult cu cât expoziția avea loc, nici mai mult, nici mai puțin decât în fosta clădire a securității. În beciul căreia, mi-a explicat Gabriel, pe timpul comunismului se torturau oamenii.

Da, s-au schimbat multe lucruri în Iași, unele te bucură și-ți merg la suflet, altele te fac să te urci pe pereți. Gropi și clădiri moderne, cântece vechi cu farmec nostalgic și desuet la Cârciuma veche pe strada Ștefan cel Mare, și ritmuri de salsa în Piața Unirii și pe Lăpușneanu, câmpuri cu bidoane de plastic și expoziții inovatoare și trăsnite, tramvaie din anii '60, bătrâni singuratici și oameni tineri, care schimbă fața și accelerează pulsul orașului. Dacă stai o vreme la Iași, descoperi treptat și inevitabil o urbe plină-plină de viață, simultan veche și modernă, o așezare plină de extreme contraste. Dar trăgând linie și adunând: „Vai, ce frumos e Iașul!”, vorba Antoniei. Și vorba Micului Prinț al lui Saint-Exupéry: Esențialul este invizibil pentru ochi, vedem bine doar cu inima.

Doina IOANID

Iașii de după Iași

Iașii au fost mai întâi un oraș din cărți (un soi de puzzle făcut, scos din cărți, din cărțile scriitorilor). Și au fost tot felul de Iași, în diferite perioade, cu boieri, cu revoluționari de la '48, cu Unirea de pe 24 ianuarie, cu scenete de epocă, cu atmosferă din vechime. Au fost scriitorii de la Junimea, printre care, evident, Eminescu și Creangă (din poveștile lui Creangă, îmi plăcea să fac scenete cu Mary, sora mea, iar la un moment dat, Mary cu o colegă au împins verosimilul cam departe, că s-au dus chiar la furat de cireșe, când eram în practică și ne săturasem de cules mazăre; și ca să fie pe bune ca-n Creangă, stăteau atârinate de crengile joase; unde mai pui c-a apărut și o mătușă ce le-a luat la probozit, după care s-a dus cu jalba în proțap la diriga; noi aveam curtea plină de cireși, cireși de mai, cireși de iunie, ce dădeau numai cireșe pietroase, și când a aflat bunicul, cam târzior, și-a făcut cruce, că, deh, nu ne lipseau cireșele; și nici alte poame sau fructe). Un Iași efervescent, în ciuda unui aer cam molcom, cam așa mi-l închipuiam. Și a fost orașul văzut cam din autocar, înainte de-a ne opri la Grădina Botanică. La sfârșitul clasei a IX-a, am mers într-o tabără la Muncel, iar de acolo, am făcut o excursie spre Iași. Am trecut și pe la Hanul Ancuței sau poate era doar un han care semăna cu ăla din *Hanu Ancuței* (oricum, hanul ăla cu

povești îmi plăcuse tare mult și era mai altfel, mai de poveste decât ăla de la televizor și chiar și decât ăla de l-am văzut pe viu), dar traseul nu-mi mai este clar. Apoi, au fost scriitorii precum Constantin Negruzzi (aflai că a fost căsătorit cu Maria Gane) și Iacob Negruzzi, și Ion Ghica, pe care i-am făcut în facultate. Mi-a plăcut mai ales *Negru pe Alb*. Au fost și sunt și scriitorii contemporani, de care am aflat tot prin facultate, precum Emil Brumaru sau, mai aproape, Liviu Antonesei, Mariana Codruț, Radu Andriescu, și mai încoace, Florin Lăzărescu, Dan Lungu, Ovidiu Nimigean, Nichita Danilov.

Și tot literatura m-a adus la Iași, într-o iarnă din 2010, la lansarea *Ritmurilor de îmblânzit aricioaică*. A vorbit frumos Emil Brumaru (dar îmi aduc iar aminte că Brumaru încă nu mi-a răspuns la întrebările de la interviu; hobbitul a dat-o cam cotită sau poate n-a vrut să răspundă la întrebarea despre gonele?). Și Bogdan Crețu mi-a sugerat un ghid optimist, mai în glumă, mai în serios. Apoi am fost la revista *Timpul*, ne-am văzut și cu Antonesei, am citit din carte și-am băut vin fiert. Cu Șerban Axinte, cu un cristian și cu Tudor Jalbă ne-am plimbat prin orașul cu ninsoare deasă, care chiar se pregătea de Crăciun. Și tot atunci, dar înainte de lansare, am vizitat Muzeul de la Pogor. Și-am înoptat la Casa Gane,

unde gălgâiau caloriferele, iar Șerban mi-a adus dopuri de ceară de pus în urechi (le mai am și acum). Și uite că-mi aduc aminte c-am mai fost prin 2010, la o conferință, la Universitatea „Petru Andrei“. Iar apoi la Casa „Mihai Ursachi“, unde am vorbit de toate, dar cred că mai ales despre roman și perioada comunistă și post-comunistă. Au venit și Nichita Danilov, și Bogdan Crețu, și...

Și-apoi FILIT-ul. Florin îmi povestește în curte, la o țigară, despre pregătirile pentru noua ediție. E bucuros că a crescut FILIT-ul, dar cam are oleacă de furcă cu birocrăția. Sunt o echipă mică, dar harnică. Ei, o scot ei la cap... Și n-o zic doar așa, ci iaca așa că știu c-au făcut treabă bună.

Și tot de la Iași îmi vin joia cărțile de la Polirom. Dacă-i joi, a venit mașina cu cărți de la Iași. Aproape că mă simt ca și când aș avea o corespondență. Și mă duc și la sediu, să le văd pe Claudia și Any, care-s ca două zvârluge.

Și-acușic făcui drumul la Iași tot cu literatura. Și mai trebuie să și scriu despre Iași. Temă de vară, dar știu să fac teme.

Și cum să începi dacă nu cu o preambulă. Preambulă de seară, de la Plăcinte înspre Copou, cu un drum trasat de simigeriile-plăcintării Petru. Un întreg bulevard (bulevardul Carol) ca o hartă presărată cu covrigi și plăcinte. Știință a grăunțelor de pe vremurile grânelor. Firește și café-baruri și cârciumioare, dar mai ales pizzerii și un College, un soi de bistrot pentru studenți (travel-work, food and drink and talk). Și multă verdeață. Și case vechi și mai noi.

Impozantul Palat Ferdinand (păcat că nu se poate vizita) și fostul Liceu Militar „G.V. Macarovici“, și alte clădiri vechi, renovate, cu destinații noi (notariat Manuela Pahoăț sau Casa de Asigurări de Sănătate). Bine că nu-s păraginite, iar renovarea nu a făcut pagube. Cineva se grăbește spre casă. A venit din cursă și a lăsat mașina la aeroport. E rupt de somn. Vântul începe să bată și parcă stă să plouă. Trec pe role câțiva adolescenți. La o terasă, un grup de tineri. El își desface părul blond-arămiu din coadă (are un chip frumos, de sfânt bizantin) și-l flutură de parcă ar fi la pozat pe o plajă. Merge și așa că-i la o bere cu prietenii.

La Casa Gane e multă verdeață în curte și de jur-împrejurul camerei. Și răcoare. Meri și peri, și grădină cu roșii, și flori în curtea din spate. O familie cu rost, cu copii, cu câini, cucoși și găini, și pui. Și la fereastra dinspre ei, iederă. Vreo doi melci stau prinși acolo, parcă pe o planșă din manualul de științe naturale. Nu mă dau în vânt după melci, dar deh, și ele niște creaturi acolo. Și parcă simt că nu-i plac și se dau mai în jos.

A doua zi dis-de-diminecioară, o iau prin oraș în căutare de cafea și de preambulă. E o dimineață înnorată și-o să plouă c-așa au cerut floarea soarelui și cucuruzul/păpușoiul. Un vânt plăcut și picioarele calcă ușor pe asfalt. Și pe piatra cubică de pe pietonal. Puține magazine deschise. Vanzătoarele pregătesc vitrinele. Și iarăși o mulțime de simigerii și plăcintării. Leșenii înaintează cu covrigi și plăcinte, îmi zic, de parcă ar fi stindarde de luptă. Mă opresc

REZIDENȚE FILIT PENTRU SCRITORII ROMÂNI

tocmai la Țanc sub o copertină și iau o cafea. Ploaia începe. *Benvenuti*. Alături cineva pune de-o afacere cu un englez. Urechea mea prinde și alte limbi, greacă, italiană. Oraș cosmopolit. Ciudat, n-am auzit franceza, deși am văzut o reclamă nașpa la cursurile de franceză. Peste câteva zile, aveam să aud și francezii pe stradă, chiar coborând pe lângă Casa Gane.

După-amiaza, mă duc iar la plimbare, dar cobor scările până la Râpa galbenă. În fața ochilor, văd un mâl lutos, culoarea cafelei cu mult lapte. Pentru o clipă, fiin'că el nu există de-adevă. Și aflui de la Any că a fost realmente o râpă, o lutărie. Pe acolo, a fost

cândva și o gară. De-aia e Casa CFR-ului pe acolo. Cândva undeva, o litografie de epocă. O iau pe străduțe cu case vechi, mă uit prin curțile oamenilor, obicei din copilărie, de căscat gura. Dar, adevărul e că dintotdeauna m-au interesat curțile oamenilor, ca și când ar fi păstrat acolo treceri fel de fel. Câțiva ciorchini atârnă peste gard, în pârg. Ajung la depozitul de tramvaie. Șinele ce duc spre el, rugina. Depozitele de tramvaie mi se par întotdeauna triste, de când vedeam scris „Se retrage la depou”. În fine, ajung din nou în centru. E seară cu taraf la Cârciua veche. *Trandafir de la Moldova*. Pe băncile de pe pie-

Râpa Galbenă, Iași

Berlicoco, nici cu Alexandru Rosetti), Iacob Negruzzi, V. Alecsandri (care străjuiește poarta). Ploaia face să strălucească busturile. Eminescu și Creangă străjuiesc cealaltă poartă, dar ei au busturi de piatră. Încerc să mi-i închipui ca pe niște bondari, dar nu pot. Sunt altceva. Și mai mult. Și mai mult decât niște busturi într-o curte.

A plouat și pe băncuțele de fier dintre flori. Măcar atâta, dacă de-o vopsea n-au parte. Mi se par înțelepte aceste băncuțe. Au un fel de răbdare de femei bătrâne de la țară.

Cu B. e bine să te vezi iar. E vesel, vorbăreț, cu poante. Are o casă la marginea pădurii. Căprioare, iepuri. Se duce să-și ia unul dintre băieți de la o colegă a lui de școală.

Rămân cu Ș. la o bere. Eu. El, apă, că s-a lăsat. Îmi povestește cum îi vine să-i scrie și acum sms-uri mamei, mult după moartea ei. Apoi ascultăm ceva muzică pe terasă, pe Lăpușneanu. Berea nefiltrată e bună. Conu' sau nenea Iancu parcă zâmbeste printre mustăți, ca de pe graffiti-ul pe care l-am văzut vizavi de Casa Pogor. Dar acolo avea numai juma de față, că restul se coșcovise. Bine că stătea lângă un tuba bas cu litere. Bine că nu-i lipseau literele. Și într-o zi, un băiat George și-a pus juma de față alături. Și l-au filmat prietenii cu mobilul. Pe terasă sunt și tineri. Mai vorbesc cu Ș. de literatură. Și, printre altele, aflu că e și el divorțat. Și-apoi mai povestește de una, de alta, că nu ne-am văzut demult. Nici unul nu-i prea vorbăreț, doar câteva fraze în răstimpuri, în timp ce muzica de jazz, de rock alternează cu fa-

douri. Îmi spune că arăt ca o actriță cu mare expresivitate a feței, ca o actriță în roluri dificile. Se prea poate. Îmi mai ia o bere de destindere. Arătăm ca-ntr-un film vechi, în care ei doi se întâlnesc peste ani. Un film în care tăcerea și vorbele par rostuite bine. Dar nu-i nimic regizat, pur și simplu așa suntem noi în seara aia. Și uneori privitul spune mai mult... Și că veni vorba de film, în drum spre toaletă, răstoarnă berea peste fusta și bluza mea, agățând masa cu piciorul. Zâmbeste și spune c-a făcut una boacăna ca-n filmele cu Pierre Richard. Mai târziu, ne ducem fiecare la el acasă. În fine, el, acasă la el, eu, la Casa Gane. Și poate stă în șezlong și fumează o țigară, să-și alunge urâtul. Sau poate își sună iubita din alt oraș. Și eu mă întreb care-i ziua a opta pentru el și cum arată (că tot am vorbit la lansare de ziua a opta).

Dimineața de sâmbătă lenevesc și mă uit la frunzișul legănat de vânt de la fereastra mea. Jocul luminii – o peliculă ca-n filmele lui Wajda sau ca-n filmele rusești. Și după ce-mi spun asta, mă uit pur și simplu la jocul luminii prin frunziș, ca o pisică leneșă. Mai delicios decât ciocolata de care nu m-am atins de luni întregi (nu c-aș fi mare amatoare de ciocolată). Și mă uit până uit că mă uit și rămâne doar senzația de înveliș luminos dinăuntrul meu. Și din burta mea s-a auzit un tors de pisică. Mațele îmi ghiorăie ca torsul unei pisici. Și pe bune că nu-i doar literatură. Mă duc și fac piața. Miam-miau: brânză Rarăul cu roșii ochiul-boului și cu baghetă rustică, d-aia bună pe vatră, cu chimen. Pardon, cu roșii

REZIDENȚE FILIT PENTRU SCRITORII ROMÂNI

inima bouului, că ochiul-bouului e floarea aia rezistentă.

Seara, încă răcoare, vânt răcoros. În parcul Copou, un tată sare șotronul cu o fetiță frumoasă și blondă. Abia de are 3-4 anișori, fetița. Sar amândoi, ea în pătrățele, el pe lângă ea, alături. Parcă merg împreună cu un șotron.

Duminica dimineața, concert venind din parcul de la Casa Pogor. Printre crengile de tuia, un contrabas, parcă o orgă. Sunete purtate de vânt. Ascult sunetele venind printre crengile de tuia ca-ntr-o catedrală. Apoi voci tinere. O chitară. Melodii mai

noi, aducându-mă în prezent, la masa de scris.

Seara stau sub bolta de vie lăsată mult în jos. Strugurii îmi atârnă deasupra capului. Struguri negri, un fel de zăibăriș încrucișat cu struguri bătuți. Aproape copti bine. Stau acolo. Stau ca și când aș fi un strugure-grugure așteptând și eu... Așteptând ce?

Și-apoi ascult greierii, până-mi umplu auzul de țârâitul lor. Pisica aleargă după fluturi. Seară de vară ca mai demult.

Apoi a venit canicula. Așa că abia ies din cameră. Văd cum lumina se pune pe perele din curtea din spate. Sunt încă verzi și bucuroase de soare.

Restaurantul „Pogor” din curtea Casei Pogor, Iași

Seara, călduri de ciori, multe, croncănesc pe deasupra. Și aveam să-mi dau seama că era ritualul lor nelipsit de seară.

Dimineața următoare, mă trezește pe jumătate un cocoș, și o găină, pe cealaltă jumătate. El cântă în zori, ea face ouă ceva mai încolo, pe la ora nouă (na că și rimează). Și-apoi un câine și glasuri de copii. Parc-aș fi la țară. Și gardienii sunt de la țară, vorbesc de turiță, de vaci, de cai, de căsuțe sau moșteniri. Și cică-s în buricul Iașului.

Seara, pe terasă, la Pogor, o altă lume cu aplicații mobile, oameni cu firme mici. Vorbesc de formulare, de contabilități. Nu-i niciun scriitor. I-o fi pălit canicula sau sunt cu toții în vacanță? Mă uit la godetia din ghivece. Îmi beau berea și mă car înapoi la mine acasă. La mine, la țară, la Casa Gane.

Într-o altă seară, stau și răsfoiesc tramvaie. Deja văzusem joi unul, pe ploaie, dimineața, urcând spre Copou. Chipurile de după geamuri aburite. Stau și răsfoiesc tramvaie. Tramvaiul literaturii, tramvaiul cu motive tradiționale, tramvaiul fashion, tramvaiul cu reclame gen Gustul Mesopotamiei de neuitat (cu salate și alte mâncăruri – care nu cred că au ceva în comun cu Mesopotamia, dar care aproape că sar de pe burta tramvaiului spre tine), tramvaie medicinale, cu extracte și tincturi, tramvaiul cu apartamente, tramvaiul cu invitații Operei din Iași, tramvaiul cu teatrul unu+unu, tramvaiul educației (cu desene de parcă ar fi pictograme egiptene; zăresc o balanță, un rinichi, o structură moleculară, o mască, note muzicale, dar nu litere...). Și uite și Papatram cu Iepurașul

de Paște. Și-apoi trec vreo două verzi, ca frunzișul de vară, doar cu număr în spate, lângă tampon.

În altă zi, dimineață devreme, o iau pe Lascăr Catargi. Case vechi, boierești, unele în stil moldovenesc, cu influențe bizantine, gotice sau chiar brâncovenești, cu pridvoare, altele cu turlă, semănând aproape cu niște biserici sau mănăstiri (Voroneț, Văratec sau Sihăstria, de exemplu), altele mai moderne, cam în genul celor construite și prin București pe la 1940. Toate în curți cu verdeață, și multe dintre ele cu iederă deasă. Și strada e străjuită de copaci de-o parte și de alta. Într-una a locuit Emil Racoviță. E de un roz pal, cu termopane. Păcat c-au bălțat-o. În alta (clădirea radioului acum), casă veche, frumoasă. Aici a stat I.C. Brătianu în timpul răboiului. Aici a apărut Radio Moldova în 1940. Din fericire, casa a scăpat de modernizare, ca și clădirea în care se află televiziunea. Și foarte aproape, pe altă stradă, se află clopotnița Sf. Spiridon, pe care n-am putut-o vedea, că-i în renovare.

Și într-o dimineață, pe răcoare, mă hotărăsc să merg la Grădina Botanică. O iau pe alei, urmând copacii și plantele. Tei, stejari, mesteceni, castani, arborele de ginkgo, tuia, brazi, molizi. În zona cu copaci, pe lângă rosarium, o ciocănitoare. Chiar i-am făcut o poză. Nu semăna deloc cu Woody, care era/e alb-negru. Asta-i color. Hâm, mi-ar plăcea să revăd Woody. Oare de ce nu mai dau desenul? La câțiva pași mai încolo, un chip al lui Eminescu, direct pe pământ. Are ceva tragic cum stă așa, pe pământ, sub copaci. La rosarium, mulțime de specii de trandafiri.

REZIDENȚE FILIT PENTRU SCRITORII ROMÂNI

Au nume de pictori: Claude Monet, Henri Matisse, Philippe Gauguin sau Luchian sau Tițian. Sau de actori: Phippe Noiret. Alții, nume inventive ca Double Delight, Pullman Orient Express, Mariandel, Lampion, Wiener Walzer, Queen Elizabeth... Și nu mă mai satur privind. Un frumos Acqua singuratic, Mary, Orange Triumph, Cocktail, Appleblossom, Cavalcade, Flambée, Kimono, Frau Astrid Spath, Cocorico, Concerto, Erna Grootendorst, Bucurie de mai, Splendid, Golden Mimi, Lovely Green, Vigorosa, Madona, Parole, Tournée, Friesia, Rosagold, Sympathie pe spalieri boltiți, Grand Mogul, Flamingo, Églantine. În fine, 600 de specii de trandafiri, dintre care multe soiuri încrucișate. Cum cade lumina peste ei sunt cu adevărat o splendoare.

Apoi, am văzut nuferii, grădina cu o mică fântână arteziană veche, care nu funcționa. Și alea cu arbuști rotunzi, pereni, peste care pluteau jerbele rotitoare de apă (și mi-aduc aminte de un film vechi, pe când se trecea de la filmul mut la filmul sonor, și de exasperarea regizorului care-i cerea actriței cu voce pițigăiată să vorbească în tufiș). Plantele decorative. O rață formată din flori. Am aflat că dalia se mai cheamă și gherghina, că până acum în mintea mea erau diferite. Nenumărate specii de zinnia și margarete înconjurând bustul lui Anastasie Fătu, întemeietorul primei grădini botanice din Iași. Verbena Hibrida, Scarlet. Lemnul Maicii Domnului (ornamentală și aromatică), și eu care știam cum arată numai Mâna Maicii Domnului. Și alte soiuri de verbină delicată. Alba, daliile. În sere, tufișul de

pâslă din Madagascar, ficușii de tot felul, Ficusul Benjamin. Zebra plant din Africa de sud, plantă succulentă care seamănă de-adevă cu pielea zebrei. Cactușii Monstruosa din Uruguay și o mulțime de alți cactuși. Carassula Socialis-Schönland (chiar că-i o plantă socială, că are flori mici, înghesuite una lângă alta), varii Variegata, Floarea de ceară, Gold Dust, Petra, Bertolonia marmorata-Naudin, trandafirii japonezi, Croton-Haina lui Iosif, originară din sudul Indiei, Sri Lanka, Indonezia, Malaezia... Și firește, mierle la ieșirea din grădină, în chip de la revedere sau de bunăvedere-vestire.

Seara, după vipie, ies puțin în oraș. Un bărbat între două vârste puțin cam afumat caută o pizzerie. Se văicărește: „Unde sî găesc eu o pizzerie?“. Aproape mă bufnește râsul, că-s destule pizzerii, dar mă abțin. Îmi zice de un alt bărbat internat în spital, cum c-ar mânca o felie de pizza. Are picioarele mitraliate. „Unde sî găesc eu o pizzerie?“. Vorbește despre niște cartușe. Femeia lui a scăpat. Și el, bărbatul care-mi vorbește. Nu știu dacă-i o poveste de-acum, cu braconieri sau infractori sau una veche, din război, de care și-a amintit. El a scăpat și caută o pizzerie, să-i ducă o felie de pizza bărbatului din spital, ca și când ar fi un leac miraculos. Mai mergem așa o bucată de drum, și-apoi îl îndrum spre o pizzerie, iar eu o iau spre Pogor. Îl văd cum se duce înainte. Sper s-o fi găsit. Pizzeria sau ce-o fi căutând de fapt.

A doua zi, seara de vineri, o iau cu Carina (traducătoarea de spaniolă din Alicante) pe Drumul

Sărării. E cumva respirabil după 8 seara. Suntem amândouă puțin timide, dar ne trece. Vorbim despre traducere, despre literatură. Îi povestesc cum am tradus *Corabia beată* și alți scriitori francezi, belgieni, români. Nu că m-aș lăuda, dar e interesată de traducere. E tânără, abia a terminat facultatea, a făcut cursuri de vară la Brașov, iar acum traduce *Balta Albă* de Alecsandri. Aflu c-a studiat cu două profesoare, una de la Sibiu, și alta de undeva din Oltenia. Știe și de Creangă. În timp ce ne îndreptăm spre Bojdeucă, îmi spune că poveștile lui Creangă nu-s pentru copii. Îi dau dreptate într-un fel, dar îi spun și că pe vremuri realitatea țărănească era mai dură, iar copiii nu erau feriți de anumite spectacole triviale. Și îi dau dreptate, da, există o filozofie țărănească, împănată cu un soi de miraculos, dar și cu un umor crunt, râsu'-plânsu'. Case frumoase, vechi. Unele în stil moldovenesc, altele ușor bizantine, în stil mai nou, în stil țărănesc. Și toate au curți interioare frumoase. Mă bucur când văd că-s renovate sau întreținute. Sunt totuși și câteva în paragină. Berăria veche, curtea interioară răcoroasă. Apoi alte case. La Bojdeucă e închis, dar am reperat-o. Biserica Adormirea Maicii Domnului (și-mi aduc aminte cum i se spunea cui va să se miște mai repede: „Hai odată, Adormirea Maicii Domnului!“), mănăstirea Golia, biserica Bărboi – frumos luminate noaptea. Și ea observă că Iașul este orașul cu cele mai multe biserici. Din fericire, pe aici nu prea s-au demolat nici casele vechi, nici bisericile. Îmi povestește de prietenul ei spaniol, cu care s-a întâl-

nit la cursurile de la Brașov, căruia îi plac mult România și Bulgaria. O să vină și la Iași și se duce să vadă din nou mănăstirile din Bucovina. O luăm pe pietonal, pe Lăpușneanu ne oprim la o terasă, vorbim de una, de alta. La întoarcere, văd o cafenea cu terasă și cinema: *All That Jazz*. Casa Gane, fără probleme, dau și eu raportul precum gardianul de alături.

A doua zi, sâmbătă, o iau pe urmele lui Creangă: ajung la Biserica 40 de mucenici, ctitorie a lui Vasile și Safta Ruset, unde Creangă a fost diacon între 1859 și 1863, după care mă duc iar pe Sărării, fac poze la casele vechi, la colinele verzi. Ajung la Bojdeucă. E mică de tot. Apoi, știam eu că-i o bojdeucă, dar când am văzut cu ochii mei încăperile mici și grinzile joase, totuși... Cum or fi încăput atâția în bojdeucă. Ce înghesuală și hărmălaie. Pentru o clipă mi se taie aerul gândindu-mă cum ar fi să mai fii cu alți oameni în acele încăperi mici și joase. E frumos, cu lavițe din lemn. Somn tare pe tare. Ștergarele țărănești la icoane, o straiță, obiecte de lemn pe un raft, pocale, șfeșnice și poze vechi de familie, poze cu Eminescu și Veronica, un birouaș, o masă de scris cu o lampă veche pe ea, chiar în dreptul ferestrei. Lumina se strecoară printre perdele. E totuși plăcut și luminos. Dincolo, lavițe, covate, un scrin, o măsuță cu patină, o măsuță scundă cu două scăunele, pe care stăteau să mănânce, vatra cu ustensilele ei. Holul îngust dă în cerdac. Aici e mai la larg, lavițele, obiectele casnice sau de agricultură, iar pe geam se văd casele din vale și, mai în depărtare, cele de pe o colină. Dau

ocol casei, s-o văd și pe dinafară. Un grup de elevi așteaptă să intre în bojdeucă, așa că eliberez locul. Mă duc la biserica Bărboi (ctitorită de Ursu Bărboi, apoi refăcută de Dimitrie Sturdza, apoi de Teoctist, după cutremurul din '77; picturile interioare și catapeteasma sunt restaurate cu ajutorul Mitropoliei; aici se odihnesc membrii familiei Sturdza și poetul Alecu Russo). În curte, o casă-monument, unde a fost Primul Institut pentru Învățătura fetelor în Moldova, creat în 1834 (cam tâzior!) de Mihail Sturza-Voievod. Biserica are un stil clar cu influențe romanice și bizantine. Scrisul e în greacă. Picturile și catapeteasma sunt remarcabile. Soarele arde cam tare, dar mă duc și la mănăstirea Golia, că nu-i departe. Între ziduri, în curte, pe lângă biserică, o troiță veche din secolul al XVII-lea, cu picturi cam șterse, arhiva genealogică înființată de Sever Zoița și o casă în care a locuit Creangă între 1866 și 1871. Biserica are influențe gotice (ogivele) și grecești (capiteluri corintice), turlile poartă amprenta bisericilor moscovite, veranda în stil moldovenesc, interiorul în stil bizantin (picturile inițiale făcute de meșterul Matei nu mai există, sunt altele, nu știu de cine). Atestată de prin secolul al XVII-lea, închinată la Athos de văduva lui Ioan Golia. Printre fondatori se numără Ieremia Movilă, Vasile Lupu și Lăpușneanu. Ctitorită de Vasile Lupu și terminată de fiul său, Ștefan Voievod (Ștefăniță Vodă) în 1660, este una dintre cele mai frumoase și cu o istorie interesantă. Aflu cum a fost răscumpărată de Ioan Golia de la Tătari, cum a fost vizitată de patriarhul Antiohiei Macarie,

în 1652, apreciată de Petru cel Mare în 1711, când a trecut prin Iași. Cum a fost îngrijită de-a lungul timpului de starețul Gherasim, cum a trecut și a scăpat și de foc și de cutremure. Cum a căzut în ruină, după secularizare, în secolul al XIX-lea, cum a fost restaurată de Mitropolitul Iustinian între 1943-1947. Cum călugărul Meletie a adăugat la Turnul Golia de 29 de m. o clopotniță, în 1855, care apoi a fost suprimată.

Și iau tramvaiul, nu c-ar fi departe Casa Gane, dar pe soarele ăsta... Am păstrat biletul de tramvai compostat la aparatele alea vechi din fier (pentru o clipă m-am întrebat dacă mai știu cum se face), parcă-s piese de muzeu. Și manipulanta se rățoiește la o copilă fără bilet. Deh, căldură mare. Și eu o simt. Arăt fiartă, cu brobonițe pe brațe și pe pe picioare. Sunt deja fiartă și abia aștept să ajung la duș și răcoare.

Duminică, de Schimbarea la Față, mă duc la Mitropolie. Trec pe la Sf. Parascheva. Stau la slujbă. Cântări din amvon. Nu prea am mai stat de-o vreme bună la slujbe, că mi se păreau că-s tot un bocet. Dar acum era o cântare de îmbucurare. Seara vine ploaie deasă.

Luni – zi de răcoare-răcoare, cu ploaie și vânt. Spre prânz, ploaia se oprește. Pământul e bucuros. Și noi oamenii, animalele și plantele. Cerul are noaptea o culoare gri-violet. Uneori mai mult spre violet-rozaliu.

Marti dau o tură prin centrul vechi, din nou pe la Mitropolie. Catedrala Metropolitană „Sfânta Cuvioasă Parascheva” a fost construită în stil vienez, și regele Carol I și regina Elisabeta au asistat la sfințirea sa în

1887. Are picturi de Gheorghe Tătărăscu. Nu prea pot să fac poze, că se restaurează, sunt schele. Doar la intrare în biserică, unde deja s-a renovat.

Văd și biblioteca „Dumitru Stăniloae”. Totul e alb. O respirație proaspătă.

Mă duc și la vechea Mitropolie (ctitorie a Mitropolitului Moldovei Gavril Calimachi, care acum e închisă), acolo unde au fost aduse moaștele Sfântului Andrei în 1996. Are un frumos mozaic, cu scene diverse, de la crearea lumii la aducerea sfințelor moaște pomenite. Stil bizantin constantinopolitan.

Văd și reședința metropolitană, făcută de Mitropolitul Iacob Putneanul, reședință care a servit drept palat pentru Alexandru Mavrocordat.

La Trei Ierarhi, zidurile par de dantelă din piatră, dar sunt trainice. În chiliile de la Trei Ierarhi, Vasile Lupu și Mitropolitul Varlaam au înființat prima tiparniță, unde s-a tipărit prima Cazanie în limba română (1643). Și la Mănăstirea Trei Ierarhi, în 1821, au fost binecuvântați prințul Alexandru Ipsilanti și steagul Eteriei.

Apoi, ceva mai încolo, Școala „Gheorghe Asachi”, care și-a păstrat aerul vechi, din fericire.

Casa Dosoței, în care văd psaltiri, molitvelnice, codice, texte ale lui Neculce și Cantemir, tipărituri armenesti. *Viața și pildele lui Esop*, *Biblia* lui Samuil Micu Klein, *Gramatica teologicească* a lui Amfilohie Hotinul, *Acatistul Precestei* de Dosoței. Nenumărate icoane vechi pe lemn (chiar nu am văzut până acum în stilul ăsta aproape bizantin primitiv; și unele au mare nevoie de restaurare). Un cronograf ilustrat al

lui Matei Cigola, care a aparținut lui Eminescu. Enluminuri, că tot îmi plac mie lucrurile din vechime. Cărțile astea, dincolo de știința și istoria lor, arată pentru mine ca niște opere de artă. Și chiar sunt. Dar, acuma, pe bune, parcă mă întorc în timp în mica tiparniță de piatră, cu bolte și arcade joase în stil romanic, cu vechea scară de lemn în spirală, atât de răsucită, că trebui să fiu foarte atentă. Și ce de învățături vechi.

Când ies, aproape că mă izbesc doi coloși de sticlă, foarte aproape de Casa Dosoței și de Biserica Sf. Neculai Domnesc din secolul al XV-lea, ctitorită de Ștefan cel Mare. Cred că puteau fi construiți măcar ceva mai încolo.

Seara ies să mă plimb. Pe pista pentru bicicliști, spectacol mai ceva decât la Turul Franței. Un cuplu pe biciclete. El o împinge de fundul șeii, să înainteze mai repede la deal. Apoi trece cineva cu o bicicletă înaltă și merge de parcă ar fi pe una cu o roată, din aia înaltă, de circ. Apoi, vin tineri mai rapizi, care pedalează aproape în picioare, altul merge cu mâinile la spate, alții chiar merg pe o roată, de parc-ar fi pe un cal cabrat.

În zona Copou și a Grădinii botanice, iarăși o mulțime de ciori cu croncănitul lor. Mă întreb de ce nimeni nu s-a gândit să meargă la vânătoare de ciori, că doar după prepelițe, potârnicchi, fazani, găște sălbătice sau dropii se duc. Și aici sunt chiar la îndemână, ciorile. S-ar putea deschide și un restaurant cu specific vânătoresc-cioresc: ciori la proțap, ostropel de ciori, ciori fripte cu sos tartar sau moutarde

REZIDENȚE FILIT PENTRU SCRITORII ROMÂNI

(rețeta lui Mère Mitraille), frigănele de ciori cu nuci... Și-ar fi și ieftin. Probabil ar trebui ciori mai tinere, să nu fie ațoase. Dar oricum, nu cred să fie vreo problemă, mai ales pe vremurile astea: cu oale-minune și cu rotisoare se frăgezesc bine. Și mă gândesc la *Păsările* lui Hitchcock. Păi, s-ar fi rezolvat repede problema cu niște vânători și un restaurant, dar așa n-ar mai fi ieșit filmul. Și ce-ar fi să deschid un astfel de restaurant. Poate mă îmbogățesc. Și o voce mititică îmi spune că n-am stofă de întreprinzător. Oricum, aș putea să-mi vând patentul de restaurant cu specific vânătoresc-cioresc. Și tot ar ieși ceva mai

mult decât din scris.

Mă duc la pas să văd Muzeul „Mihail Sadoveanu”. Aflu că acolo au fost viile agăi Ilie Kogălniceanu, apoi Mihail Kogălniceanu a construit o casă în stil occidental, vienez. Casa cumpărată apoi de familia Sadoveanu a fost împărțită cu George Enescu și Maruca Cantacuzino în 1918. Îmi place portretul mamei lui Sadoveanu. Frumoasă femeie Porfira născută Ursachi, are ceva de gorjeancă sau de moldoveancă, mai ales cu șalul său (cred de borangic). Tatăl, Alexandru Sadoveanu, arată ca un domn școlit din trecut (îmi place ținuta lui). Văd Iașul vechi în

Ciorile din Iași, un brand neoficial al orașului

tablouri, casa Sadoveanu din Pașcani. Și aflu că pe domnul Trandafir îl chema de-adevă Busuioc, că asta mi-a scăpat. Sunt portrete diverse ale familiei Sadoveanu. Și, Doamne, a avut 11 copii cu Ecaterina Bălu! O mică bibliotecă rotitoare, cu care se delectau copiii. Văd și portretele lui Eminescu și Creangă, pe care-i aprecia. În 1925, reprezintă Societatea Scriitorilor Români la Berlin, la Congresul PEN. În 1927, vizitează Olanda și-și publică impresiile în *Adevărul literar și artistic*. Călătorește la Constantinopol cu Ștefana Velisar și Ionel Teodoreanu în 1929 (poză de epocă). Îi văd birourile de lucru, pelerina italie-nească. Îl văd în postură de pescar sau vânător (și-mi aduc aminte de povestirile lui din *Nada Florilor* sau *Împărăția Apelor*, de exemplu). Ce de scule speciale avea! Un întreg harnașament. Era pregătit nu glumă pentru pescuit și vânat. Nu-mi place poza cu cerbul ucis, dar deh... pasiunile oamenilor. Într-o altă poză, joacă șah cu Camil Petrescu. Un cărțoi de celebrare la împlinirea a 50 de ani, în 1930. Îi văd însemnele de mason (oare cum de-o fi cărmīto de la masoni la comuniști?).

Încăperile dispuse semicircular, *en enfillade* păstrează o atmosferă veche. Văd un samovar cu două cești alături și, pentru o clipă, uit că mă aflu într-un muzeu și m-aș așeza pe canapea la un ceai.

Casa cu turn de la Copou, cum era numită, cu tot grădina și terenuri au fost cedate, la naționalizare, Institutului Agronomic din Iași. Până în 1980, casa a fost sediul Institutului de Lingvistică, de Istorie literară și Folclor și al Institutului de antropologie.

După restaurare, în 1980, a devenit Muzeul „Mihail Sadoveanu”.

La întoarcere, e încă răcoare 25 de grade. Doamne, parc-am devenit un termometru-barometru. Unul care se orientează după răcoare. În drum spre Casa Gane, îmi cumpăr un iaurt și-mi fac mustăți de pisică.

Și Casa lui Nicolae Gane. Junimistul Gane se pare că l-a și inspirat la un moment dat pe Sadoveanu. Nicolae Gane a avut o carieră impresionantă: a fost președinte al Senatului între 1897 și 1899, a fost Ministrul Agriculturii, al Comerțului și Domeniilor publice în cabinetul refăcut al lui I.C. Brătianu, iar ca primar al Iașilor, a pavat străzile, a adus iluminatul public cu gaz și a refăcut Teatrul Național în 1896, așa cum arată azi) dar tot literatura l-a atras mai mult. Povestirile sale erau apreciate la Junimea. A tradus și Dante Aligheri. A fost membru al Academiei Române și vicepreședintele ei. Și soția lui, Sofia, mi se pare interesantă, mai ales prin familia ei cu rădăcini sârbești, grecești și bulgare.

Și iacătă că m-au găzduit peste ani ca să cutreier prin Iași.

Doina IOANID *a beneficiat de o rezidență FILIT pentru scriitorii români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași (2017)*

Veronica D. NICULESCU

Camera cu două ferestre

Acum cinci ani eram la Mala Vrbica, în prima mea rezidență literară. În sătucul din Serbia scriam ultima parte din *Simfonia animalieră*, stând la o masă sub un nuc, iar la picioare având un motan gri, care mi-a adus în dar într-o seară o viperă cu corn – un șoarece n-ar fi fost suficient, era un motan foarte recunoscător cu mângâierile omului. Azi sunt la Iași, într-o rezidență FILIT. Prima mea rezidență de o lună, pentru care o să spun de la bun început că mulțumesc tare mult. Cine nu visează să fugă în lume, doar el cu povestea ascunsă în sân?

„Cine plânge vineri se veselește duminică” – e vorba unui personaj dintr-o carte, confirmată pe deplin de mine, un taur sperios. Nu mi-e ușor când plec într-un loc nou. Și-am ajuns într-o vineri. Zile de adaptare, de învârtit în gol, de pipăit locul. O masă, un scaun și un pat. Idealul. Am venit cu o cană, plicul de cafea preferată, o agendă, laptopul și două perechi de ochelari. Cel mai mic bagaj posibil, fiindcă visam la o perioadă de trai modest și cuminte, lipsit de orice fel de complicații – iar prima complicație e bagajul pe care-l tot cărăm după noi.

Stau într-o căsuță din spatele Casei memoriale „Nicolae Gane”. Am primit o cameră cu două ferestre, una spre răsărit, una spre apus. E primul lucru care mi-a plăcut aici. Abia a doua zi am priceput că

asta e camera Serenei și-a lui Isidor; exact așa e camera inventată pentru ei în *O vară cu Isidor*, cartea pentru copii scrisă astă-primăvară.

Fereastra dinspre răsărit e o explozie de verdeață: grilajul e năpădit de plante cățărătoare. Plantele astea, printre care văd în grădina din spate a vecinilor, plină de pere, mere, prune, roșii și sunete – găini ziua, greieri noaptea, câini și ziua, și noaptea – plantele astea vii îți intră în casă dacă le lași. E un vis al tuturor celor care admiră casele acoperite de iederă sau viță japoneză și se întrebă cum o fi să locuiești înăuntru. Așa. Foarte răcoare și liniște. Iar pentru cei care se întrebă ce fac melcii când nu plouă, tot fereastra asta oferă răspunsul: stau pitulați pe la umbră, închiși în casele lor. Douăzeci și doi de melci am numărat dintr-o privire pe dosul grilajului, în prima seară. Stau înșirați pe bare, niște pustnici și ei, cu un soi de ureche interioară ciulită în afară, discret: plouă? Nu plouă.

Fereastra dinspre apus dă în curtea unde sunt, pe lângă muzeu, tot felul de clădiri care țin de Muzeul Național al Literaturii din Iași. Doi tei. Puzderie de flori – îmi promit să presez una din fiecare, deși n-am la mine dicționarele care mă ajută la treaba asta acasă. Statui. O lumină cernută. Cum am ajuns vineri, iar azi e duminică, nu prea e nimeni pe-

aici. Un cod roșu – nu de căldură, nici de ploaie, ci o pasăre numită așa, fiindcă e gri cu coada roșie, stă și cântă în tei, privind locatarul străin. De-acum îi cunosc țărâitul. Și mă pomenesc zâmbind când îl aud – am companie.

Deocamdată: aici e mult mai liniște și decât acasă. Cel puțin la sfârșit de săptămână.

Despre singurătate, altădată. Când vii într-o rezidență literară, visezi la singurătatea totală. Sunt fericită să o găesc. Însă atunci de ce mă simt copleșită, pierdută în aproape fiecare oră din primele două zile? Cu singurătatea sunt prietenă bună. Dar aici e altceva. Nu *singur*, ci *străin* te simți când ești departe de casă. Aici, la sute de kilometri de Bucureștiul pe care-l jeleam la plecare – iubesc Bucureștiul, lumina de toamnă pe străduțele cu case prăbușite într-însele –, în Iașul unde am mai fost doar o dată și doar pentru câteva zile – anul trecut, la FILIT –, oamenii par să îmi fie cu toții străini. Faptul că vorbesc atât de diferit îmi amintește asta constant, pe fiecare trotuar; dar străinul sunt eu. Senzația îmi amintește de primii ani locuiți la Sibiu. Faptul că vorbeam fără niciun fel de accent mă făcea un intrus. Tăcută, singură pe străzile Iașului, în primele două, trei zile m-am bucurat de lumină, de clădiri, de case mici și palate mari, în plimbările lungi, de câte opt, nouă kilometri, am vorbit cu câini și pisici, și foarte puțin cu oameni. Dar am ascultat.

Lucruri care mă fac să mă simt ca acasă: cana roșie, o farfurie cu struguri, pagina din fața ochilor, îndoielile legate de scris. Poți să scrii ceva, să te cu-

funzi în lumea ta imaginară, să construiești o lume imaginară, funcțională, când realitatea îți cere atâta atenție, când totul în jur e nou, nemaivăzut înainte?

Ieri, plimbare în parcul Copou – care plânge după o ploaie – cu ochii la căsuțe în copac și la copii care chiuie gonind pe trotinete, pe alei bălțate de soare, departe de bunici. Aș fi vrut ca parcul să fie mult mai mare, de patru, cinci ori mai mare, cu mai multe zone sălbatice, dar nu putem să avem un Sub Arini sibian în fiecare oraș...

Sâmbătă după-amiaza, coborând dinspre parc către noua mea casă, am simțit că mă așteaptă în cameră un iepure. Ar trebui să pot să-l apuc de urechi și să îl scot încet-încet din joben, oricât ar fi el de sălbatic.

Primul lucru pe care l-am făcut aici a fost să rotesc biroul cu fața la fereastră – cea care dă spre apus. E ceea ce nu mi-am putut permite acasă, din lipsă de spațiu. Întotdeauna am visat să scriu așa, cu fața la o fereastră.

Sâmbătă seara, plouă cu soare. Deschid ușa casei, mă uit la lumina cernută prin țesătura fină de stropi, ascult muzica asta, a ploii pe marchiza de la intrarea în casă. Am fereastră, am liniște, am și o poveste în gând. Mai departe?

Mai departe a urmat o duminică însorită, cu prima vizită la Palatul Culturii. De fapt, am mers să văd Muzeul de Artă. Fericit episod, fiindcă încă pluteam în impresiile lăsate de Muzeul Colecțiilor de Artă din București. Și-a fost ca o înnodare a stărilor – să văd alte tablouri de Grigorescu, Tonitza, să re-

Camera de oaspeți de la Muzeul „N. Gane” (M.N.L.R. Iași)
(foto: Corneliu Grigoriu)

găsesc lumini și nuanțe, personaje plutind pe pajiști înflorate, priviri de copii. Am zăbovit mult la „Fata cu fluturile” lui Gh. Panaiteanu Bardasare, încântată să recunosc fluturile *Vanessa atalanta* de pe brațul fetei; fluturile este unul dintre favoriții lui Nabokov, „Vanessa mea cu linii stacojii” din *Foc palid*, fluture vestitor de moarte – dar și de frumusețe. M-am oprit mult la „Peisaj” de Dumitru Ghiață – cel de iarnă –, cuibărindu-mi privirea în colțul din dreapta, jos, unde zăpada nu-i albă, ci are în ea un curcubeu de culori, străluciri albastre, turcoaz, roz-flamingo. Mi-am amintit pasajul din *Fata cu cercel de perla* al lui Tracy Chevalier, unde fata se miră când pregătește culorile pentru o scenă de iarnă: de ce atâtea tuburi de albastru, dacă maestrul va picta zăpadă? Unde e albul? De ce nu e nevoie de el?

Albul, dacă a venit vorba de el, e în norii-porum-biță ai lui Sabin Bălașa, din Sala Pașilor Pierduți.

Iar negrul, să aducem vorba de el, e în dantela sutelor de ciori care plutesc către seară pe deasupra Universității, când te întorci din cea mai lungă plimbare, din Parcul Expoziției – păstrând vizita la Grădina Botanică pentru o zi viitoare, când presimt că va fi mare nevoie.

M-am plimbat pe străzi, cu harta orașului vag memorată, oprindu-mă ca să mă uit la balcoane și ferestre, citind plăcuțe pe case, pe unde a locuit Eminescu sau Otilia Cazimir, iar în alte locuri am pus chiar eu plăcuțe imagine și vii: aici a locuit când era mic un poet care a rămas copil și când i-a albit părul, iar în curtea de unde-a dispărut băiețelul sunt

o minge și un cuțar de lemn pe care scrie cu litere mari, de vopsea, „Teatrul național”.

M-am uitat la florile din ronduri, udate duminică dimineața devreme de muncitori harnici, cisterne întregi pentru niște flori splendide ale căror nume nu prea le știe nimeni – soarta florilor care cresc în mulțimi pe mijlocul străzii, atât de bizar asemănătoare cu a florilor de câmp.

M-am uitat la tinerii în tricouri albe și cu ecu-soane roșii legănate la gât, veniți cu miile la Întâlnirea Internațională a Tinerilor Ortodocși, le-am simțit bucuria și când se plimbau vineri, sâmbătă, mână în mână prin Copou, dar și când ascultau slujba duminicală, în fața Catedralei. O mare de oameni, mulți îmbrăcați duminică în costume populare, și atâta senin pe chipurile lor, și niciun „vrem spitale, nu catedrale”. La Trei Ierarhi am stat o vreme între brazi, ascultând sfârșitul unei predici despre iubirea aproapei și privind un copilaș de un an și ceva care escalada cu mare greutate scările înalte de piatră ale bisericii care îi treceau de genunchi și sărea apoi de pe ele printr-o parte, pe toată distanța, ajutat de mâna mare a tatălui, și iar de la capăt, de multe ori așa, cu mare greutate în sus pe scări și cu tot atâta bucurie în jos, și m-am gândit că vreau să nu-i uit nici odată nici strădania, nici bucuria.

Apoi mi-am cumpărat un pahar verde de sticlă și-un buchet de imortele mov și m-am închis în camera mea. Ultima imagine de afară a fost a tânărului paznic de noapte care ședea sub felinar, la intrarea în căsuța vecină, citind dintr-o carte.

Noaptea a plouat crunt. Dimineața, am sărit într-un suflet: oare ce s-o fi întâmplat cu melcii de la fereastră? La ora opt, mai era unul singur pe grilaj. „Tu cum de n-ai plecat?”, l-am întrebat. „Ai ceva la picioruș?” A pornit și el într-un târziu, mascându-și discret șchiopătutul. Iar când îl fotografiam, încercând să surprind în aceeași imagine și-un lujer de viță-de-vie încărcat de stropi, și-un măr roșu care încovoia o creangă în grădina din spate, m-am pomenit privită de doi ochi albaștri oarecum cunoscuți. O pisicuță birmaneză se ivise între ierburi, privind la rândul ei acest intrus care sunt eu. Am fotografiat-o iute și am încercat s-o ademenesc. La muzeu încă n-a venit nimeni, este luni dimineața, odată cu săptămâna începe practic și rezidența de scris, s-au terminat zilele pe care mi le-am acordat pentru acomodare, și mi-ar prinde tare bine o pisică birmaneză aici. Am avut cândva un motan cu ochi albaștri și mască ciocolatie, este rasa pe care o cunosc cel mai bine – pisicile astea chiar se pricep să poarte un dialog.

În zilele următoare am fost fermecată de Grădina Botanică și de bojdeuca lui Creangă. Ah, drumul abrupt care dă către dealuri! În bojdeucă, mai era un mic grup – și-am descoperit că erau niște prieteni din București, pe care i-am cunoscut, culmea, la Muzeul Literaturii din capitală. Bojdeuca asta m-a emoționat teribil. Măsuța atât de mică, lângă fereastră. Portretul lui Creangă, din ultimul an de viață. Scrinul și sfeșnicul lui Eminescu, primite de la Vasile Pogor. Apoi, deschiderea splendidă către dea-

luri – și aici terasele de lumină. În acest loc, mi s-a spus, a scris Eminescu „Sara pe deal” și „Somno-roase păsărele”.

Cu măsuța și lumina asta în gând, am pornit către casă – da, „casă” a zis gândul meu. Am trecut pe la Casa Pogor și m-am bucurat de întâlnirea cu organizatorii FILIT. Lucian, Florin, Amelia și colegii lor roiau prin muzeu, jonglând cu afișe și programe, punând la cale evenimentul din octombrie. Am stat un pic pe-o băncuță verde și m-am gândit ce norocoasă sunt să mă aflu aici.

Înapoi în bojdeuca mea cu două ferestre, am deschis documentul nou, pe care abia de scrisesem într-una din diminețile trecute titlul și primele pagini. Le-am șters și am luat-o de la capăt.

Și fiindcă se spune că imaginea scriitorului scriind ar fi suspectă de kitsch, o să trag perdeaua verde aici, o să fac sfârșit din acest început, știind că „Va urma”. Vor urma: întâlniri și vizite, la Editura Polirom, cu tinerii cititori de la Alecart, probabil și o lansare a *Verii cu Isidor*, multe emoții dar și multă tăcere, și poate va crește povestea cea nouă, acum doar o schiță într-un caiet și un ghem fierbinte în minte.

Mulțumesc, FILIT și Muzeul Național al Literaturii Române din Iași.

Veronica D. NICULESCU *a beneficiat de o rezidență FILIT pentru scriitori români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași (2017)*

Carla-Francesca SCHOPPEL

Identitate artistică: tradiție și inovație în arta contemporană ieșeană

Iașul este punct de confluență și dialog între moștenirea culturală și tendințele inovatoare ale contemporaneității. Pe de o parte, cadrul cultural-istoric este susținut de o atitudine conservatoare, concentrată asupra patrimoniului clasic. Pe de altă parte, sunt atent susținute direcțiile avangardiste. Drept urmare, orașul este produsul unei tensiuni și îndelungate negocieri care modelează activitatea artistică. Conceptul care ghidează prezentul proiect este *integrarea* intenției artistice specifică melanjului european în contextul tradițional. Proiectul este interdisciplinar, vizând dimensiunea filosofică, istorică și artistică. Întrebările la care proiectul vrea să răspundă sunt: cum adoptă arta vizuală ieșeană trăsăturile contemporane fără a ieși din timpul tradiției? Cum este produs un dialog sănătos între arta contemporană și istorie? Care este structura internă care prilejuiește colaborarea local-european, fără a sărăci activitatea artistică de semnificațiile naționale?

Arta tradițională versus arta contemporană

Iași este unul dintre depozitarii importanți ai culturii neamului românesc. Aici regăsim conservate evenimentele istorice locale și naționale, dar și

modele europene pe care oamenii de cultură le-au împrumutat și sedimentat de-a lungul timpului în acest oraș, grație preocupărilor înalte și încercării de a îmbogăți cultural locuitorii. Fiind primul centru de învățământ artistic din țară, orașul încă reflectă lesne interesul pentru artă, în special datorită densității monumentelor, muzeelor și edificiilor arhitecturale care au avut ca scop menținerea unui trecut marcat de lupte, credință și de manifestarea artistică, în toate formele ei.

Pe de o parte, oamenii de cultură ai Iașului au încercat să îmbogățească conștiința națională și să reflecte valorile epocii în artă, indiferent că este vorba despre literatură, artă vizuală, teatru sau muzică. Arta vizuală locală a fost profund influențată de valorile religioase propagate de domnitorii și cărturarii de odinioară, aici putând fi întâlnite numeroase biserici și mănăstiri care definesc spiritul moldovenesc, precum și lucrări de artă care reflectă tendințele artistice atașate dimensiunii religioase.

Concentrată așadar pe probleme concrete menținute de istorie, precum aspecte politice, sociale și religioase, arta tradițională a Iașului este strâns legată de identitatea națională și de regulile curentelor artistice clar definite, deci de standardele epocii

BURSELE JUNIMII

din care provine. Ca memoriu cultural al generațiilor, arta tradițională ieșeană are ca particularitate naționalismul și atenția pentru cadrul natural și figurile emblematice literare sau istorice care au pus bazele culturii moldovenești.

Fotografia, pictura și arhitectura sunt formele de expresie centrale în ceea ce privește arta tradițională a orașului Iași. Subiectele reprezentate în fotografie și pictură prezintă preponderent peisaje locale și clădiri, deci obiecte și evenimente concrete, urmând

adesea teme religioase. Ca reprezentanți ai curentelor impuse de epocă, artiștii tradiționali au urmat standardele perpetuate în grupurile de artiști la care aderau, lucru care a dus vreme îndelungată la conservarea anumitor tehnici și tipuri de expresii artistice. În lipsa libertății de a ieși din canoane și datorită alăturării artiștilor la grupurile atașate de tradiție, mare parte din arta Iașului consta, așa cum se întâmpla și în restul Europei, în variații ale acelorași teme, exprimate cu mijloace artistice asemănătoare.

Dezbatere pe tema „Cultura dincolo de instituție”
Cafeneaua Meru, Iași, octombrie 2017

În orașul-grădină se simte deschiderea artiștilor de demult către natură, sublimarea arhitecturii moldovenești și religioase, a arhitecturii neo-românești, neogotice, modern-interbelice sau a arhitecturii eclecticice de secol XIX. Edificiile arhitecturale, fotografiile sau picturile care reprezintă trecutul Iașului evidențiază în principal calitățile estetice ale acestor monumente și atenția oamenilor politici și a artiștilor pentru oraș.

Diferită, dar nu în opoziție cu arta tradițională, arta contemporană ieșeană este o expresie a prezentului. Aceasta este preocupată să illustreze dorințele, valorile și preocupările contemporanilor săi, asemenea curentelor din istoria artei. Într-o societate marcată de variate probleme politice și sociale, de ștergerea sau descoperirea identității personale, naționale și globale, arta contemporană reușește să portretizeze timpul în care trăiesc artiștii săi, producând totodată schimbări de mentalitate.

În privința artei contemporane ieșene este de remarcat faptul că tradiția și inovația colaborează. Din acest motiv, semnificativ pentru înțelegerea artei din prezent a orașului este tocmai melanjul dintre valorile sedimentate de trecut și spiritul inovativ al artiștilor. Aceștia urmăresc să creeze noi forme de expresie și să influențeze modul în care păstrăm și scriem istoria. Specific artei contemporane este faptul că inovația depășește canoanele tradiționale, iar artiștii găsesc moduri de reprezentare specifice prezentului intens tehnologizat. Ei folosesc medii variate atât pentru creație, cât și pentru expunere.

Standardul artei contemporane devine un amestec de idei și mijloace moderne, sprijinite parțial pe tradiție, eventual în ceea ce privește tehnica. Altfel, arta contemporană depășește regulile tematice tradiționale și utilizează conceptul ca motor creator al lucrării de artă. Deși arta contemporană are în aparență o componentă criptică, ea nu este numai despre modul în care artistul își reprezintă vizual universul intim. Artistul colectează numitorul comun al societății din care face parte și exprimă, apelând la tehnici tradiționale sau inovatoare, mesajele sociale și politice reprezentative mediului său.

Arta contemporană și globalizarea

Accesul artiștilor la dimensiunea globală a artei vizuale favorizează crearea unei unități a artei care include practicile și valorile culturale într-o activitate artistică ce are ca scop și mijloc interdisciplinaritatea. Dată fiind această libertate a artistului, ca cetățean global, arta contemporană tinde să reducă timpul și spațiul la o unitate comună și universală. Pe de o parte, această atitudine riscă să diminueze sau să ignore moștenirea națională pentru noi mesaje și expresii culturale. Pe de altă parte, activitatea artistică asimilează astfel vocabularul artistic și din acest motiv devine unitară, răspunzând tendințelor internaționale. În același timp, acest lucru favorizează împrumuturile culturale și inovația în ceea ce privește instrumentele, formele de expresie și subiectele racordate la istoria globală.

Arta vizuală contemporană are deci un caracter

participativ. Schimbul de experiență nu se produce numai între artiști, membrii industriilor creative și instituțiile de artă, ci angajează deopotrivă comunitatea. În Iași există o amplă deschidere către revitalizarea spațiului public prin artă, activitățile de acest tip incluzând ateliere de creație, expoziții și formarea unor *huburi* creative. Comunitățile de artiști încearcă să își păstreze independența artistică prin colaborare. În plus, există aplicații destinate atât turiștilor, cât și localnicilor, care facilitează descoperirea orașului prin trasee artistice și istorice.

Formele familiare de artă arhitecturală, precum monumentele istorice, bisericile, mănăstirile, muzeele și casele memoriale, susțin artiștii și publicul interesat de artă, ajutând la menținerea dinamicii dintre cercetare și practică. Astfel, vechiile edificii arhitecturale devin spații de expunere și *performance* pentru artiști care explorează numeroase metode și tehnici în exprimarea artistică. Este vorba despre resurse tehnologice (instalații, video-art etc), tehnici mixte și forme tradiționale precum desenul, pictura și fotografia.

Juxtapunerile de tehnici și mesaje sociale puternice sunt perpetuate în spațiile aparent neconvenționale, uneori prin intermediul artei stradale. Tocmai acest lucru evidențiază susținerea libertății artistice din partea instituțiilor și aderarea implicită a orașului la colaborarea local-european-globală. Semnificațiile locale și naționale nu sunt omise, deși sunt cel mai adesea integrate ca reinterpretări. Totodată, clădirile de patrimoniu devin spații care pro-

movează arta contemporană prin găzduirea cafenelor-galerie de artă, schimbând modul și mediul în care participăm la artă. Astfel, numeroase expoziții devin evenimente interactive.

Colaborarea artiștilor cu instituțiile de artă

Mesajele artiștilor contemporani sunt inspirate de știință, cultură populară, de cadrul politic actual și cultura vizuală, însă în același timp sunt ancorate și în teme istorice și religioase care au influențat arta vizuală a orașului. Intervenția artistului asupra orașului, dar și interacțiunea dintre artist, instituții și public este organică. Spațiul în care artiștii își definesc viziunea lasă să se întrevadă moștenirea culturală și modul în care pot fi transmise mesajele lor prin intermediul artei.

Spațiile polivalente promovează exprimarea artistică și multidisciplinaritatea pentru a arăta că vechile definiții și expresii tradiționale ale artei nu sunt ignorate, ele rămânând atașate prezentului, fie tematic și reprezentational, fie din punct de vedere tehnic. Remarcăm așadar că spațiile istorice au atât o componentă estetică tradițional-inovativă, cât și o componentă socială sau participativă. Casa Memorială „Mihail Kogălniceanu” și Muzeul Național al Literaturii Române Iași sunt două dintre exemplele de folosire a resurselor moștenirii culturale în vederea reconstituirii timpului istoric (prin expoziții permanente) și de ilustrare a afinităților și tendințelor care însușesc mediul artistic actual. În aceste locuri încărcate de istorie sunt găzduite activități

care încurajează participanții să interacționeze cu interiorul și exteriorul spațiului muzeal. Artă stradală își face loc pe pereții anexelor muzeului, prin murale, graffiti și stenciluri. Pe treptele și în curtea muzeului întâlnim desene realizate cu creta sau cu vopsea, toate aceste forme de exprimare artistică reușind să se întrepătrundă cu elementele clasice de patrimoniu precum monumentele și statuile amplasate în proximitate. Artei stradale îi este sustras caracterul vandalizator, intervențiile artistice înfrumusețând întregul oraș prin murale, graffiti și stenciluri simbolice și satirizante.

Artiștii contemporani ieșeni provin din domenii variate precum arte frumoase, design, arhitectură, foto-video, sculptură, design de produs, *street art* sau chiar electronică și colaborează liber cu spații neconvenționale de creație, expunere sau interacțiune. De asemenea, ei urmăresc introducerea în circuitul orașului a spațiilor industriale precum foste fabrici și crearea unui spațiu de socializare și schimb artistic în cadrul bibliotecilor, parcurilor, galeriilor de artă și al cafenelelor.

Caracterul experimental al artei contemporane conduce la îmbogățirea practicii și limbajului artistic, ajutând prin aceasta la construirea unor valori noi și la formarea unei imagini a lumii artei atașată de tradiție și de provocarea de a inova, în aceeași măsură. La nivel cultural, estetic și filosofic, valorile prezervate de arta contemporană ieșeană ilustrează că prioritățile discursului artistic actual se concentrează asupra culturii globale prin integrarea con-

textului național la cultura și patrimoniul generos favorizate de globalizare. Trecutul este onorat prin integrarea sa în arta prezentului, iar instituțiile Iașului reușesc să rămână deschise influențelor contemporaneității, fără să existe tensiuni în privința valorificării tradiției.

Iașul nu doar că răspunde geografiei locale, dar integrează istoria în prezentul național și global, conectând vechile canoane cu libertatea de a reinterpretă tradiția. Calitățile estetice ale orașului se reflectă în ansamblurile arhitecturale și în modul în care acestea sunt deschise artei contemporane. Renunțând la tradițiile care îngrădesc exprimarea artistică și aderând la cadrul european și global actual, aceste instituții dovedesc că arta este un fenomen organizațional, iar pentru ca inovarea să se poată produce este nevoie de interacțiunea sinceră, nelimitată de prejudecăți. Iașul susține artiștii întâi de toate instituțional și valorifică astfel contribuția pe care aceștia o aduc în spațiul artistico-cultural al orașului, prezervând în același timp patrimoniul. În acest fel, scena artistică ieșeană demonstrează că deciziile nu sunt luate în mod exclusiv nici de tradiția muzeelor, nici de spiritul inovator al artiștilor independenți. Schimbarea se produce prin colaborarea celor două, influențându-se reciproc și în egală măsură. Iar unitatea creată în Iași, între vechi și nou, nu ar fi posibilă fără această deschidere.

Carla-Francesca SCHOPPEL a fost beneficiar al Programului de Bursă „Junimea”, ediția a IV-a, 2017.

Liviu ANTONESCI

Însemnare a călătoriei mele

De doisprezece ani ani, am parte de scurtul pelear în Creta. Nu folosesc cuvântul din prețiozitate, dar sejur ar fi nepotrivit pentru modul meu de a-mi petrece vremea acolo. Sigur, fac plajă și înot, dar importante sunt lungile drumuri pe jos, vizitarea repetată a câtorva repere ce-mi amintesc, unele, de nașterea civilizației mele europene, altele, de strălucirea insulei de pe vremea stăpânirii venețiene. Mai jos sunt câteva notații, un fel de jurnal...

Portul venețian din Rethymno

Este mult mai mic decât cel din Heraklion, dar ca și acela este folosit și în zilele noastre. E drept că a fost mult mărit în ultima sută de ani, cu diguri de piatră care au creat un golf artificial în care sunt dispuse cele două porturi noi, cel comercial și cel de agrement. Vechiul port e parte a celui comercial. Digul și zidul portului vechi au fost recondiționate, respectând întrutotul modelul, în câteva locuri, dar farul este excelent păstrat cum era de la bun început. Doar zidurile de la bază au piatra înnoită.

Portul de agrement

La plimbarea de seara, spre portul de agrement, pe aleea foarte bogată în arbori care conducea la o frumoasă casă, văd deodată un smochin înflorit! A fost o iluzie, repede limpezită de MC pe **Facebook** –

floarea era de plumeria. De fapt, crengile smochinului erau amestecate complet cu cele ale copacului vecin... Dar floarea era frumoasă, așa că am postat-o pe blog în câteva ipostaze. În portul de agrement, sute de ambarcațiuni, de la șalupe la iahturi mari și scumpe. Dintre toate, mi-a rămas gândul la un iaht din lemn, cu dublă deplasare, motor și pânze, mărișor, o corăbioară. Dacă ai așa ceva aici în insulă, te poți dispensa de o locuință. Monumentul cu delfinul din aripa stângă a portului a fost ridicat în 1948, în memoria elevilor de liceu din Rethymno, asasinați de naziști în timpul ocupației... La întoarcere, în piațeta de lângă hotel, am ascultat vreo oră un concert superb al unei fanfare de copii și adolescenți – între 8-9 și 15-16 ani. O fanfară cu toate partidele de suflători complete și o bună partidă de percuționiști. Profesorul-dirijor, un tip simpatic de vreo 40 de ani, era încântat de elevii săi – și avea dreptate!

Fortezza

Venețienii au stat în Creta de la 1200 și un pic până după 1650. Au ridicat fortăreața din Rethymnon din pricina expansiunii otomane în tot răsăritul și mijlocul Mării Mediterane – Asia Mică, nordul Africii, Balcanii. Și acum, fortăreața pare inexpugnabilă, apărând și orașul vechi de sub colină și portul venețian

pe care l-am revizitat acum două zile. Ieri, am revăzut fortăreața și mi s-a părut tot inexpugnabilă, cel puțin până la inventarea avionului! Totuși, la 1646, a căzut în urma unui lung asediu. În afara vestigiilor venețiene, la reparațiile începute acum câteva decenii, au fost găsite urme minoice. Singura intruziune otomană este moscheea ridicată pe locul fostei catedrale... Ghiulelele par mici, dar abia le poți mișca din loc, poate sunt umplute cu plumb? Galeria subterană, depozite pentru armament și alimente, au câteva sute de metri. Lungimea fortăreței este de peste un kilometru, iar suprafața de câteva zeci de hectare, nu știi exact câte. În ziua dinainte, am aflat cum mă pot bronză uniform – în piscină, pe o saltea pneumatică, cu fața în sus legănat de apă! Iar ieri seara, mi-am dat seama că monumentul din portul de agrement, căruia îi dădeam o interpretare obscenă – nu mă miră la un poet erotic! – surprinde de fapt infinitul într-o perspectivă quadrodimensională!

Heraklion

Ieri, cale de o zi și jumătate legală de muncă, am făcut o lungă călătorie la Heraklion și Cnossos. Le-am mai văzut, Heraklion chiar de multe ori, dar dorul tot mă cheamă. Mai grav, adesea când nu-mi sunt la îndemână. Ca de obicei, la Heraklion, am vizitat portul venețian și alte urme ale mândrei republici, începând cu loggia, câteva din străzile comerciale, muzeul instrumentelor muzicale vechi și mormântul lui Kazantzakis, ridicat pe cele două vechi forturi umplute cu pământ, cu rondurile care cuprind toți arborii și toate florile Cretei. O surpriză

neplăcută a fost a doua micșorare a crucii. Când am ajuns prima oară, crucea avea brațul vertical de 3,5 m și cel orizontal de 2,5 m. Acum doi sau trei ani, se redusese la jumătate. Acum, are 2,5 m înălțime și 2 lățime. Și brațele nu mai sunt legate cu otgon marinăresc, ci prinse în cuie... Restul, har Cerului, e neschimbat... Iubesc la Kazantzakis nu doar literatura unui gigant, ci și omul, bărbatul adevărat care a fost, care nu s-a temut nici să sfideze autoritățile religioase și civile, nici să-și recunoască erorile, atâtea câte au fost. Mereu recitesc ceva scris de el aici, acum **Fratricizii**, pe care de fapt o citesc prima oară. Surpriza plăcută am avut-o în portul venețian, s-au terminat lucrările interioare și, pentru prima oară în 12 ani, am pătruns în măruntaiele acestuia! Fabulos.

Cnossos

Ce-aș putea să scriu pe tema asta, fără s-o știți deja? Că aici, cu civilizația minoică, a început viața Europei noastre? Că epoca palatală de care ține Cnossosul a început la 1900 î.Chr., dar că trebuie să coborâm la 3200 î.Ch., pentru a găsi adevăratul început? Că Lordul Evans a fost laudat pentru descoperirea vestigiilor, dar și criticat pentru modul în care a gândit restaurarea? Că, după ce vezi Cnossos, poți muri liniștit, dar nu-ți mai vine să faci asta!? Pot spune multe lucruri, dar pe toate le puteți găsi în dicționare, monografii, enciclopedii. Nu și ceea ce simți când te afli acolo, dar poate niște imagini pot fi de folos... Am mâncat o smochină dintr-un copac din incintă. Nu era de pe vremea lui Minos, dar arborele avea câteva secole...

Vassilis Artikos, un fotograf extraordinar

Aseară, în timpul ultimei plimbări de seară, am avut o surpriză uriașă. Pe cea mai îngustă stradă din Rethymno, sub doi metri lățime, un mare artist fotograf grec deschisese o expoziție de fotografie alb-negru excepțională. Vassilis Artikos nu e cretan, e născut și trăiește la Missolonghi, celebru loc al revoluției naționale din secolul al XIX-lea, unde de altfel și-a pierdut viața Lordul Byron. Cele mai multe fotografii din expoziție erau de acolo, din „laguna din sare și memorie”, cum suna titlul expoziției și al albumului pe care l-am achiziționat, dar câteva grupaje surprindeau și Capul Sunion, Olympia și alte locuri ale Greciei. Albumul are un text introductiv și

mici comentarii la fiecare fotografie scrise de Nikos Aliagas, jurnalist și scriitor născut la Paris din părinți greci, cu o excepțională carieră în ambele țări. El însuși este fotograf, cu multe expoziții și câteva albume. Ce întâmplare! Dacă n-aș fi fost atent la zidurile pe lângă care treceam, n-aș fi văzut afișul expoziției, ratând întâlnirea cu un artist care-mi place foarte mult. Am stat puțin de vorbă și mi-am dat seama că, dacă am fi avut prilejul, am fi putut fi prieteni buni. Ca și mine, Vassilis este mai bun vorbitor de franceză decât de engleză. Aceași generație, e cu cinci ani mai mic decât mine. Pun adresa paginii sale web, unde puteți vedea multe din operele sale fotografice: www.artikos.gr

Scriitorul Liviu Antonesei în Creta sa cea de toate verile

Cu *i* de la *insuficient*

Când se conturează o discuție simplă despre scrierea corectă, apare searbăda și mereu aceeași întrebare: *de ce așa și nu altfel?* Răspunsul este mereu la îndemână, dar de fiecare dată complicat și greu de dat mai departe. O chestiune (căci nu-i putem spune *problemă*) veche, dar cu multiple trepte de dificultate și veleități de dilemă o reprezintă dublarea sau triplarea vocalei *i* atunci când ea devine un ataș – emblemă a unui cuvânt încheiat la toți nasturii – articulat, trecut de la singular la plural, avansat de la o persoană la alta. În termeni mai științifici, valorile multiple ale literei *i* creează condițiile de existență a unor litere duble și sunt, desigur, născătoare de dileme sau chiar de... subiecte de presă.

Pentru a nu hrăni etichete precum *complicat* sau *neinteresant*, vom expune pe scurt, dar suficient câteva reguli simple care să scoată chestiunea *i-urilor* de sub semnul căilor întortocheate și de a o repune exact acolo unde îi e locul: la nivelul stăpânilor de caiete cu linii.

Vom pune punctul pe *i*, explicând, așadar, exact și fără considerațiuni, înmulțirea de la stânga la dreapta a vocalei închise, dar atât de deschisă la tot

ce-i actual și postmodern. Vom recurge fără ocolișuri și închis de ochi și la anosta morfologie întrucât toate lucrurile pornesc de la formă și duc, în final, tot la formă. Cu toate acestea, esența înțelegerii fenomenului rămâne cât se poate de redusă cantitativ: trei-patru reguli, cinci-șase analogii, exemplele potrivite și vocale finale puse nu la întâmplare, după urechea chiulangiului, ci după rigoarea condeiului și a logicii bunului-simț gramatical.

Să nu ne încurcăm în sintagme mărețe, ci să trecem la ce știe toată lumea... informată într-ale claselor primare.

Se scrie un sigur *i* la:

- **pl. neartic.** al subst. și adj. m., cu excepția celor cu singularul în *-iu* și a subst. *copil*: *arbitri, cai, lupi, arici, unchi; albaștri, albi, mici, vechi* (DAR: *copii, cafeții; aurii*); de unde al doilea *i*? Din dorința de a particulariza, de a califica. Prin urmare, apariția celui de-al doilea *i* marchează articularea. *Doi arbitri au fost excluși.* vs **Arbitrii excluși au contestat decizia.**

- pers. a 2-a sg. la toate timpurile simple ale ind. și la conj. – situație aplicată tuturor verbelor; cu excepția prezentului verbelor cu tema în *i*: (*să*) *aduni,*

afl, *bei*, *lucrezi*, *citești*, *râzi* (DAR: *apropii*, *scrii*, *știi*; scriem așa pentru că forma de dicționar a verbelor are deja un *i*: *a apropia*, *a scrie*, *a ști* → *tu apropii*, *tu scrii*, *tu știi*);

- inf. și pers. a 3-a sg. a perfectului simplu la verbele de conj. a IV-a cu tema în consoană: *a citi*, *a iubi*, *a veni*, dar și *el/ea citi/iubi/veni acum cinci minute*.

- pers. 1 sg. la perfectul simplu al tuturor verbelor, cu excepția celor de conj. a IV-a cu infinitivul în *-i*: *eu adunai*, *tăcui*, *bătui*, *mersei*, *coborâi* (DAR: *eu citii*, *eu mă sfiii* – urmând principiul simplu: unul de *colo*, altul de *colo* – un *i* de la forma de bază, un altul ca element indicator de pers. 1);

- pers. 1 sg. (omonimă cu a 2-a sg.) la prezentul ind. și conj. al vb. de conj. I și a IV-a cu tema în *i*: *eu/tu (să) tai*; *eu/tu (să) birui* (DAR: *eu/tu apropii*);

ii la:

- N.-Ac. pl. **art.** al subst. și al adj. m., cu excepția celor cu sg. în *-iu*, a subst. *copil* și a adj. *roșu*: *arbitrii*, *caii*, *lupii*, *aricii*, *unchii*; *albaștrii*, *albi*, *micii*, *vechii* (DAR: *fiii*, *cafegiii*; *copiii*, *auriii*, *proprii*, *roșiii*); dublarea *i*-ului capătă sens și argument: e un articol. Dacă știm să spunem *Mătușile mele au murit.*, vom ști să scriem *Unchii mei au barbă*.

- N.-Ac. m. pl. al pron. pers. *dânsul* (*dânșii*), al

pron. și adj. pron. nehot. *unul*, *vreunul* (*unii*, *vreunii*), al pron. nehot. *altul* (*alții*) și al pron. negativ *niciunul* (*niciunii*);

- inf. și pers. a 3-a sg. a perfectului simplu la vb. de conj. a IV-a cu tema în *i*: *a prii*, *a se sfii*; **Asta nu-mi prii**, **Ea se sfii să dea un răspuns**.

- pers. 1 sg. la perf. simplu al vb. de conj. a IV-a cu inf. în *i* și tema în consoană: *eu citii/iubii/venii* (DAR: *sfiii*); **Eu venii la timp, dar mă sfiii să intru**. De ce apare un al treilea *i* la forma verbului *a se sfii*? De ce e el special și ce are în plus? Nu e vorba de vreo excepție, de vreun uz ce bate norma, de o abatere generalizată. Răspunsul e aici: *a citi* vs *a se sfii*. *Eu citii*. → *Eu mă sfiii*.

- pers. 1 sg. (omonimă cu a 2-a sg.) a prez. ind. și a conj. la vb. de conj. I cu tema în *i* vocalic: *eu/tu apropii/înjunghii/sperii*. Ne-am ales cu 2 *-i* întrucât primul este de la forma de infinitiv (*a apropia*, *a înjunghia*, *a speria*), iar a doua apariție este necesară pentru a marca persoana a 2-a singular (aici și persoana 1).

iii la:

- N.-Ac. pl. **art.** al subst. și al adj. m. cu sg. în *-iu*: *fiii*, *cafegiii*, *auriii*, *proprii*, al subst. *copil* (*copiii*) și al adj. *roșu* (*roșiii*);

▪ pers. 1 sg. la perf. simplu al vb. de conjugarea a IV-a cu tema în *i*: *priii, pustiii, sfiii*;

În concluzie, situațiile în care avem triplarea vocalei la final de cuvânt nu sunt multe, iar din puținele cazuri rămân și mai puține dacă ne raportăm la frecvența unor cuvinte sau forme în discursul obișnuit. Să fim onești! Cât de des creăm/utilizăm/auzim combinații de tipul: **Roșiii pantofi** (*sunt un kitsch.*); **Auriii cozonaci** (*îți fac cu ochiul.*); **Eu îl pustiii** (*și-n buzunare, și-n suflet*).

În final, rămân doar *copiii* și problemele pe care le creează:

doi copii, dar **amândoi copiii/copiii fratelui meu** ...sau, de pe teritoriul verbului, *a fi* cu al lui corespondent negativ: *a nu fi*.

voi *fi*, aș *fi*, **nu fi** trist;

va *fi* aflat, ar *fi* aflat, *să fi aflat*, va *fi* aflând, a *fi* aflat;

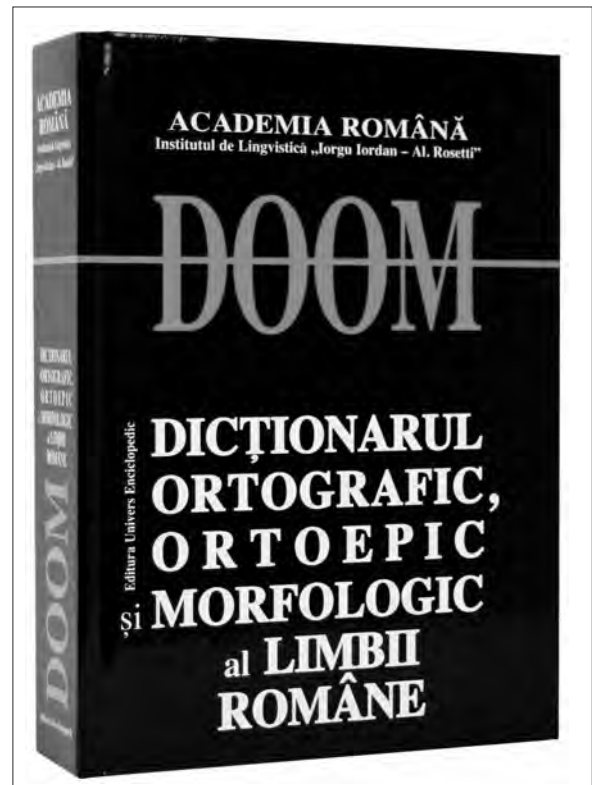
să *fii* sănătos, să *nu fii* trist, **fii** vesel.

Cu veselie încheiem și noi că încă nu e desuet și nici plictisitor să aduci scrisul cu cretă de odinioară în lumea perfect tehnologizată de acum pentru a număra vocale și a întări explicații învățate cândva sau pentru a marca cu bold un *-i*, doi *-i*, trei *-i*. Dacă știința formei, gramatica, e grea, numărul e simplu... dacă știi de unde să începi, ce să adaugi și ce să nu, dar și de ce și mai ales de ce să nu scrii: **Nu fii prost!* sau **Trandafiriii-s precum copiii*. că doar a

limbii frumusețe e asemănată **frumusețiilor* Moldovei sau **miciilor* bucurii ale unei zile, lucrurile sunt banal de școlărești și independente de pregătirea profesională sau... profesionist demonstrată.

Pentru o decriptare a celor de mai sus, citiți DOOM².

¹ *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Expoziția „Creangă și personajele sale”. Ilustrații de Ary Murnu Mesajul organizatorilor de la Seattle

„Ziua internațională a copilului 2017 a fost marcată de comunitatea românească din Seattle printr-o serie de manifestări menite să trezească atât interesul celor mici, cât și nostalgia părinților pentru această sărbătoare tradițională a copilăriei lor. La loc de frunte printre activitățile organizate de către Școala duminicală a Bisericii Sfinții Trei Ierarhi, în colaborare cu organizațiile locale American Romanian Cultural Society (ARCS) și Romanian American Society of Washington State (RO-WA), s-a aflat expoziția *Ion Creangă și personajele sale. Ilustrații de Ary Murnu*. La mai bine de 135 de ani de la nașterea artistului de origine aromână Ary Murnu, această colecție, prezentată pentru prima oară pe continentul american cu concursul Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, i-a încântat pe participanții, mari și mici, prin detaliu, linii sigure și dragostea implicită pentru portul național și lumea satului românesc. Din programul bogat organizat cu aceeași ocazie au făcut parte și activități cum ar fi ateliere de lucru manual, reconstituirea poveștilor pe baza ilustrațiilor, teatru de păpuși cu umbre, precum și o scenetă după *Pupăza din tei*, piesa de teatru de păpuși *Fata babei și fata moșneagului* și proiecția filmului de desene animate *Punguța cu doi bani*.

Mulțumim și pe această cale Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, a cărui colecție de mare valoare artistică a servit ca inspirație pentru organizatori și a permis copiilor din diaspora românească să pășească, fie și numai pentru scurtă vreme, în lumea magică a poveștilor lui Creangă”.

Ioana Danciu, Școala duminicală a Bisericii Sfinții Trei Ierarhi, Seattle

„A fost un eveniment foarte reușit într-un loc frumos, un eveniment de o importanță majoră pentru comunitatea noastră, rezultat al unei excelente colaborări între instituții românești și americane. Personal sunt adânc emoționată că am contribuit puțin la promovarea lui Ion Creangă în țara mea de adopție. Casa bunicilor și părinților mei se află în același cartier cu Bojdeuca lui, am copilărit foarte aproape de acest loc magic și tot acolo am debutat cu proză la Cenaclul ținut de Constantin Parascan. Probabil că, dacă nu ar fi fost Bojdeuca, nu m-aș fi apucat de scris... Simt că parca s-au mai vindecat puțin rănilor de dezrădăcinării. Cu mult drag așadar, multă emoție, și recunoștință,

Otilia Baraboi, American Romanian Cultural Society (ARCS), Seattle

RAFTUL CU ECOURI

Creangă la Seattle (iunie 2017)

Andreea TACU

***Creangă și personajele sale,* parte a proiectului IA Academia**

Muzeul Național al Literaturii Române Iași a avut în luna iunie a acestui an posibilitatea de a fi partener în cadrul unui proiect inedit ce a avut ca element central una din piesele cheie ale portului popular românesc, respectiv, IA. Proiectul, organizat la inițiativa Primăriei Tulgheș, jud. Harghita, și a Asociației *La Blouse Roumaine* IA s-a intitulat IA AcademIA. Responsabila de proiect, Cristina Timariu, îl prezintă ca „luând naștere la Tulgheș din nevoia sufletului, nevoia de a ne regăsi o parte din rădăcini, nevoia de a păstra vie memoria celor dragi, celor care au făcut ca astăzi să fim un întreg. Și pentru că pe la Tulgheș a trecut linia frontului și chiar granița Imperiului, pentru că românii noștri mureau înjunghiați de sabia hortistă apărându-și tot ceea ce este românesc, fiind în ajun de Centenar ne-am gândit la o reconstituire a portului popular, în localitate existând încă piese valoroase și foarte vechi.”

Proiectul a debutat în data de 31 iunie, în cadrul unei mari și frumoase sărbători găzduită de Muzeul din Tulgheș și organizată de către Primăria Tulgheș și partenerii săi, și precedată de mai multe evenimente dedicate portului popular. La Simpozionul de lansare a Academiei, moment în care s-au trasat și viitoarele direcții de funcționare, au participat, ală-

turi de meșterii populari și comunitatea tulgheșeană, specialiști în etnografie și oameni de cultură; din partea Asociației *La Blouse Roumaine* IA – Andreea Tănăsescu, Muzeul Național al Literaturii Române din Iași – Andrea Tacu, Muzeul de Istorie și Etnografie Tg. Neamț – Roxana Diaconu, Muzeul de Etnografie Piatra Neamț – Florentina Buzenschi, Uniunea Scriitorilor din România, Filiala Brașov – poetul Ionel Simota, profesorul, etnologul și scriitorul – Nicolaie Bucur, prozatorul Anton Geangalău și, nu în ultimul rând, designerul Agnes Toma.

Bucurându-se de prezența unor invitați din diferite domenii, Simpozionul a creat contextul favorabil pentru o abordare interdisciplinară a temei. Deși Muzeul Național al Literaturii Române Iași nu este un muzeu de etnografie și nici nu are un patrimoniu foarte bogat în acest sens, a reușit, prin intermediul lucrărilor din cadrul expoziției *Creangă și personajele sale* pe care a itinerat-o la Tulgheș, să sublinieze legătura dintre portul popular și opera literară. În cazul de față au fost prezentate șapte dintre poveștile lui Ion Creangă printre care amintim *Fata babei și fata moșului*, *Povestea unui om leneș*, *Punguța cu doi bani*, *Dănilă Prepeleac*. Prin talentul de grafician și atenția sa la detalii, Ary Murnu a

RAFTUL CU ECOURI

reușit, prin cele peste 60 de ilustrații realizate, să dea viață personajelor lui Ion Creangă și să scoată în același timp în evidență elementele portului popular. Poveștile lui Creangă au atras atenția participanților și le-au amintit acestora că în anul 2017 s-au împlinit 180 de ani de la nașterea sa.

Pe parcursul simpozionului, importanța păstrării și conservării elementelor tradiționale de port popular a fost subliniată de specialiștii muzeelor din Târgu Neamț și Piatra Neamț, Roxana Diaconu și Florentina Buzenschi, acestea evidențiind, alături de Andreea Tănăsescu, simbolurile ascunse în motivele ce se regăsesc pe elementele portului popular, și cât de multe pot dezvălui acestea celor interesați să le descopere.

În acest context, IA AcademIA sau Academia Iei a început munca de cercetare, căutând iile și cămășile cele mai bătrâne pentru a putea stabili clar care este modelul autentic local și a confirma acest lucru prin fotografii și cărți poștale vechi cu port popular tulgheșean. De asemenea, o dată cu începerea anului școlar debutează și Cercul de cusături unde copiii vor învăța să coasă și să țeasă. Se lucrează la un site unde meșterii populari din Tulgheș își vor expune creațiile și vor putea vinde ceea ce lucrează, primind comenzi de la iubitorii de textile autentice. La jumătatea lunii octombrie se intenționează a se inaugura prima colecție muzeală locală de ii, colecție cu caracter itinerant ce va călători pentru a spune povestea locului acolo unde va fi chemată.

Cu siguranță, Muzeul Național al Literaturii Române Iași este interesat de povestea iei din Tulgheș și ar dori să-i descopere povestea găzduind-o în viitorul apropiat. De asemenea, această inițiativă poate constitui punctul de plecare pentru numeroase proiecte educative organizate atât în spații muzeale cât și în afara acestora întrucât motivele populare pot fi cu ușurință puse în relație cu numeroase alte domenii – literatură, artă, muzică etc. iar îmbinarea acestora nu poate conduce decât la lucruri bune și frumoase.

Ii și copii la IA AcademIA

Andreea TACU

Cezar Petrescu, reîntoarcere la Roman

În a doua jumătate a acestui an, Muzeul Național al Literaturii Române Iași (MNLR) a continuat seria itinerărilor expozițiilor temporare, promovând în acest fel bogatul patrimoniu de care dispune și invitând membrii comunităților în care poposește să ia parte la activități dintre cele mai diverse. De această dată, cu prilejul celei de-a XIII-a ediții a proiectului Noaptea Europeană a Muzeelor, program anual inițiat de Ministerul Culturii și Comunicării din Franța și patronat în prezent de Consiliul Europei, de UNESCO și de Consiliul Internațional al Muzeelor, MNLR Iași, în parteneriat cu Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Artă din Roman, a itinerat la acesta din urmă expoziția *Fetele necunoscute ale lui Cezar Petrescu*. Această itinerare ar putea fi interpretată și ca o întoarcere acasă a scriitorului, întrucât Cezar Petrescu și-a desăvârșit parte din studiile sale liceale în orașul Roman, iar tatăl său, Dimitrie D. Petrescu, doctor în științe agricole, a fost profesor la Școala de viticultură – actualul Liceu Tehnologic „Ion Ionescu de la Brad”.

După cum este sugerat din titlul expoziției, vizitatorii au fost invitați să descopere o altă latură a scriitorului, cea de grafician. Mai puțin cunoscut publicului în această ipostază, expoziția a inclus peste 60 de lucrări realizate de Cezar Petrescu. Astfel au

fost prezentate publicului portrete feminine, masculine și de grup, parte din ele fiind inspirate din personajele vremii. Unele dintre lucrări par a fi făcute la repezeală, fără a se observa o prea mare grijă la detalii, în timp ce altele ies în evidență prin atenția foarte mare la detalii, prin expresivitatea chipurilor surprinse. Expoziția a fost completată și de numeroase peisaje din călătoriile întreprinse de scriitor în Italia și Franța. Acestea din urmă, parte a unui jurnal de călătorie ținut de Cezar Petrescu, au adus în fața publicului vizitator locuri mai mult sau mai puțin cunoscute din cele două țări amintite – Veneția, Genova, Florența (Italia) sau Montpellier (Franța).

Această revenire acasă a scriitorului, și în egală măsură a graficianului, a fost sărbătorită și în cadrul Serii „Cezar Petrescu” organizată de Muzeul de Artă din localitate, ocazie cu care participanții la eveniment au avut șansa să vizioneze și diferite ecranizări după operele sale. În plus, pe parcursul perioadei de vizitare a expoziției, au fost organizate diferite activități și programe educative atât pentru elevi cât și pentru liceeni, astfel încât aceștia să afle mai multe despre Cezar Petrescu. Cu atât mai mult cu cât în anul 2017 se împlinesc 125 de ani de la nașterea scriitorului...

DESPRE AUTORI

Adrian Alui Gheorghe, poet, prozator, publicist

Oana Melinte, conservator al Muzeului Național al Literaturii Române Iași

Liviu Antonesei, poet, prozator, publicist, prof.univ.dr., Facultatea de Psihologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Veronica D. Niculescu, prozatoare, traducătoare, publicistă

Emina Căpălnășan, doctor în Filologie, Universitatea de Vest Timișoara

Adriana Radu, profesor dr., Colegiul Național Iași

Mircea Coloșenco, critic literar, editor, bibliograf

Doru Scărlătescu, prof.univ.dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Jan Cornelius, prozator, traducător, dramaturg

Carla-Francesca Schoppel, publicistă, curator de expoziții

Mircea Cristian Ghenghea, c.s. III, dr., Departamentul de Cercetare al Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Andreea Tacu, muzeograf al Muzeului Național al Literaturii Române Iași

Corneliu Grigoriu, fotograf al Muzeului Național al Literaturii Române Iași

Magda Ursache, publicistă, scriitoare

Doina Ioanid, poetă, traducătoare, publicistă

Dionisie Vitcu, prof.univ.dr., Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” Iași, actor al Teatrului Național „Vasile Alecsandri” Iași

Corina M. Irimiță, muzeograf al Muzeului Național al Literaturii Române Iași

SUMAR

KOGĂLNICEANU 200

- 3 Călin CIOBOTARI – Kogălniceanu 200
5 O telegramă de la Mihail Kogălniceanu
6 Fiziologia provincialului în Iași
15 Note de călătorie în Spania
26 Dezrobirea țiganilor

- 30 **cristina** versus **hermeziu** (Corneliu GRIGORIU)

S.O.S. PATRIMONIU

- 32 Adriana RADU – Palatul Braunstein, „europeanul renegat”

CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI (II)

- 35 Călin CIOBOTARI – De la comă la speranță...
37 Otilia CHITIC – Patru ani, un test de reciprocitate
45 George PLEȘU – Un peisaj deloc favorabil pentru sectorul
cultural independent ieșean
50 Cătălin GHEORGHE – Riscurile financiare țin de o țară ideologică
54 Alice și Emanuel FLORENTIN – Am cheltuit și cheltuim, în continuare, foarte mult
56 Bogdan GUȚU – „Trăiesc cu teama ratării”

RECONSTITUIRI CULTURALE

- 61 Doru SCĂRLĂTESCU – Dante, Eminescu și bufonii criticii lor literare
79 Mircea COLOȘENCO – Ovidius, traduceri în spațiul românesc

PRETEXTE DE DIALOG

- 83 Magda URSACHE – „Sunt momente când Bahluiul mi se pare un afluent
al Styxului” (dialoguri atipice cu Adrian Alui Gheorghe)

LUMEA LUI VITCU

- 95 Dionisie VITCU – Un om pentru eternitate: Ion Coman

INEDIT...

- 104 Aurel Ghițescu, file de jurnal (II)

SUMAR

ESEUL DE TOAMNĂ

- 116 Călin CIOBOTARI – Dramaturgul Ștefan Oprea

POLEMICI

- 126 Mircea-Cristian GHENGHEA – Gânditul dăunează grav sănătății...

SPAȚIUL TRADUCĂTORILOR

- 130 Jan CORNELIUS – Antonia de Barcelona,
traducătorii de la Ipotești și farmecul paradoxal al Iașului

REZIDENȚE FILIT PENTRU SCRITORII ROMÂNI

- 136 Doina IOANID – Iașii de după Iași
149 Veronica D. NICULESCU – Camera cu două ferestre

BURSELE JUNIMII

- 154 Carla-Francesca SCHOPPEL – Identitatea artistică: tradiție și inovație
în arta contemporană ieșeană

JURNAL DE CĂLĂTORIE

- 159 Liviu ANTONESEI – Însemnare a călătoriei mele

INVESTIGAȚII LINGVISTICE

- 162 Emina CĂPĂLNĂȘAN– Cu *i* de la *insuficient*

RAFTUL CU ECOURI

- 165 Expoziția „Creangă și personajele sale”. Ilustrații de Ary Murnu.
Mesajul organizatorilor de la Seattle
167 Andreea TACU – *Creangă și personajele sale*, parte a proiectului IA AcademIA
169 – Cezar Petrescu, reîntoarcere la Roman

170 DESPRE AUTORI

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale - Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 3(146) / toamnă 2017

Date de apariție:

primăvară – 15 martie

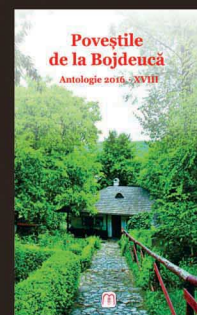
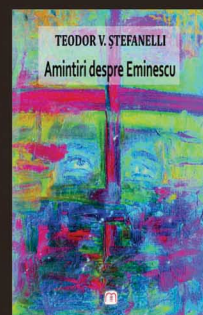
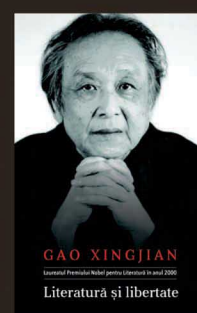
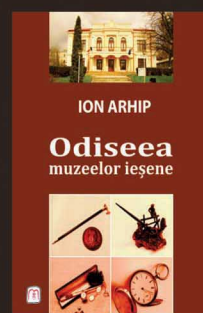
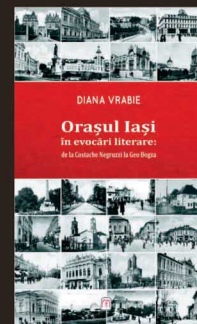
vară – 15 iunie

toamnă – 15 septembrie

iarnă – 15 decembrie

- KOGĂLNICEANU 200
- CRISTINA versus HERMEZIU
- S.O.S. PATRIMONIU
- CULTURA INDEPENDENTĂ LA IAȘI (II)
- RECONSTITUIRI CULTURALE
- PRETEXTE DE DIALOG
- LUMEA LUI VITCU
- INEDIT...
- ESEUL DE TOAMNĂ
- POLEMICI
- SPAȚIUL TRADUCĂTORILOR
- REZIDENȚE FILIT PENTRU SCRITORII ROMÂNI
- BURSELE JUNIMII
- JURNAL DE CĂLĂTORIE
- INVESTIGAȚII LINGVISTICE
- RAFTUL CU ECOURI
- DESPRE AUTORI

EDITURA MUZEELOR LITERARE

ISSN (Tipărit) 1220-7322
ISSN (Electronic) 1584-2657

www.muzeulliteraturiiiiasi.ro
www.emliasi.ro